College van burgemeester en wethouders

Besluit

GOEDGEKEURD

Vergadering van 26 mei 2020
Team Programma's Projecten en Processen

2020_BW_00249	Ruimtelijke visie Vesting van de toekomst - Besluitvormend

Zaaknummer: 116041
Portefeuillehouder: Annelies de Jonge
Openbaar
Ja
Embargo
Nee

Samenstelling

Aanwezig:
mevrouw Annemieke Vermeulen, Burgemeester; de heer Harry Matser, Wethouder; de heer Mathijs ten Broeke, Wethouder; mevrouw Annelies de Jonge, Wethouder ; mevrouw Laura Werger, Wethouder; mevrouw Anja de Rouw, Adjunct-secretaris; mevrouw Monique Stouten, gemeentesecretaris

Besluit

Besluitpunt 1
Het college besluit de concept-visie 'Vesting van de toekomst' als ruimtelijk kwaliteitskader te willen hanteren voor beheer, onderhoud, initiatieven en ontwikkeling van de vestingzone.

Besluitpunt 2
Het college besluit de concept-visie 'Vesting van de toekomst" te bespreken met partners en belangstellende inwoners op het gebied van erfgoed, mobiliteit, ruimte en klimaat.

Besluitpunt 3
Het college besluit om na consultatie en bespreking van de concept-visie 'Vesting van de toekomst' een voorstel tot vaststelling van de definitieve visie door de gemeenteraad voor te bereiden.

Motivering

Aanleiding en context
Wij werken continue aan een duurzaam aantrekkelijke (binnen)stad voor bewoners, bezoekers en ondernemers. In het samenwerkingsprogramma *Zutphen, een prettig klimaat* (collegebesluit 30 januari 2018), hebben wij als gemeente Zutphen en het waterschap Rijn en IJssel ons samen uitgesproken voor 'Beleving van vestingwerken, historische watergangen en watererfgoed én een

optimalisering van het waterreservoir van groen en water.'. In ons speerpunt 'Binnenstad' (collegebesluit 30 maart 2018) onderscheiden wij de actielijn 'Poorten van de stad' om de verbinding van de binnenstad met haar omgeving te verbeteren. Een van de verbeterdoelen is 'het versterken van de vestingwerken als herkenbare begrenzing van de binnenstad'.

Beide programma's formuleerden de opdracht tot een visie *Vesting van de toekomst*. Op voorstel van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed heeft het Rijk middelen gegeven om deze visie op te stellen.

De opgave tot deze visie is ook onderdeel van het interregprogramma *Waterrobuuste Steden* (collegebesluit 30 oktober 2018) waarin we samen met Hengelo, Bochelt en Munster en waterschappen werken aan water en klimaat in de steden.

Beoogd effect
De historische vestingstructuur met haar water en groen gebruiken om actuele vraagstukken op het gebied van sociaal-economische groei en klimaatadaptatie op te pakken en te beoordelen.

Bewustwording dat het watersysteem in en rond Zutphen tegelijkertijd een belangrijk sturende én beperkende factor is bij de transitie naar de ruimtelijke visie Vesting van de toekomst.

Argumenten
1.1 De historische vesting vormt een herkenbare leidende structuur

De historie en erfgoed zijn belangrijke dragers van de structuur van Zutphen. De vesting vormt een markante ruimtelijke structuur. De vesting biedt kansen voor het versterken van de identiteit van plekken en de stad als geheel. De lagen van de vestingwerken begrenzen delen van de stad; ze bieden handvatten voor herkenbaarheid en veiligheid, het 'thuis voelen'.

Vanuit de historische waarden en ruimtelijke kwaliteit wordt gekeken naar actuele sociaal-economische opgaven op het gebied van klimaatadaptatie, natuur en recreatie, wonen en mobiliteit.

1.2 De visie zorgt voor samenhang en versterking van ruimtelijke initiatieven

De visie biedt een kader voor actuele initiatieven, opgaven en wensen. Voorbeelden hiervan zijn het initiatief van Klein Vaticaan, uitvoering van het Interregproject Waterrobuuste Steden, herinrichting van het opstappunt voor fluisterboten, verfraaien van de aanloopstraten naar de binnenstad en het reguliere onderhoud en beheer van openbaar groen en water.

1.3 De samenhangende structuur van de vesting maakt de ruimtelijke ontwikkeling van de stad robuuster

De visie geeft een samenhangend kader voor het overleg met andere overheden over opgaven binnen het speerpunt binnenstad (historische identiteit, gastvrijheid en poorten van de stad) in Krachtig Zutphen. Via de samenhang van projecten kan beter aansluiting worden gevonden bij de schaal waarop andere overheden acteren.

1.4 Versterking van de vestingwerken draagt bij aan economische groei

Erfgoed, groen en water hebben een economische betekenis omdat ze de waarde van vastgoed positief beïnvloeden. Dat zijn overwegingen om de vesting als ruimtelijke structuur te hanteren voor

onze opgaven op het gebied van duurzaamheid. De vestingstructuur geeft ook handvatten voor de tussengelegen gebieden. Het groen langs de stadsmuur en de grachten kan een functie krijgen voor toerisme en recreatie. Erfgoed, groen en water bieden een aantrekkelijk gebied voor woningbouw en voorzieningen.

1.5 Versterking van de vestingwerken draagt bij aan klimaatadaptatie

We onderzoeken en objectiveren onze opgave op klimaatadaptatie. Dit om een beeld te krijgen van wenselijke en noodzakelijke opgaven op het gebied van droogte, hitte, verkoeling en opvang van regenwater. Bij een opgave biedt de vestingstructuur een goed ruimtelijk kader om deze te realiseren. In de binnenstad van Zutphen kunnen warmte en droogte forse invloed gaan hebben. De huidige vestinggrachten en waterlopen bieden verkoeling en geven bescherming van erfgoed en vastgoed. De bomenstructuur is belangrijk voor verkoeling in de binnenstad. Deze opgaven kunnen we op een geweldige manier verbinden aan de historische vesting. De historische vesting krijgt daarmee een nieuwe betekenis namelijk als verdedigingswerk tegen de gevolgen van klimaatverandering. In 2017 hebben diverse inwoners, belangengroepen en politieke partijen een Blauwboek aan de gemeente Zutphen aangeboden. In dit Blauwboek staan diverse ideeën en suggesties. De historische structuur kan ons helpen om de maatregelen, zoals het toevoegen van water en groen kwalitatief en duurzaam te leiden.

1.6 De vesting structuur dient als kader voor de verbetering van de groenstructuur en biodiversiteit

De visie dient als uitgangspunt bij herziening van groenbeleid zoals het groenstructuurplan en bomenbeleidsplan. Tevens levert de visie inbreng in de omgevingsvisie stedelijk gebied.

2.1 We werken samen met waterschap Rijn en IJssel en project Waterrobuuste steden aan de vesting

Het project Vesting van de toekomst is opgenomen in het samenwerkingsprogramma *Zutphen, een prettig klimaat*. Het waterschap is leader in een project Waterrobuuste Steden. In dat project werken we ook samen met Stadt Munster aan Vesting van de toekomst. Munster heeft een vergelijkbaar project gericht op water en ecologie in haar binnenstad. We wisselen kennis uit en via dit project financieren we enkele maatregelen bij de Martinetsingel en Vispoortgracht. Subsidiecriteria in het project Waterrobuuste Steden betreffen onder andere de samenwerking met Munster en de communicatie met inwoners en andere betrokkenen over het project Vesting van de toekomst.

2.2 Via een bijeenkomst met stakeholders en belangstellenden kan de visie verder vorm krijgen

De visie is opgesteld op basis van onze eigen inbreng en die van het waterschap Rijn en IJssel. Een overleg met stakeholders, deskundigen en betrokken inwoners, kan de visie verder verbeteren. We organiseren dit proces met partners en belangstellende inwoners in overleg met waterschap Rijn en IJssel.

2.3 Gebiedsgericht werken betekent integraal werken

Met de vesting als leidende structuur kunnen we gebiedsgericht voorkomende opgaven oppakken. Deze werkwijze sluit aan bij de Omgevingswet en de op te stellen omgevingsvisie Stedelijk Gebied. Hierbij gebruiken we een proceswijzer om onze procesregie vorm te geven. In de bijlage is de aanpak geschetst aan de hand van de invalshoeken: samenspel of krachtenspel, kansgericht of probleemgericht.

Kanttekeningen

1.1 Beschikbaarheid van mensen en middelen

We hebben zelf niet of beperkt middelen om het herstel van de vesting vorm te geven of projecten te initiëren. Vanuit het programma Duurzaamheid wordt het programma 'Zutphen een Prettig Klimaat' en de daarin opgenomen projecten heroverwogen en herijkt. Dit ook om een beter beeld te krijgen van wensen en noodzakelijke opgaven op het gebied van klimaatadaptatie. De geformuleerde visie is van betekenis opdat we bij vervanging en reconstructie van openbare ruimte én rekening kunnen houden én kunnen bijdragen aan de samenhangende structuur. Ook kan de visie als kader worden gehanteerd bij de beoordeling van ruimtelijke initiatieven door derden.

1.2 Het watersysteem is een belangrijk sturende én beperkende factor

Sturend omdat water mede de identiteit van de stad bepaalt en richting geeft aan de inspanningen. Beperkend omdat het beschikbare water niet alle functies op elk moment afdoende kan bedienen, vanwege 1. de positie van Zutphen in het grotere stroomgebied én 2. de eigenschappen van de plek.

1.3 De beschikbaarheid van water

Het Zutphense watersysteem en de beschikbare hoeveelheid water zit momenteel tegen de onderkant van goed beheer aan, is kwetsbaar en wordt naar de toekomst toe, met grotere verwachte droogteperioden, nog kwetsbaarder. Voor de beschikbaarheid van water voor de bastions en de grachten is de waterverdeling vanuit verdeelpunt Warken van cruciale invloed. Bij de verdeling van water op dit punt zullen meerdere belangen moeten worden gewogen (binnenstedelijke kwaliteit, beheerbaarheid, investerings- en beheerkosten, benodigd water agrarisch gebied, water in de omliggende wijken, waterhuishouding, waterkwaliteit). Afhankelijk van de beschikbaarheid van water zal het water in de grachten watervoerend kunnen zijn, of zal gekozen worden voor meer visuele aanpassingen.

2.1 De visie is in een relatief klein gezelschap opgesteld

De visie is een ambtelijk stuk dat is voorbereid samen met (ambtelijke) vertegenwoordigers van het waterschap Rijn en IJssel, de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed en de provincie Gelderland. We willen graag inwoners, ondernemers en specialisten betrekken bij de (voorbereiding en uiteindelijke vaststelling van de) visie. Dat kan via een bijeenkomst waarvoor we partners en belangstellende inwoners uitnodigen.

Communicatie / vervolgtraject / uitvoering

De visie Vesting van de toekomst is samen met het waterschap Rijn en IJssel voorbereid en wordt ook voorgelegd aan het bestuur van het waterschap.

Er wordt een presentatie en bespreking gepland met betrokken organisaties (zoals Wijnhuisfonds, Zutphen Energie, Stichting Menno van Coehoorn, Erfgoedraad) waarbij ook belangstellende inwoners worden uitgenodigd. Deze communicatie sluit aan bij de afspraken in het interregprogramma Waterrobuuste Steden. Deze vorm sluit aan bij een gemeentelijke visie en ruimtelijk kader. Daarbij willen we geen verwachtingen wekken over de gemeentelijke rol bij de uitvoering. Het overleg wordt gepland rekening houdende met de Richtlijnen Covid 19.

De resultaten van het overleg worden betrokken bij het raadsvoorstel en - besluit over de visie Vesting van de toekomst.

Rapportage / evaluatie
De voortgang op projecten zoals Klein Vaticaan en Waterrobuuste Steden verloopt via de reguliere P&C cyclus.

Financiële consequenties
Dit voorstel heeft geen financiële gevolgen.

Risico's
Referentiebeelden in de visie kunnen verwachtingen over realisatie opwekken. Om een handvat te bieden aan uit te voeren projecten respectievelijk ruimtelijke initiatieven van derden is het nodig om deze kansen en beelden te geven.

Personele consequenties
Dit voorstel legt geen beslag op extra personele capaciteit.

Programmadoelen
Programma 5. Aantrekkelijke stad, met een sterke economie

Toelichting programmadoelen
De visie Vesting van de toekomst is gericht op het gebied met vestingwerken uit verschillende periodes vanaf de Middeleeuwen tot de 19^{e} eeuw. Dit betreft de binnenstad en een deel van Noorderhaven, Noordveen en Waterkwartier. Dus het gebied tussen de IJssel en de linies.

<u>De concept-visie:</u>

In de periode van november 2018 tot en met juli 2019 zijn een tweetal rapporten opgeleverd.

1. Analyse document: een inventarisatie van de vestingwerken met eerste aanbevelingen
2. Visie document: een visie met verbeelding van de identiteit, doelen en opgaven.

<u>Inhoud</u>:

De vesting wordt in deze visie onderscheiden in:

1. Stadsmuur
2. Bastions en Grachten
3. Linies
4. Forten en rivierenfront

Voor de ontwikkeling van de vesting worden verschillende ambitieniveaus geformuleerd van identificatie door herstel en zichtbaarheid, naar structuur versterken door samenhang respectievelijk het toevoegen van (sociaal economische) functies.

Ad 1: de Stadsmuur:

De belangrijkste groen- en waterstructuur loopt langs de stadsmuur en moet zo veel mogelijk hersteld en in samenhang beleefd kunnen worden. De betekenis voor recreatie, wonen en als waterreservoir moet verder worden versterkt. Binnen de stadsmuur zorgen de groene hofjes en water voor verkoeling en rust in de stad. Ook de geveltuintjes in de woonstraten en groene tuinen zijn belangrijk als groen in de binnenstad.

Ad 2: Bastions en grachten:

Via het versterken van de water- en groene structuur kan hier een robuuste klimaatzone ontstaan. Het water in de vesting te voeden o.a. via afkoppeling van gebouwen. De bastions zouden beter herkenbaar en bestemd moeten worden. Er zijn strategische keuzen te maken over mobiliteit en bereikbaarheid via de poorten van de binnenstad.

Ad 3: Linies:

Het zichtbaar, beleefbaar maken en verbinden van de vesting biedt hier kansen voor natuur, sport en recreatie. De vesting is een inspiratiebron voor verhalen, identiteit en ontmoeting. Inwoners stimuleren tot groene tuinen.

Ad 4: Forten en rivierenfront:

De vesting vormt hier een stenen grens tussen de binnenstad en IJssel respectievelijk het (groene) landelijk gebied. Deze vesting is een aantrekkelijk wandel- en verblijfsgebied.

De visie geeft een kader voor eigen initiatieven en voor de inspiratie en beoordeling van private initiatieven tot beheer, onderhoud en (gebieds)ontwikkeling. De visie sluit goed aan bij de gemeentelijke Binnenstadsvisie uit 2012 en het private initiatief Blauwboek uit 2017.

Bijlagen

1. 2019 11 06 Vesting van de Toekomst_VISIE_BDP.pdf
2. 2019 03 19 Vesting van de Toekomst_ANALYSE_BDP_concept.pdf

VESTING VAN DE TOEKOMST

ruimtelijke adaptatie in de vesting van Zutphen

VISIEDOCUMENT

identiteit, doelen, opgaven

7 NOVEMBER 2019

VESTING VAN DE TOEKOMST

ruimtelijke adaptatie in de vesting van Zutphen

Door klimaatverandering neemt de kans op wateroverlast, hitte, droogte en overstromingen toe. Dat levert risico's op voor onze economie, gezondheid en veiligheid. Het is van groot belang dat Nederland zich aanpast aan deze veranderingen. Als we niets doen, kan de schade in onze steden oplopen tot zo'n € 70 miljard in de periode tot 2050.

Door de klimaatverandering is een omslag in het denken nodig: klimaatbestendig en waterrobuust inrichten moet een vanzelfsprekend onderdeel van ruimtelijke (her)ontwikkelingen worden. Onderdeel van het Deltaprogramma is het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie. Daarin staat hoe gemeenten, waterschappen, provincies en het Rijk het proces van ruimtelijke adaptatie willen versnellen en intensiveren. *(bron: https://www.deltacommissaris.nl/deltaprogramma/gebieden-en-generieke-themas/ruimtelijke-adaptatie)*

De vesting van Zutphen omringt het stadshart en bestaat uit (restanten van) de stadsmuur, wallen, grachten, bol- en hoornwerken etc. De vesting bepaalt in belangrijke mate het DNA van Zutphen. De gemeente Zutphen, de waterschap Rijn-en-IJssel, de provincie Gelderland en de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed hebben onderzocht of en hoe de vestingwerken op een eigentijdse manier zichtbaar, bruikbaar en beleefbaar gemaakt kunnen worden, vanuit erfgoed, waterbeheer, klimaat, energietransitie, economie, ecologie en toerisme. Deze visie, opgesteld door BDP, is daarvan de weerslag. Het behandelt de verschillende tijdslagen van de vesting én de mogelijkheden, doelen en opgaven.

Deze visie laat zien dat herstel van de vesting en het bereiken van integrale doelen prima samengaan, en dat de vesting dé kapstok is voor ruimtelijke adaptatie. Het met respect voor erfgoed gebruiken van de vesting maakt de binnenstad toekomstbestendig en robuust en voegt waarde en identiteit toe voor bewoners, ondernemers en bezoekers.

Zutphen, 7 november 2019

'Dit project maakt onderdeel uit van het Duits-Nederlandse samenwerkingsverband Waterrobuuste Steden. Hierin werken Bocholt, Hengelo (Ov.), Münster en Zutphen samen met de waterschappen Vechtstromen en Rijn en IJssel aan het aanpassen van stedelijk gebied aan klimaatverandering. Het initiatief vindt plaats met de steun van het INTERREG-programma Deutschland-Nederland van de Europese Unie., de provincies Gelderland en Overijssel en de deelstaat Nordrhein-Westfalen. Meer info vindt u op www.waterrobuustesteden.nl'

INHOUD

A- KADER

binnenstadsvisie 5
studies en plannen 6
indeling in vestingzones 8
ambitieladder 9

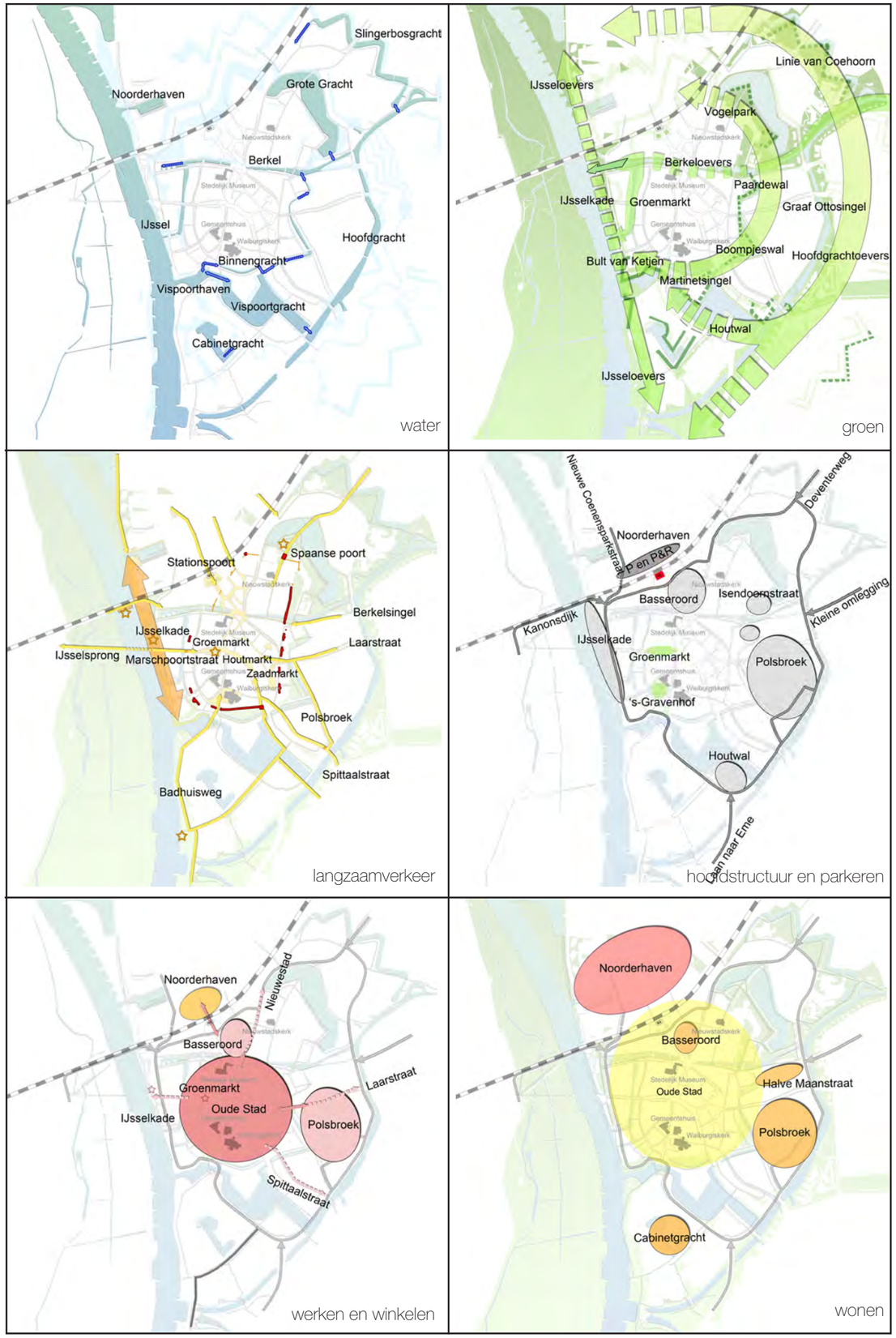
B- VESTINGZONES

stadsmuur 12
bastions en grachten 22
linies 30
rivierenfront en forten 38
structuurkaart 44

C- SAMENVATTING

identiteit, doelen 47
opgaven 48

A- KADER

belangrijke aspecten van de structuur van de binnenstad

BELEIDSKADER: BINNENSTADSVISIE 2012

Doel en kaders

"De vestingwallen van Zutphen vormden ooit een pantser tegen de buitenwereld. Binnen deze wallen werd de structuur van de stad bepaald. In 1874 werden de vestingwallen in Zutphen ontmanteld. Invloeden van buitenaf en van binnenuit, ten goede of ten kwade, kregen kans om de stad te vormen. Haar unieke kwaliteit bleef echter overeind. Met de Binnenstadsvisie, geïnspireerd door die kwaliteit, komt Zutphen weer terug bij haar vestingwallen. Nu niet als een pantser, maar als een gedachtenconstructie die tegen dreiging beschermt en fascineert met schoonheid." p.10

"Om de toekomstige koers voor de Zutphense binnenstad te schetsen wordt een aantal invalshoeken gebruikt, die met elkaar samenhangen, elkaar aanvullen en ondersteunen:

- Het formuleren van drie centrale thema's, die richting geven aan beslissingen voor toekomstig handelen.
- Een aantal essentiële uitspraken over de gewenste structuur van de binnenstad.
- Doelstellingen en verbeeldingen voor de ontwikkeling van zeven interventiegebieden.

Dit alles binnen de centrale ambitie van de Binnenstadsvisie:
De ambitie is om de aantrekkelijkste binnenstad van Nederland te zijn waar historie en water voelbaar zijn en waar stedelijke dynamiek harmonisch samengaat met de menselijke maat." p.13

drie centrale thema's

STUDIES EN PLANNEN

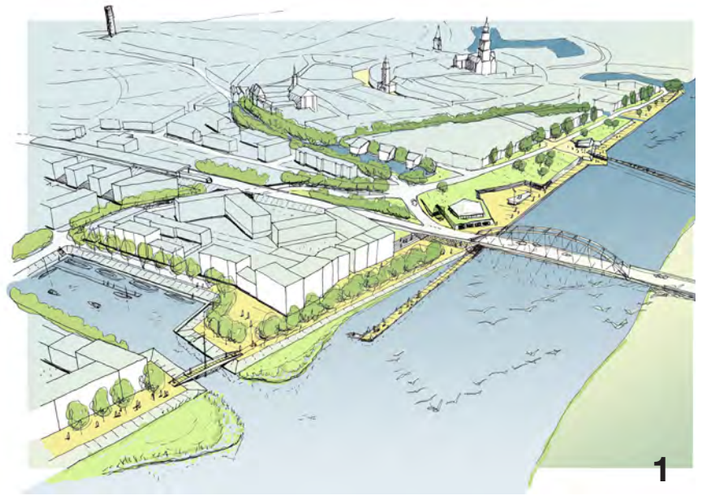
Sinds 2012 zijn veel studies uitgevoerd en plannen (deels) gerealiseerd, passend binnen de ruimtelijke principes en de geest van de Binnenstadsvisie. Een aantal hiervan is op de kaart hiernaast aangegeven, en als 3d-impressies op de volgende pagina te zien:

1. Noorderhaven
2. IJsselkade
3. Overweg en Hanzehof omgeving, *BDP juli 2017*
4. Klein Vaticaan, *BDP oktober 2017*
5. Halvemaanstraat, *BDP oktober 2018*
6. Spittaalstad, *BDP januari 2018*
7. Cabinetgracht omgeving, *BDP april 2014*
8. Linie van Hooff, *BDP - lopend*

Deze studies en/of projecten hebben een sterke fysieke relatie met de vesting. De studie- en plangebieden liggen daar tegenaan, of daar omheen. Hoe ga je om met de vesting? Hoe wordt gegarandeerd dat de historische drager van de vesting het best tot uiting komt? En hoe zorg je voor samenhang tussen deze ontwikkelingen?

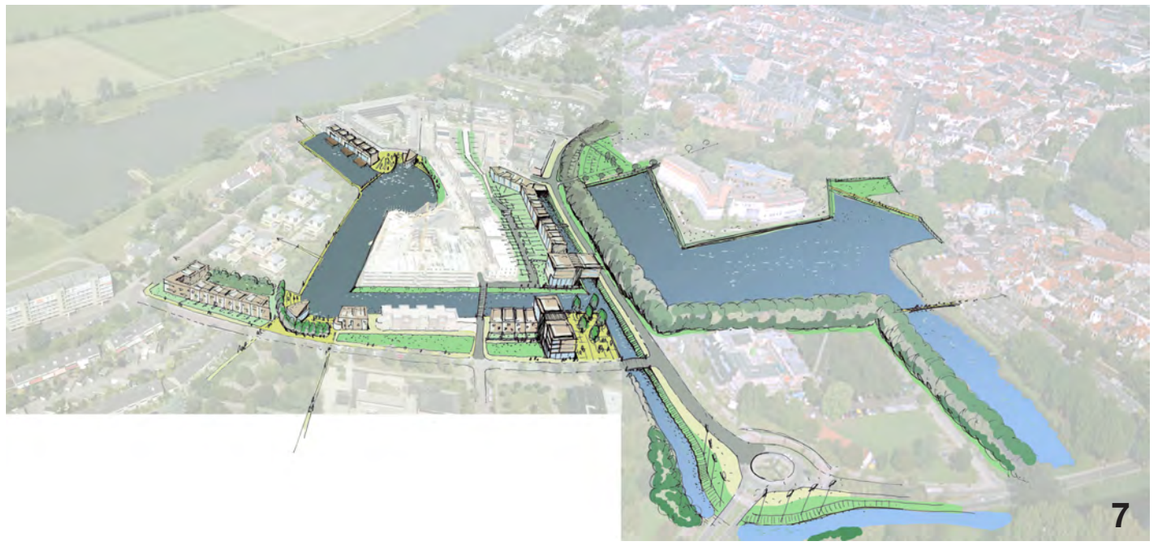
In deze visie voor de vestingwerken van Zutphen zijn drie principes ordenend voor toekomstige ontwikkelingen op en rond de vesting:

1. de fysieke indeling van de vesting, op basis van de historische ontwikkeling; p.8
2. de doelen voor de vesting, ruimtelijk en functioneel; p.9
3. benodigde en denkbare maatregelen op basis van historie, structuren, ecologie, klimaat en economische en sociale dynamiek.

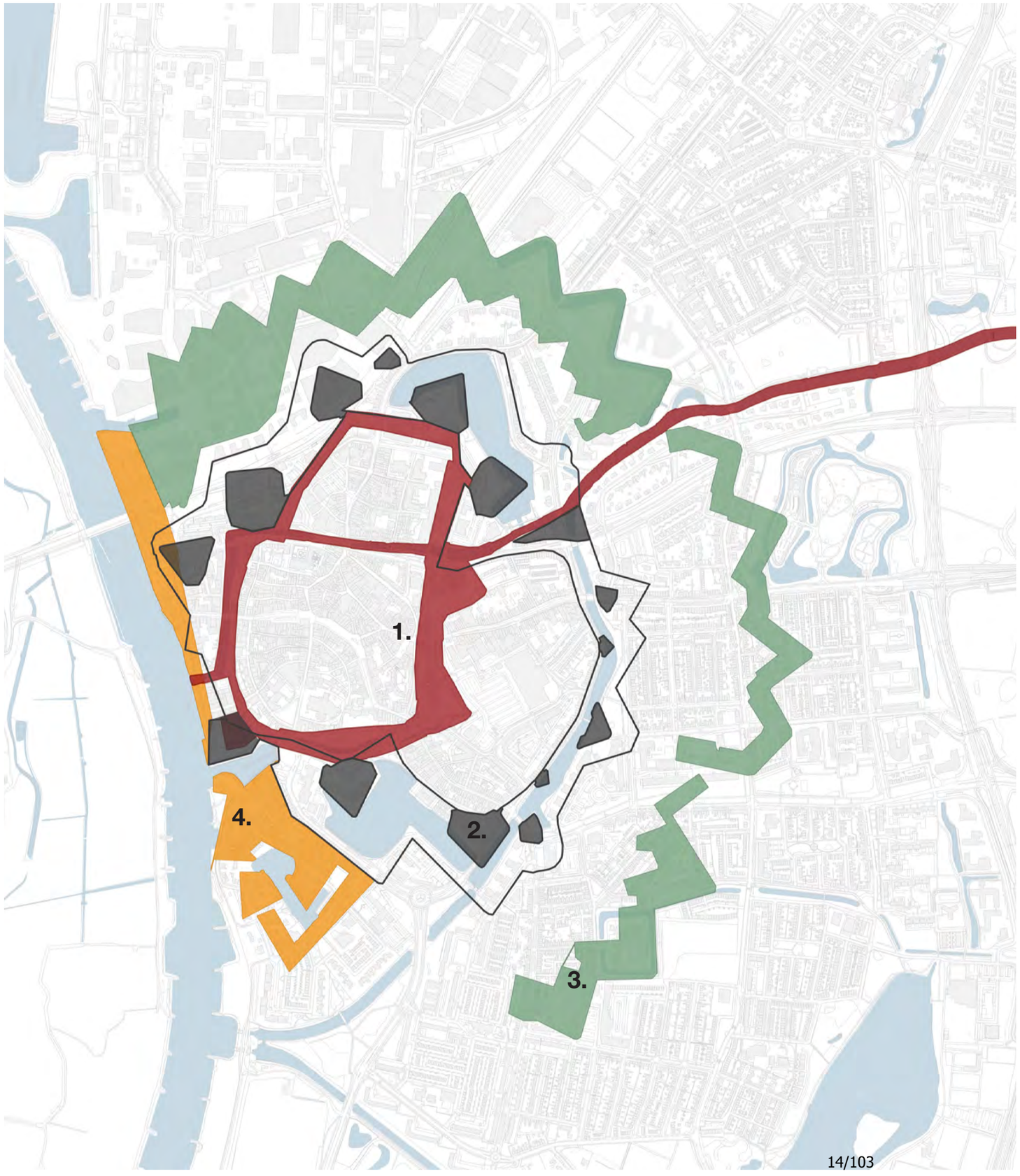

3d-impressies van de verschillende onderzoekgebieden

KADER: INDELING IN VESTINGZONES

De vesting bestaat uit verschillende tijdsgebonden ensembles van muren, aardenwerk, en watergangen.

1. Stadsmuur
- middeleeuwse gordel: stadsmuur-gerelateerd
- 1200-1550
- nu smalle groene zones, soms met restantwater en stadsmuurresten
- inclusief Paardenwal en Boompjeswal als hybridevorm tussen “Stadsmuur” en “Bastions”

2. Bastions en grachten
- vesting in Oud Nederlands Stelsel: bastions, ravelijnen, brede grachten zoals Vispoort- en Grote Gracht
- 1591-1625
- nu veel water en parken

3. Linies
- gordel van de Linies: Nieuw Nederlands Stelsel
- 1700-1800
- nu versnipperde relicten in buitenwijken, soms groen, soms blauw soms rood, alleen Linie van Coehoorn heeft herkenbare kwaliteit

4. Forten en rivierenfront
- stapeling van vesting in Oud en Nieuw Nederlands Stelsel: rivier-gerelateerd
- 1591-1800
- Cabinetgracht

De hiernaast getoonde vijf iconen komen in deze studie steeds terug en staan voor vijf treden op een ambitieladder naar ruimtelijke adaptatie in de vesting van Zutphen:

Historie
ambitie 1 wat er aan historie is weer zichtbaar maken

Structuur
ambitie 2 de losse onderdelen verbinden en daarmee de structuur en samenhang herstellen
ambitie 3 het verbeteren van de ecologie van de onderdelen van de vesting (biodiversiteit)
ambitie 4 klimaatadaptief maken

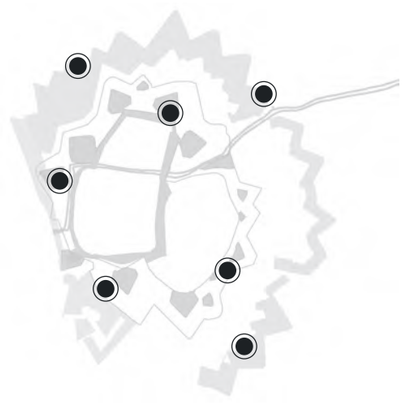
Functie
ambitie 5 economische waarde toevoegen (stedelijke dynamiek, inclusief toerisme, energietransitie, innovatie)

KADER: AMBITIELADDER

AMBITIENIVEAU

1. Historische restanten beter zichtbaar maken
identiteit, identificatie, herkenbaarheid, orientatie, betrokkenheid

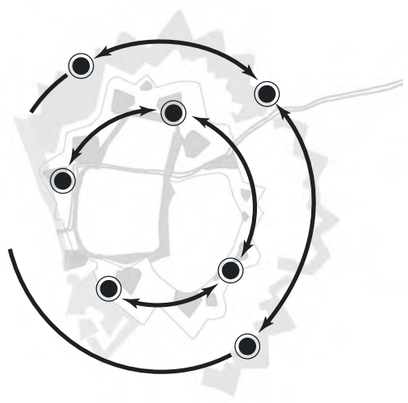

AMBITIENIVEAU

1. Historische restanten beter zichtbaar maken

2. Structuren herstellen
wandelen/fietsen/varen, ontmoeten, verbinden, verblijven

AMBITIENIVEAU

1. Historische restanten beter zichtbaar maken

2. Structuren herstellen

3. Ecologie verbeteren
natuurontwikkeling, biodiversiteit gezond leefmilieu

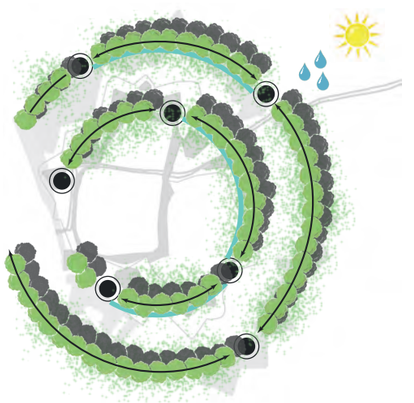
AMBITIENIVEAU

1. Historische restanten beter zichtbaar maken

2. Structuren herstellen

3. Ecologie verbeteren

4. Klimaat adaptatief maken
omgaan met klimaatveranderingen
water opvangen/bergen/afvoeren
verkoeling

AMBITIENIVEAU

1. Historische restanten beter zichtbaar maken

2. Structuren herstellen

3. Ecologie verbeteren

4. Klimaat adaptatief maken

5. Economische waarde toevoegen
stedelijke dynamiek (bedrijvigheid, toerisme), energietransitie (opwekken, opslaan, verdelen), innovatie

TOEKOMSTBESTENDIGHEID

HISTORIE
Anonimiteit <---> Identificatie

De stadsopbouw van Zutphen is complex. De binnenstad bestaat uit drie ongeveer even grote stadsdelen, de “Oude Stad”, de “Nieuwstad” en de “Spittaalstad” die omringd waren door een vestingwerk. Met de uitbreiding van de binnenstad werden telkens de vestingwerken aangepast. Tegenwoordig zijn daar grote delen van verloren gegaan. De rijke geschiedenis van de stad is op een aantal locaties niet te zien, waardoor deze locaties niet bijzonder worden ervaren en zelf een rommelig beeld geven. Het herstel van de overgebleven historische restanten van de vestingwerken zal de ruimtelijke kwaliteit van Zutphen verbeteren. Zodoende kan men het unieke karakter van de binnenstad beter beleven en daar beter aan gehecht worden.

STRUCTUUR
Versnippering <---> Samenhang

Wat vroeger één samenhangend grachtenstelsel en aarden werk was, is door de stedelijke ontwikkeling veranderd in een aantal afzonderlijke structuurelementen. Met de aanleg van het spoor is een groot deel van de Nieuwstad en van de vestingwerken verloren gegaan. De restanten van de vestingwerken liggen nu veelal als losse gebieden in de stad. Doordat de drager van deze gebieden, het vestingwerk, verdwenen is, ontbreekt een herkenbare same hang. Naast het afzonderlijk beter zichtbaar maken van de verschillende strutuurelementen, liggen er grote kansen om de vesting weer tot één ruimtelijke structuur terug te brengen.

FUNCTIE
Verlies <---> Toevoeging

De vestingwerken zijn ooit voor verdediging gebouwd. Ze liggen nu als overgangszones tussen de verschillende stadsdelen in, soms als park, soms als parkeerterrein. De inrichting en functionele invulling ervan op het gebied van recreatie, ecologie, verkeer vragen om een kwalitatieve slag om huidige vraagstukken zoals klimaatadaptatie, energietransitie en duurzaamheid te beantwoorden. Daarnaast blijken de vestingwerken de zone te markeren waarin de publieke – stedelijke functies van de binnenstad soms moeizaam worden gecombineerd met de geborgen woon- en verblijfskwaliteit ervan. Per deelgebied (want overal is een ander cocktail van tijdlagen en functies) vraagt dit om beter doordachte gebiedsprofielen.

B - DE VESTINGZONES

identiteit, doelen, opgaven

Om tot een totale structuurkaart te komen zijn de eerdergenoemde beleidsambities (Historie, Structuur, Ecologie, Klimaat, Dynamiek) vertaald in concrete opgaven. Deze kansen worden beschreven per te onderscheiden historische laag in de vestingwerken: Stadsmuur, Bastions en Grachten, Linies, Forten en Rivierfront. De onderzoeksopgaven zijn geordend in ruimtelijke verbeteringen/structuurverbeteringen, veranderingen in de verkeers- en mobititeitsstructuur, de ecologische en klimatologische potenties en de kansen voor economische ontwikkelingen en een aantrekkelijke woonomgeving.

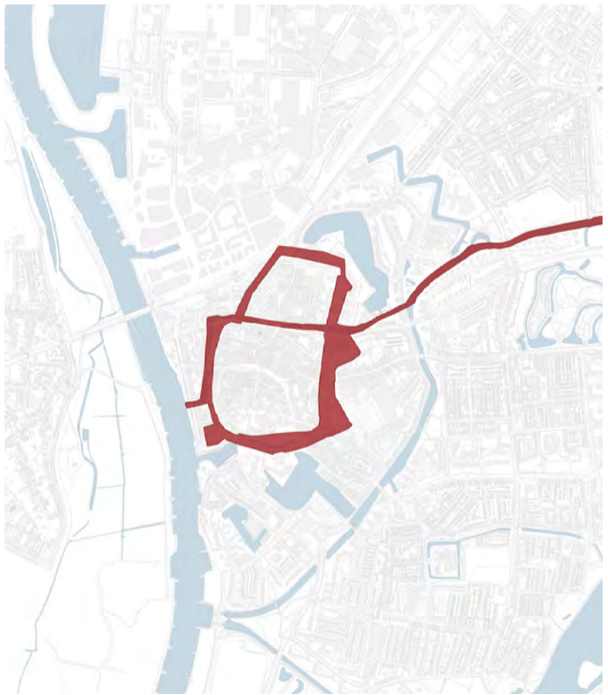
de vesting toen en nu

bron: BDP.

ZONE 1 - DE STADSMUUR

De Stadsmuur is de verdediging uit de middeleeuwen. De oude stad is in fasen gegroeid. Na de uitvinding van het buskruit voldeed de muur niet meer. Slechts enkele delen (poorten en wachttorens) hebben de tijd overleefd. Vaak is de muur verdwenen of in de bebouwing opgenomen. Langs een deel van de muur ligt een smalle tuinenstrook met een sloot of greppel. Deze tuinen zijn meestal in particulier bezit en niet openbaar toegankelijk. Soms is de stadsmuurzone samengevallen met de latere ring van bastions; de Paardenwal en Boompjeswal zijn een hybridevorm tussen “Stadsmuur” en “Bastions”. Binnen de stadsmuur liggen de Berkel als blauwgroen klimaatlint en een veelheid aan groene en stenige openbare ruimten. Vaak zijn de stenige ruimten nooit groen geweest – vergroening moet hier goed afgewogen worden tegen de historische waarden, en met zorg ontworpen worden.

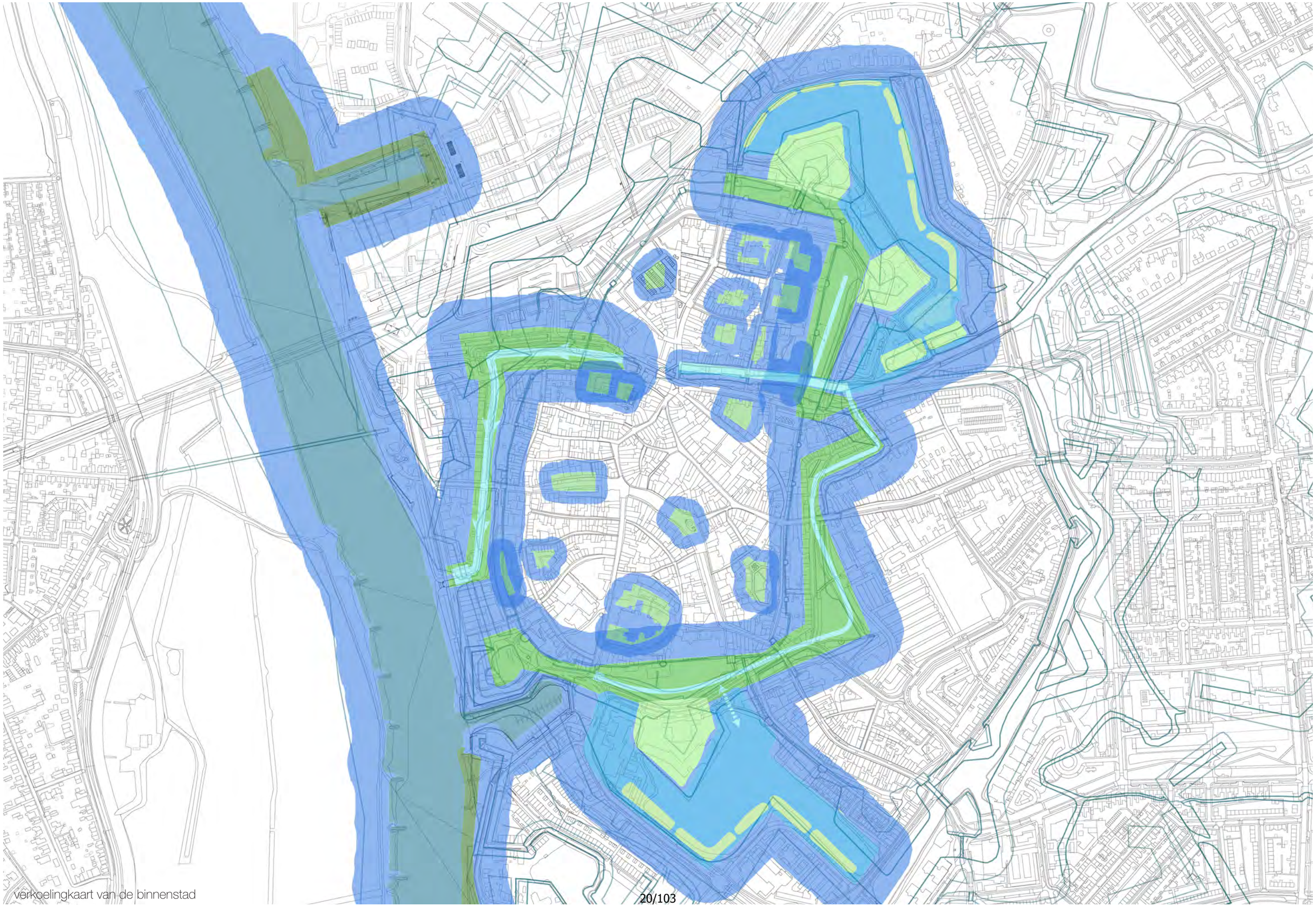
De Stadsmuur is, ten opzichte van andere historische steden, een bijzondere vestingszone middenin de binnenstad. Hij verbindt de oude stadsdelen binnen de vestingwerken. De Stadsmuur dient beter zichtbaar en op enkele plekken beter toegankelijk te worden. Zo ontstaat een bijzondere wandeling over de historische contour: langs de resterende monumenten (soms in oude panden opgenomen), langs de tuinen (soms als boomgaarden of moestuinen ingericht), langs het water (in de Binnengracht teruggebracht). Een “rondje stadsmuur”. Daarbij kan dit groene lint om de binnenstad heen een belangrijke rol spelen bij de waterberging vanuit het centrum en de hittestress in het stenige centrum helpen verminderen. De Stadsmuurzone is de klimaatadaptatieve vestingring en wordt ingericht als groene long voor de binnenstad.

Oases in de binnenstad

In het middeleeuwse dichtbebouwde centrum is behoefte aan kleinschaliger groene en blauwe oases op kortere afstand. Die zijn er deels al in de vorm van de zes historische hofjes die (vaak) publiek toegankelijk zijn. Het historisch weefsel van de stad biedt mogelijkheden om meer hofjes in de stad te (her)ontwikkelen. Deze nieuwe hofjes zijn een potentieel waardevolle toevoeging aan de verkoelingsopgave in de stad. Te denken valt aan nieuwe hofjes in Klein Vaticaan en in de wat verdere toekomst de omgeving Basseroord en het AH-terrein. Verder bieden de voormalige kerkhofterreinen rond de historische kerken de mogelijkheid om te vergroenen, waarbij de parkachtige aanleg van die terreinen, ontstaan na 1830 en tot ver in de 20ste eeuw nog aanwezig, als inspiratie kan dienen.

De historische pleinen bieden ook mogelijkheden voor het toevoegen van groen, zolang niet het waardevolle beschermde stadsgezicht wordt aangetast door het aanbrengen van te veel groen. Het karakter van het plein als open ruimte met historische gevelwanden mag niet worden aangetast.

De afstand tot groen en water is in Zutphen nooit ver weg, ook niet in de dichtbebouwde historische binnenstad! Een aantal plekken, met name in het kernwinkelgebied, is gevoelig voor hitte én ligt relatief ver van verkoeling.

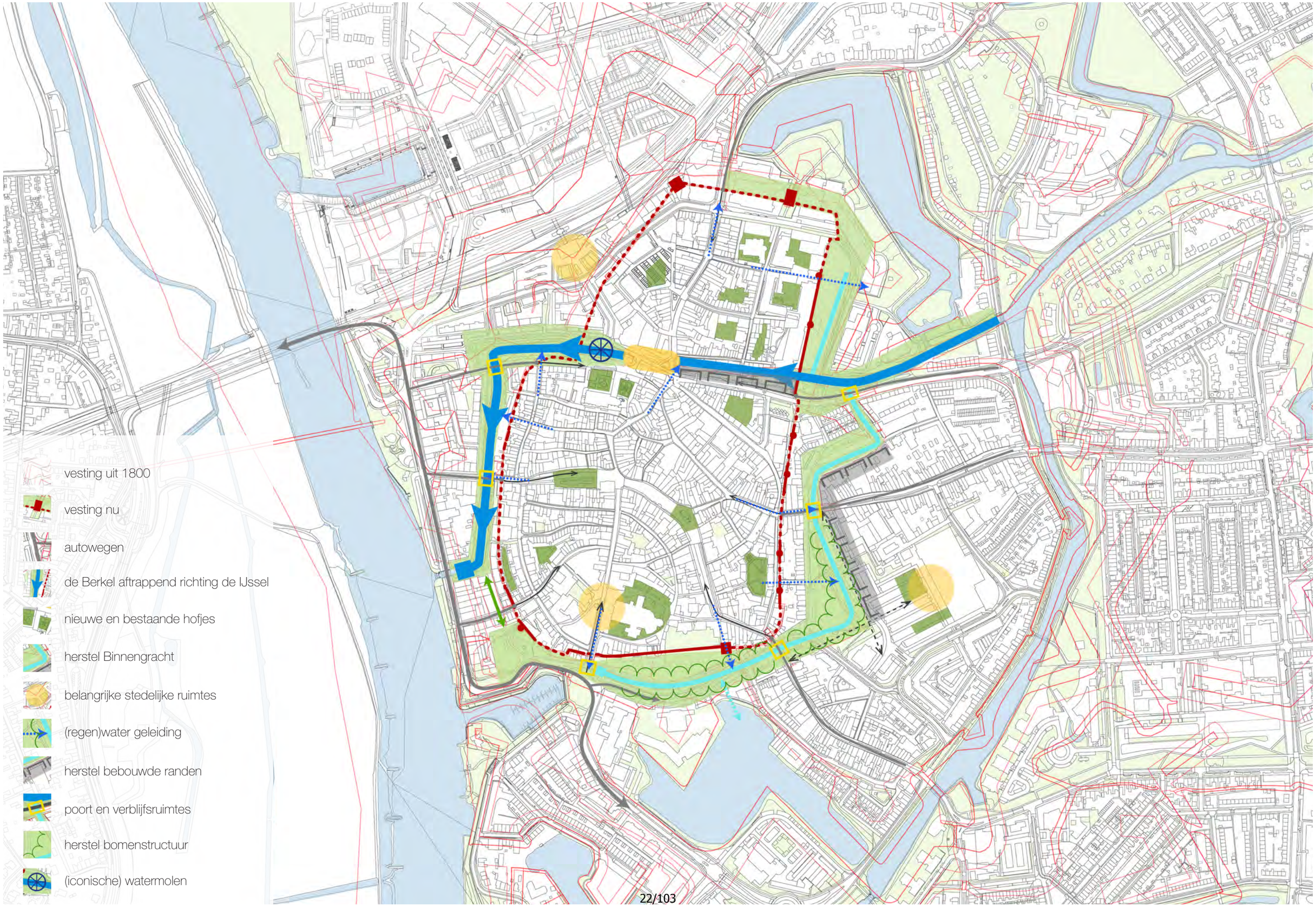
verkoelingkaart van de binnenstad

Water in het stenen gebied

Water kan als solitair element voor verkoeling zorgen, getuige de waterwerken op de Overwelving en de Houtmarkt, IJsselkade en de stadspomp op de Groenmarkt. De Overwelving (Berkel) en Groenmarkt (waterput/pomp) zijn geïnspireerd op de historie. De binnenstad kent zeer veel historische waterputten, openbare en particuliere. De putten bieden mogelijkheden om ze te koppelen aan waterwerken en ze zijn tot de verbeelding sprekende elementen op pleinen en in hofjes.

Waterbronnen voor de grachten

Het natuurlijk reliëf van de binnenstad (een hoog rivierduinencomplex) biedt mogelijkheden om stromend water via molgoten richting de stadsgrachten te laten stromen (vergelijk Parijs). Maar ook de afkoppeling van grote gebouwcomplexen en huizenrijen aan de randen van de binnenstad draagt bij tot het opheffen van de waterschaarste in de binnenstedelijke grachten. Te denken valt aan de grote publieke gebouwen aan de Isendoornstraat, het Kruittorenplein, St Elisabeth, de gebouwen en huizen langs de Berkelsingel, Graaf Ottosingel en Tadamasingel, de rechtbank en de krans van huizen en appartementengebouwen aan de buitenrand van de 17e-eeuwse vesting.

vesting uit 1800
vesting nu
autowegen
de Berkel aftrappend richting de IJssel
nieuwe en bestaande hofjes
herstel Binnengracht
belangrijke stedelijke ruimtes
(regen)water geleiding
herstel bebouwde randen
poort en verblijfsruimtes
herstel bomenstructuur
(iconische) watermolen

één van de meeste gefotografeerde uitzichten van de binnenstad - bron: BDP.

stadsmuur beter toegankelijk - bron: Kijk op Zutphen

stadsmuur beter zichtbaar - bron: BDP.

georganiseerde fietsvoorziening - bron: BDP.

groene parkeerplaatsen voor bewoners - bron: BDP.

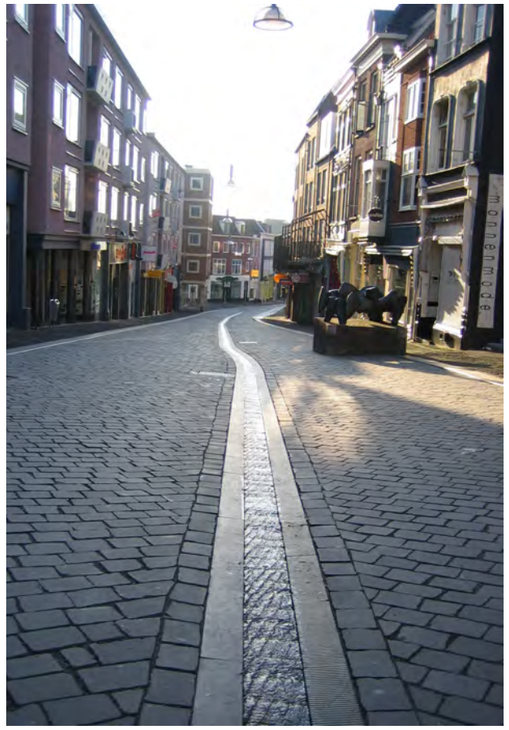
poortfuncties en verblijfruimtes - bron: BDP.

boomgaarde in tuintlint - bron: BDP.

Zutphen - nu - bron: BDP.
regenwatergeleiding binnenstad richting tuinlint

Nijmegen - bron: BDP.

Londen - bron: BDP.

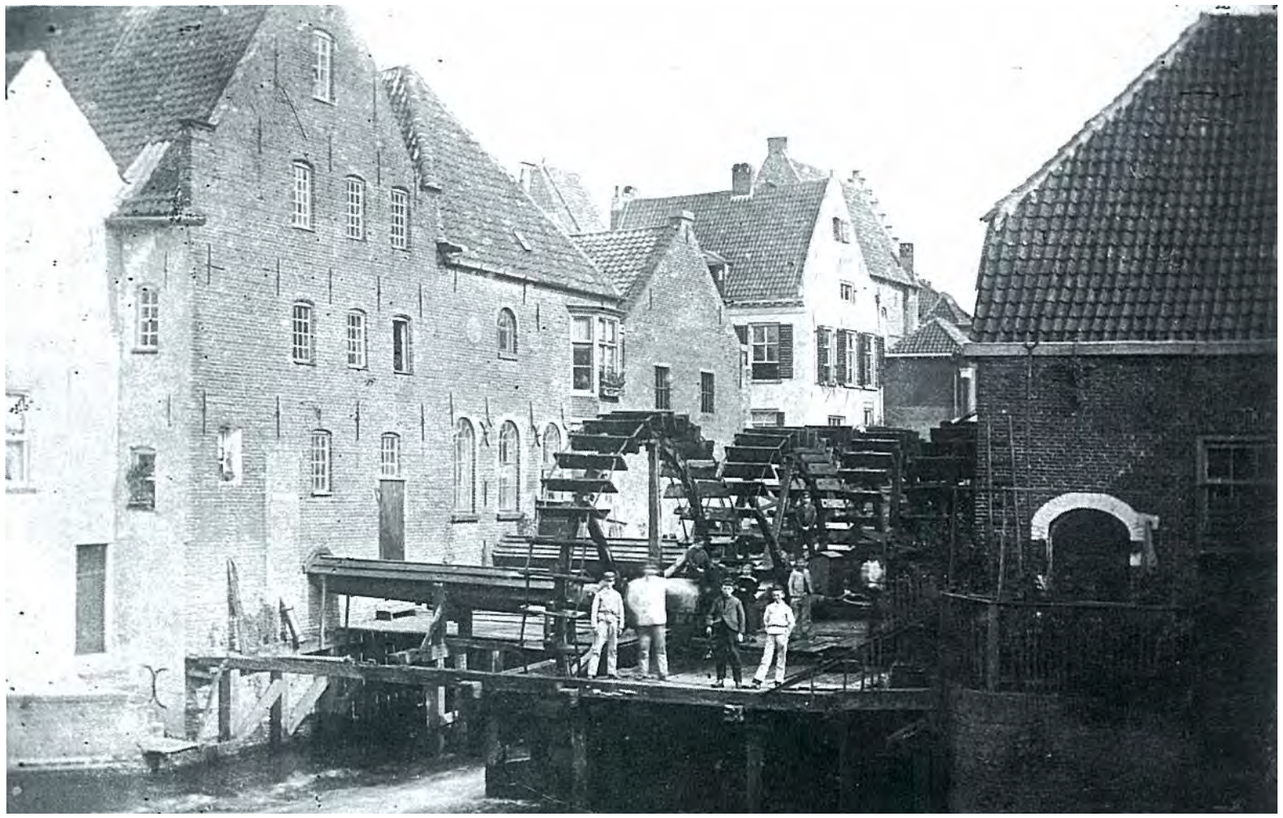
Metz- bron: BDP.

Zutphen - nu - bron: BDP.
Binnengracht

watermolen op de Overwelving terug plaatsen als toeristisch icoon - bron: hZutphen in oude ansichten

cleantech straatmeubilair - bron: Flexsol Solutions

identiteit, doelen, opgave

Wat/waar
- Middeleeuwse gordel: stadsmuur-gerelateerd, 1200-1550
- Nu smalle groene zones, soms met restantwater en stadsmuurresten
- Inclusief Paardenwal en Boompjeswal, als hybridevorm tussen “Stadsmuur” en “Bastions”
- Uniek: groen lint in de binnenstad

Hoofddoelstelling
- Zonering muur - groen - gracht - vestingwal als leidend principe hanteren
- Klimaattuinlint: verkoeling in de ‘warme’ stad en opvang regenwater bij hevige buien

Ecologie

- Water en groen toevoegen in overwegend stenen gebied, meer gradiënten en leefgebieden voor stadsflora en -fauna
- Tuinlint inrichten als gecultiveerde natuur: bomengaard, bloementuin, moestuin
- Waterkwaliteit van de Binnengracht verbeteren
- Bij vervangen bomen op de Boompjeswal/Martinetsingel rekening houden met terugbrengen vestingstructuur en vestingwater

Historie

- Muurelementen herstellen, stadsmuur beter zichtbaar maken
- Stadsmuur optimaal toegankelijk maken
- Historisch water herstellen: Binnengracht bij Boompjeswal/Paardenwal, Isendoornstraat, Spaanse poort
- Groene binnenstadslint herstellen
- Functie poorten beter beleefbaar maken, verblijfskwaliteit vergroten
- Onderzoeken: terugbrengen of visueel maken watermolen als icoon op de overwelving

Klimaat

- Binnenstad/AH-terrein afkoppelen en vesting voeden met molgoten
- Klimaatlong toevoegen aan de middeleeuwse binnenstad door-herontwikkeling binnengracht: verkoeling, afkoppeling
- Klimaatveranderingen in de inrichting van de openbare ruimte zichtbaar maken (bewustmaking, educatie)
- Berkel tussen IJssel en Overwelving op verschillende niveaus brengen om beter met droge periodes om te kunnen gaan
- Zoveel mogelijk afkoppelen en regenwater via molgoten naar het stadswater voeren

Structuren

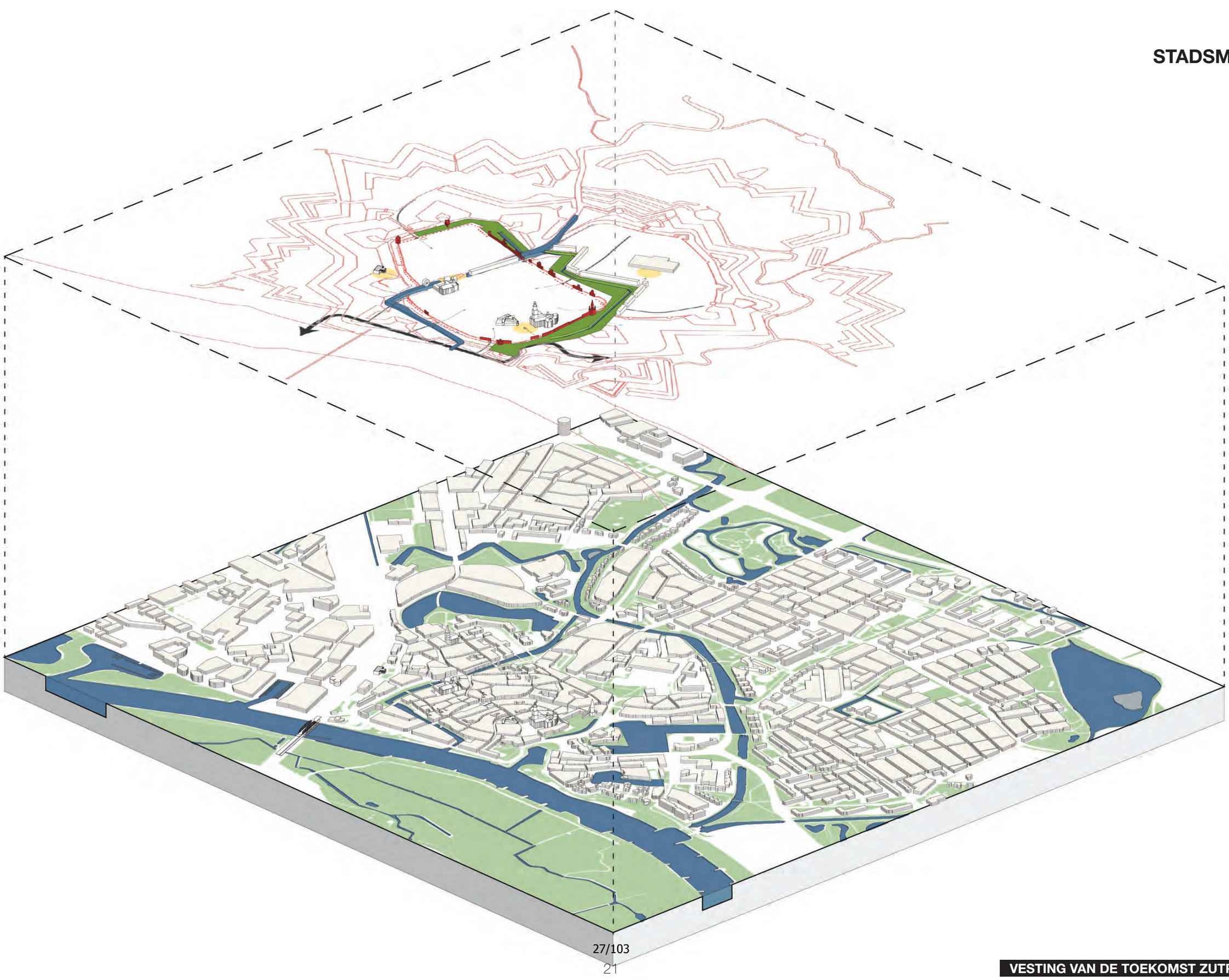

- Herontwikkelen Binnengracht: verbinding en samenhang van het vestingwater en -groen en van de nu losliggende stadsdelen in de binnenstad (Spittaalstraat, Polsbroek, Laarstraat)
- Doorlopende wandelstructuur aanleggen door tuinlint
- Bruggen over de watergangen realiseren
- Fietsstallingen realiseren op strategische plekken

Dynamiek

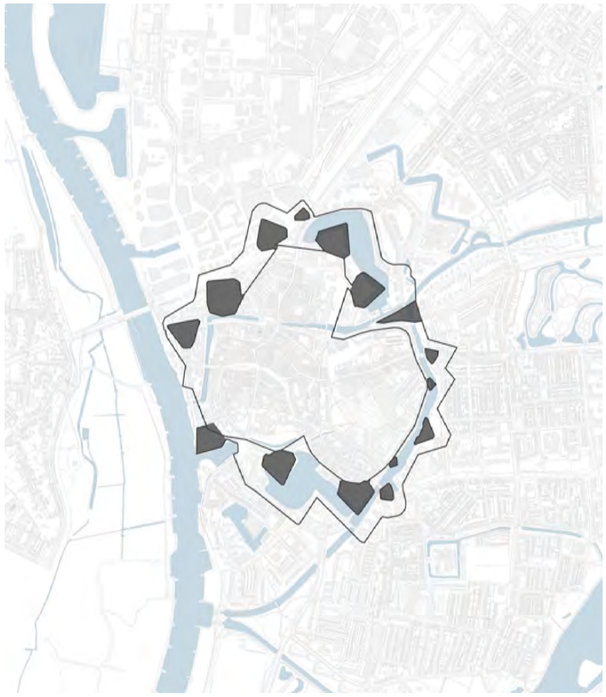
- Herontwikkeling Binnengracht gebruiken als vliegwiel voor herontwikkeling AH-terrein en de overgangen van de aanloopstraten naar de binnenstad
- Klein Vaticaan herontwikkelen
- Park toevoegen aan de binnenstad door het zoveel mogelijk publiek maken van het parklint
- Zonne-opwek verwerken in eenduidig herkenbare objecten zoals oplaadbaar straatmeubilair of kunstobjecten
- Onderzoeken TEO uit vestingwater

bron: gemeente Zutphen

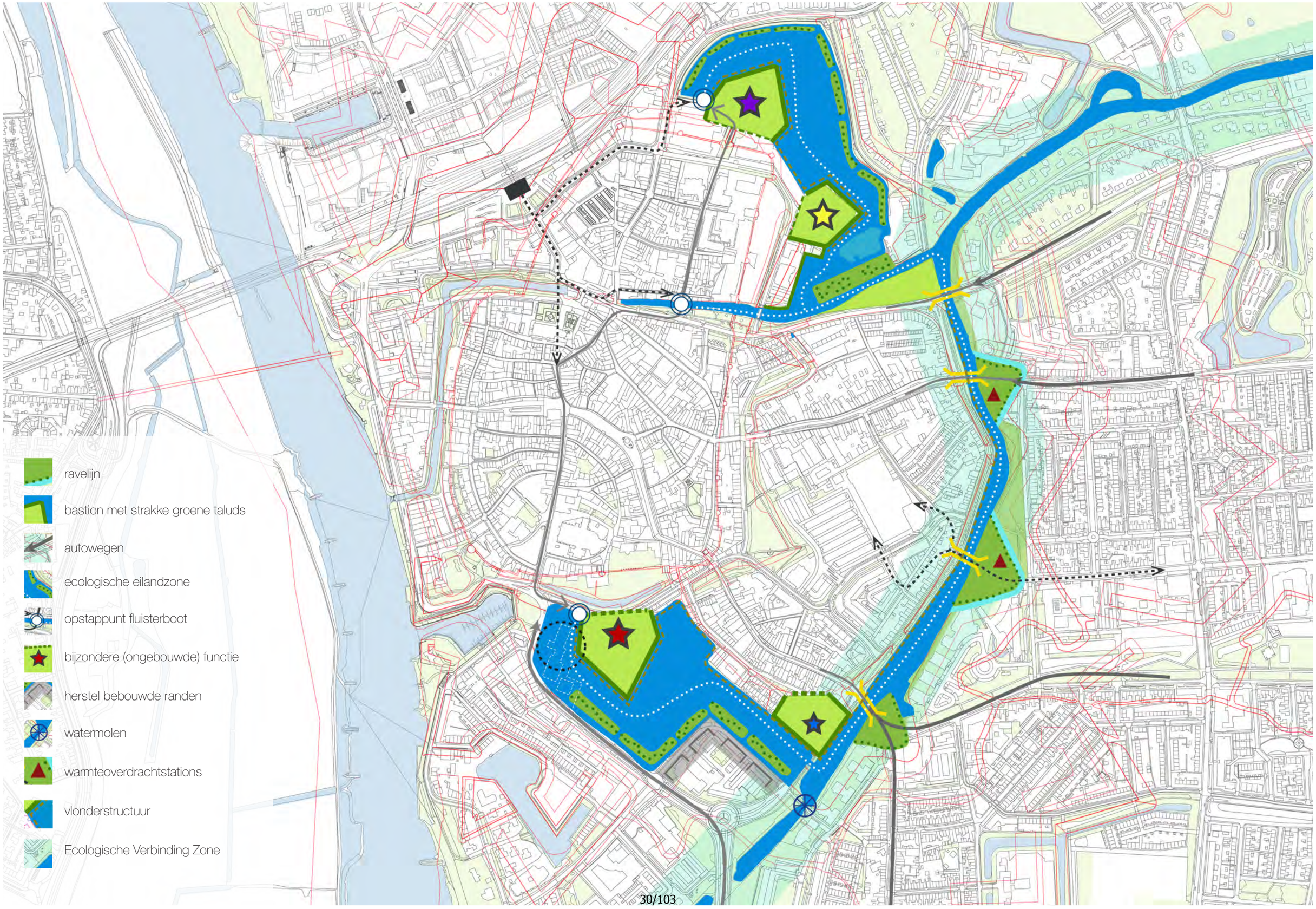
ZONE 2 - BASTIONS EN GRACHTEN

De vestingzone Bastions en Grachten is gebouwd volgens het Oud Nederlands Stelsel uit eind 16e eeuw/begin 17e eeuw. Kenmerkend hieraan zijn de bastions, de brede grachten en de robuuste groene structuur.

In tegenstelling tot de Stadsmuur met zijn ingetogen karakter, zijn de Bastions en Grachten de meest publieke vestingring. Dit past ook bij de identiteit van de vestingwerken, toen verdediging een collectief belang was. Hier is het water leidend. De Grote gracht en de Vispoortgracht, de blauwe parels uit de Groene Nota (2008), zijn via de Hoofdgracht en de (nog te herstellen) ravelijnen met elkaar verbonden. De toeristische vaarroutes worden uitgebreid en de bastions krijgen bijzondere bestemmingen.
In deze vestingring is er ook ruimte voor ecologie en voor het zichtbaar maken van de energietransitie. Zo kunnen bijvoorbeeld aan de buitenzijde van de grachten natuurvriendelijke oevers ingericht worden en aan de binnenzijde van de grachten op de strakke taluds van de bastions zonnepanelen toegepast worden. Op de oppervlakte van de grachten kunnen kunstzinnige
vormgegeven drijvende zonnepanelen plaats vinden. Op de ravelijnen kunnen de warmteoverdrachtstations op een aantrekkelijke wijze gevestigd worden. Het gaat hier om men bewust te maken over deze maatschappelijke opgaven.
Door deze nieuwe verhouding wringt de versterkte beleving van de Bastions en Grachten ook het meest met infrastructuur. Het Verkeer Circulatie plan is op veel punten aan verbetering toe. Tegelijkertijd is de bestaande wegenstructuur een gegeven.

Besproken alternatieven zijn:
a. deel oostelijk deel centrumring verleggen naar buiten of naar binnen;
b. geen centrumring maar een noord-zuid-lopende IJsselcorridor met inprikkers vanuit het westen.

ravelijn
bastion met strakke groene taluds
autowegen
ecologische eilandzone
opstappunt fluisterboot
bijzondere (ongebouwde) functie
herstel bebouwde randen
watermolen
warmteoverdrachtstations
vlonderstructuur
Ecologische Verbinding Zone

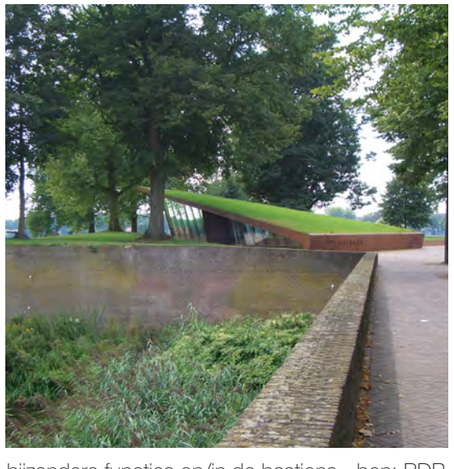
strakke taluds van de bastions aan de binnenzijde van de grachten - bon: BDP.

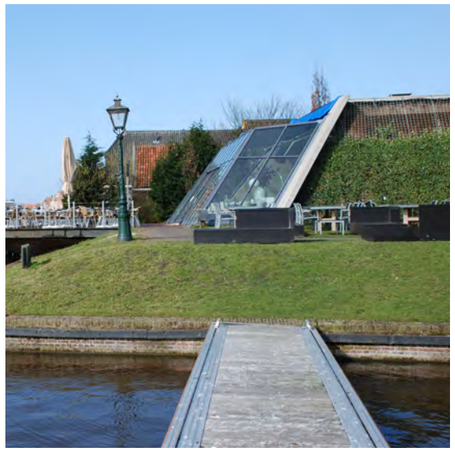

natuurvriendelijke oevers aan de buitenzijde van de grachten - bon: BDP.

bijzondere functies op/in de bastions - bon: BDP.

beleving van het water - bon: BDP.

drijvende fontein op zonne-energie

drijvende zonnepanelen - bon: BDP.

Physalia door architect Vincent Callebaut:
recreëren en water zuiveren met zonne-energie

zonne-waterlelies; bron: “Vesting en klimaat” - David Heesen

zonnepanelen op de taluds van de bastions - hier: Fort de Pol - bron: gemeente Zutphen

designvormgegeven warmteoverdrachtstations op de ravelijnen langs de Hoofdgracht - bon: BDP.

identiteit, doelen, opgave

Wat/waar
- Vesting in Oud Nederlands Stelsel uit 1591-1625: bastions, ravelijnen, brede grachten zoals Vispoort- en Grote Gracht
- Nu veel water en parken

Hoofddoelstelling
- Water gebruiken als leidende structuur, groen inzetten om de zone robuust te versterken tot stelsel van klimaatparken
- Water en vestingwerken beleven vanaf oevers, vlonders en vaarroutes
- Betekenis geven aan de afzonderlijke bastions
- Nieuwe verhouding zoeken tussen infra (stadsring) en functionele betekenis en de beleving van de vesting
- “Stuwmeer” functie vesting inzetten voor energie-opwek
- Ecologische verbindingszone-functie Berkel/Hoofdgracht realiseren

Historie

- Beleving en herkenbaarheid van de bastions versterken
- Vorm van de strakke taluds van de bastions herstellen
- Natuurlijke oevers aan de buitenzijde van de vesting maken
- Waar mogelijk ravelijnen in de Hoofdgracht herstellen
- Bastions en ravelijnen herkenbaar maken als verdedigingswerk door plaatsen van kanonnen
- Grachtwater optimaal in oppervlakte herstellen
- Overgang buiten-binnengebied beter zichtbaar maken (bruggen)

Structuren

- Centrumring Oost herinrichten om meer ruimte voor de vesting en het langzaamverkeer te creëren
- Aanbrengen van een continue verbindingen tussen bastions (water, (vlonder-)paden)
- Vaarverbinding tussen de Grote Gracht en de Berkel en tussen de Vispoortgracht en de Hoofdgracht verbeteren
- Vaarroutes uitbreiden

Ecologie

- Ingrepen aan de vesting steeds aangrijpen om ecologisch areaal toe te voegen aan de ‘landzijde’ – bijvoorbeeld door eilanden langs de oevers
- Stepping stones realiseren aan de buitenrand van de Hoofdgracht door herstel van ravelijnen langs de Hoofdgracht
- Sortimentkeuze beredeneren vanuit beleving, verkoeling, doelsoorten en beheer en onderhoud

Klimaat

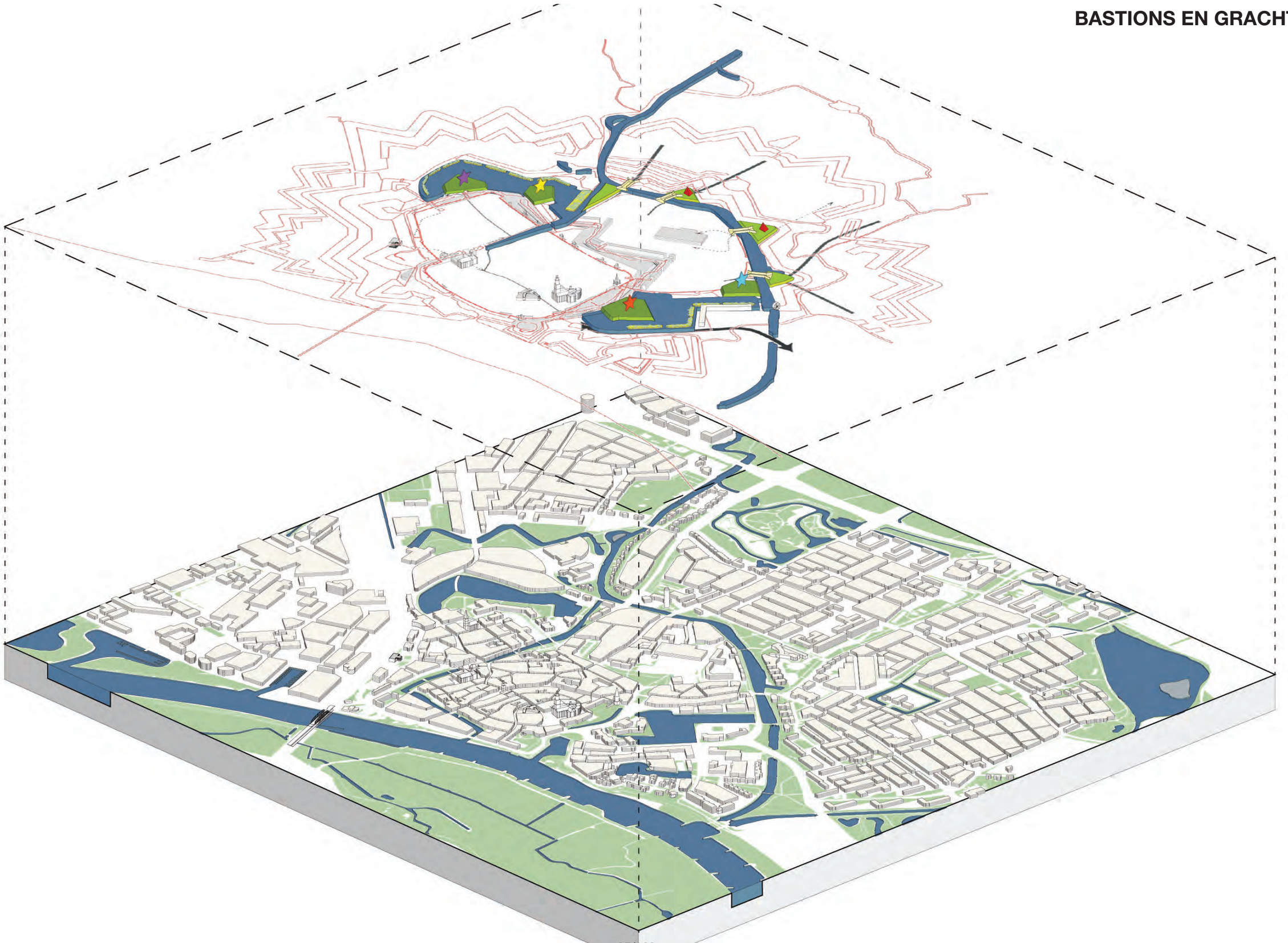

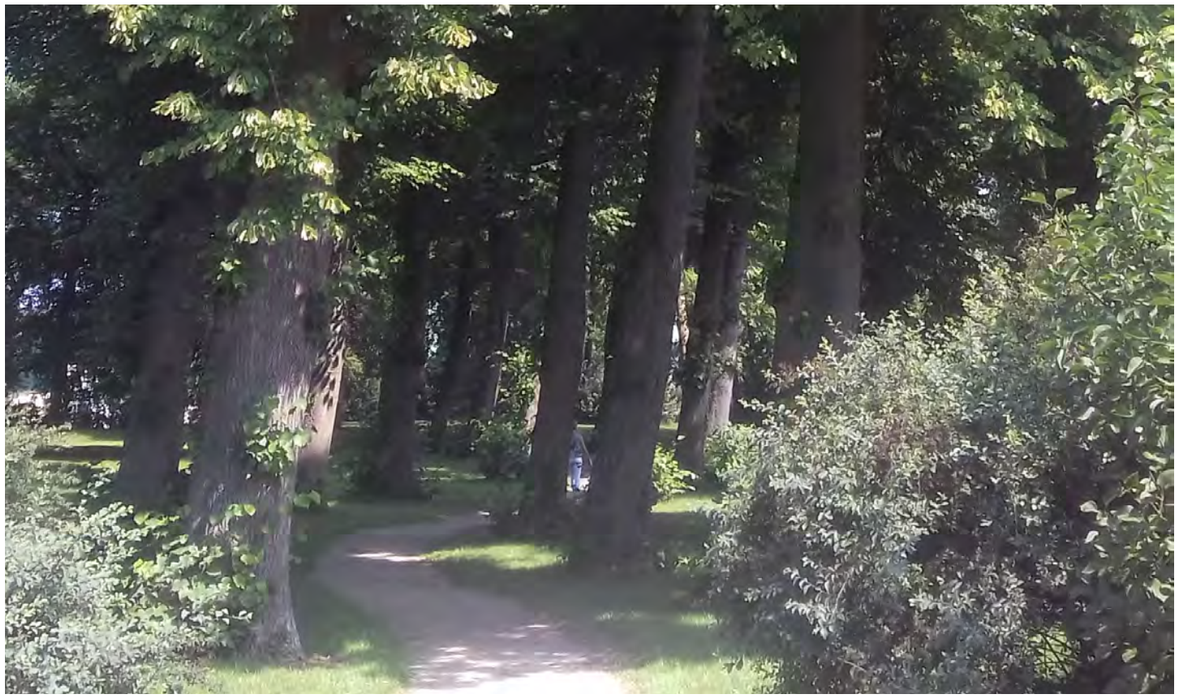
- Inrichten als (doorlopend) stelsel van verkoelende klimaatparken met water en groen als gelijkwaardige aanvulling op de vestinginrichting
- Onderzoeken meer debiet en doorstroming grachten voor versnelde afvoer warmte - en dit relateren aan de potenties voor TEO
- Water optimaal bereikbaar en bruikbaar maken
- Waar mogelijk vestingwater inzetten als opvang van af te koppelen water omringende stadsdelen

Dynamiek

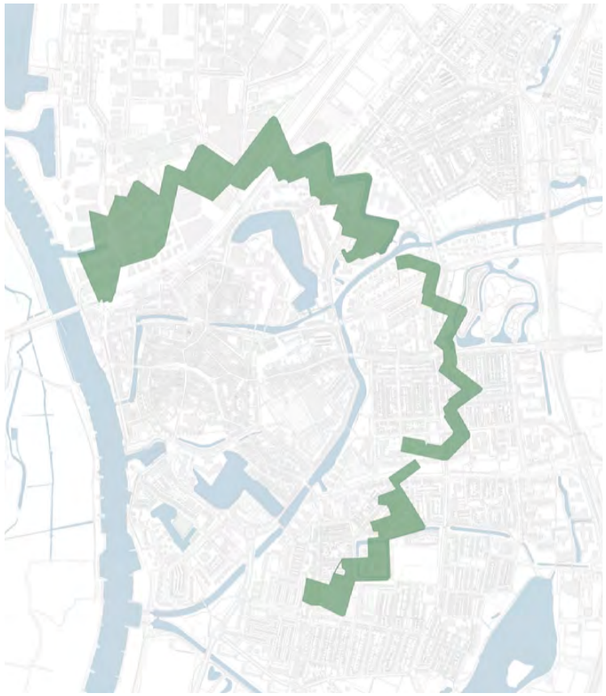
- Onderzoeken welke bijzondere functies de bastions kunnen versterken
- Onderzoeken toevoegen van evenementen en festivals in deze zone
- Realiseren samenhangend vestinglint voor wandel- en vaarroutes
- Eenduidig uitwerken en realiseren: zonnepanelen op de grachten, op de taluds van de bastions, op wandelpaden
- Mogelijk houden van warmteoverdrachtstations op ravelijnen
- Stuwmeerfunctie vesting inzetten voor energie-opwek
- Onderzoeken TEO uit vestingwater

bon: BDP.

ZONE 3 - LINIES

De gordel van de Linies is de buitenste vestingring van Zutphen. Het bestaat uit het Nieuw Nederlands Stelsel uit de 17e eeuw/18e eeuw. Op enkele versnipperde relicten in buitenwijken na, zoals de Linie van Coehoorn, zijn de Linies nauwelijks terug te zien. De vesting werd verwijderd om de groei van de stad toe te laten.

Het doel in deze zone is de restanten van de vestingstructuur weer met elkaar te verbinden. Dit verhoogt de woonkwaliteit van de buitenwijken. De nieuwe fysieke verbinding functioneert als een wandel- en sportstructuur. Dit refereert aan de Nieuwe Wandeling uit de 19e eeuw, toen de functie van de vesting van verdediging naar park veranderde. De herstelde structuur brengt ook identiteit en sociale cohesie in deze gebieden. Hier is de vesting geen overgangszone tussen stads-delen uit verschillende tijden, maar een verbindend element binnen de stadsuitbreiding uit dezelfde periode.
De Linies verhouden zich prima in het winnen van duurzame energie en worden zichtbaar gemaakt als Innovatie-ring.

park- en wandelstructuur - *bestaand*

park- en wandelstructuur - *nieuw*

bestand water

autowegen

langzaamverkeersverbinding

poort inrichting

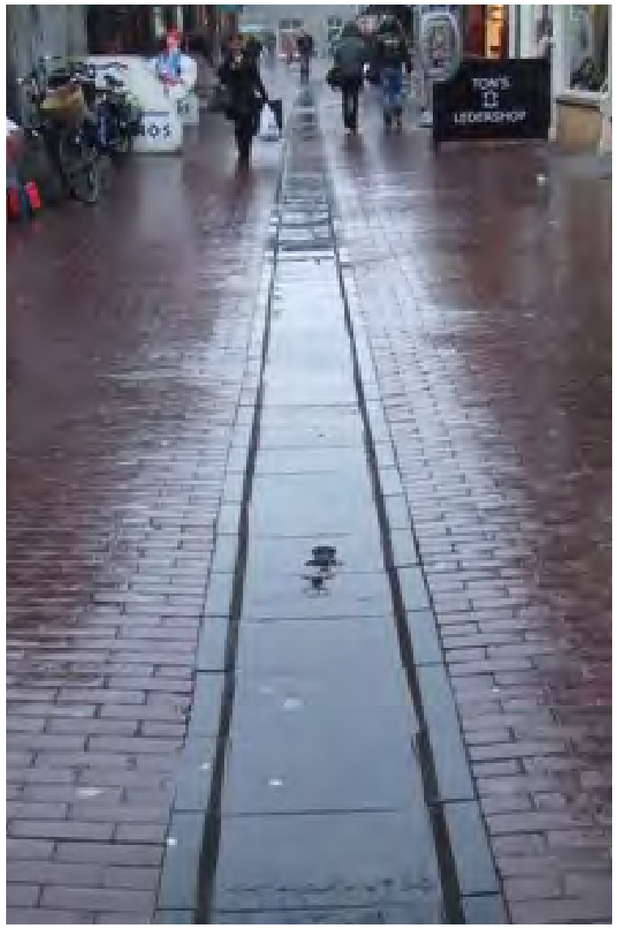
historisch tracé waar mogelijk zichtbaar maken - bon: BDP.

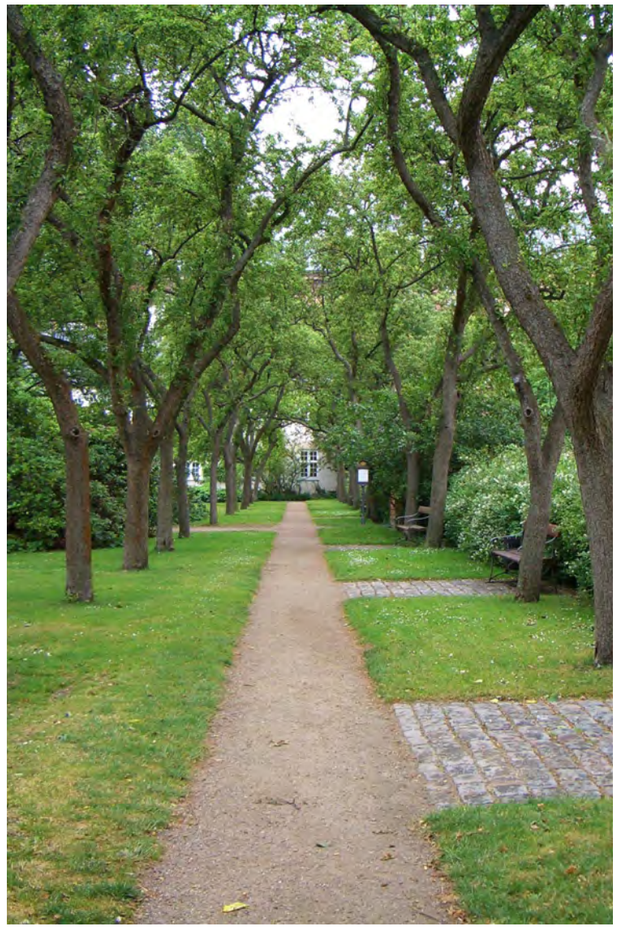
blinde gevels langs de Linies schilderen (bijvoorbeeld met burgerparticipatie) - bron: Cité Créations

wandel- en waterstructuren koppelen - bon: BDP.

water waar mogelijk door de buitenwijken her introduceren - bon: BDP.

bomenrijen waar mogelijk her introduceren - bon: BDP.

zonnepanelen langs de paden - bon: BDP.

bron: Daan Boomgaarde Studio

zonne-lichtmasten - bon: BDP.

zonne-wegdekreflectoren

smalle windturbines op particuliere daken in de directe omgeving van de Linies

windturbines langs de paden - bon: BDP.

LINIES

identiteit, doelen, opgave

Wat/waar
- Gordel van de Linies: Nieuw Nederlands Stelsel uit 1700-1800
- Nu versnipperde relicten in buitenwijken, soms groen, soms blauw, soms rood; alleen Linie van Coehoorn heeft herkenbare kwaliteit

Hoofddoelstelling
- Linie als object en als thema weer in de wijken herkenbaar en beleefbaar maken
- Delen fysiek verbinden en waar mogelijk water terugbrengen
- Inzetten als continue wandel-/sportstructuur
- Inzetten voor woonkwaliteit en identiteit: vesting als klimaatzone tussen samenhangende buurten

Historie

- Vestingthema leidend maken bij ruimtelijke ingrepen in deze gordel
- 19e-eeuwse Buitensociëteit in samenhang met groene/blauwe vestingomgeving respecteren en herpositioneren met de 19e-eeuwse kwaliteit van de openbare ruimte als leidend thema

Structuren

- Structuurherstel realiseren door de vesting als inspiratie te gebruiken bij het ontwerpen en ingrijpen in de openbare ruimte en in het stedelijke weefsel
- Zone daarnaast consequent benaderen vanuit de functies wandelen/sporten, waterberging, klimaat (verkoeling), natuur

Ecologie

- Versterken ecologische waarden bestaande groene linie met onderscheid stad- en landzijde
- Onderzoeken van gewenste doelsoorten bij ingrepen in verdicht stedelijk gebied, geredeneerd vanuit de potenties van beperkte ruimte en vanuit beheer en onderhoud (liefst vanuit de buurt zelf)

Klimaat

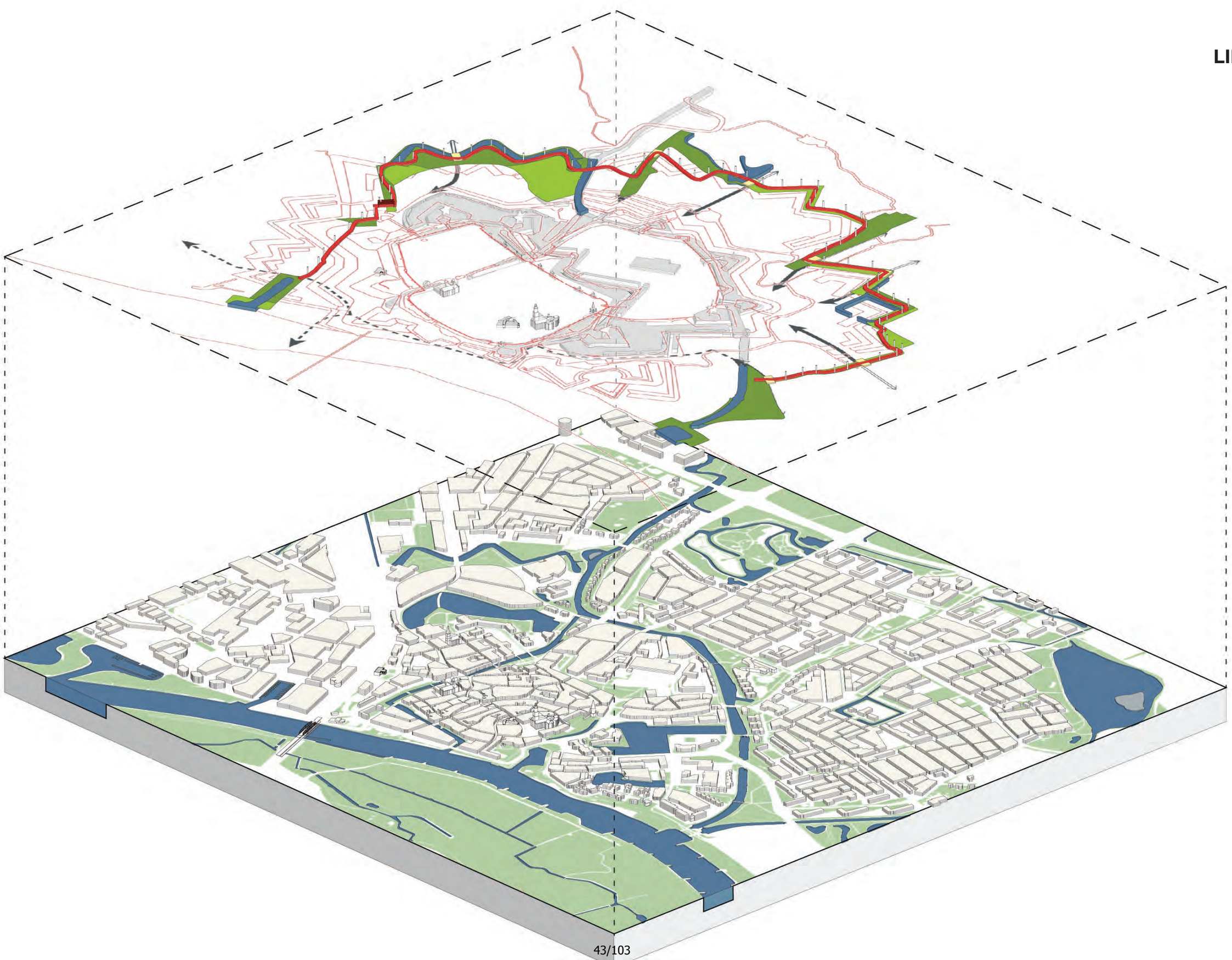

- Consequent inzetten van de vestingzone voor afkoppeling e.d.
- Consequent zoeken naar toevoeging van verkoeling met groen en water
- Klimaatmaatregelen zoveel mogelijk zichtbaar maken en communiceren
- Betrekken bewoners bij afkoppeling, ontstening etc.
- Met bewoners ontwerpen van de herinrichting van de directe woonomgeving vanuit vesting, klimaat, ontmoeten, recreëren en spelen

Dynamiek

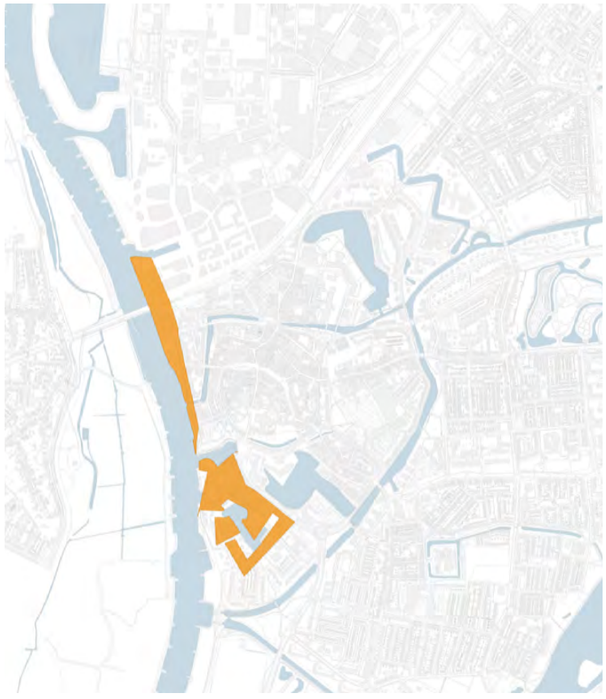
- Consequent toevoegen van mogelijkheden voor ontmoeting, ontspanning, recreëren, natuurlijk spelen
- Sociale cohesie verhogen door identiteit van het gebied weer leesbaar te maken, door samen te ontwerpen aan klimaatmaatregelen
- Zone inzetten als route voor wandelen/sporten
- Eenduidige vormgeving/objectkeuze voor zonne-opwek: straatmeubilair, kunst, wandelpaden
- Onderzoeken mogelijkheden kleine windturbines langs de wandelpaden en op particuliere daken

bron: gemeente Zutphen

ZONE 4 - FORTEN EN RIVIERENFRONT

De Forten en het Rivierfront vormen een stapeling van vesting in Oud en Nieuw Nederlands Stelsel uit eind 16e eeuw/ begin 19e eeuw. Kenmerkend aan deze vestingwerken is de relatie met de rivier en het stenige karakter. De Cabinetgracht maakt deel uit dit ensemble.

In de huidige tijd beschermt dit deel van de vesting Zutphen nog steeds, niet tegen vreemde troepen, maar tegen de gevolgen van de klimaatverandering. De samen met het waterschap heringerichte IJsselkade beschermt tegen hoogwater op een historisch verantwoorde manier.

Doel is deze bijzondere vestingvorm langs de rivier beter beleefbaar te maken door een continue promenade over de stenen vesting in te richten. Het Hoornwerk wordt als 'IJsselfort' weer herkenbaar en haakt aan op de IJsselkade. Buiten deze zone, ten noorden van Noorderhaven en ten zuiden van de Cabinetgracht is de groene IJssel met haar landschappelijke oevers weer te ervaren.

haven

voetgangerszone - *verhard*

wandelgebied - *groen*

waterstructuur

groene oevers aan de buitenzijde

stenige randen van de vesting

autowegen

langzaamverkeersverbinding

water uitlaatpunt

smalle windturbines als kunstobject

IJsselkade groen ingericht (Bordeaux)- gron: ville de Bordeaux

kleine windturbines als kunstobjecten in de uiterwaarden

waterturbines in de rivier

groene rivieroevers (Munschen)
- bon: BDP.

langzaamverkeersnetwerk (Lyon)
- bon: BDP.

beleving van het water
- bon: BDP.

kleine windturbines langs de rivier (Liverpool)- bon: BDP.

identiteit, doelen, opgave

Wat/waar
- Stapeling van vesting in Oud en Nieuw Nederlands Stelsel uit 1591-1800: rivier-gerelateerd
- Cabinetgracht

Hoofddoelstelling
- Stenen riviervesting met IJsselfort(en) als continu verdedigingswerk beleefbaar maken
- Continue groen-blauwe klimaatpromenade over de historische stenen vesting
- Riviervesting als hoogwaterbescherming én verkoelende uitloop voor de stad
- Hoornwerk als 'IJsselfort' weer beleefbaar/herkenbaar (aanhaken op beleving IJsselkade)

Historie

- Herinrichtingen eenduidig materialiseren met de IJsselkade als richtsnoer
- Voormalige scheepswerf Cabinetgracht weer betekenis geven door vestingwater weer in visueel contact te brengen met de IJssel
- Vispoortgracht en Cabinetgracht weer met elkaar verbinden – visueel en/of waterstaatkundig. Dit versterkt de beleving van het Hoornwerk als fort

---

Structuren

- Onderzoeken herinrichting openbare ruimte om de IJsselkade en het rivierfort één samenhangende zone te laten zijn
- Verbinding tussen de Cabinetgracht en de Vispoortgracht herstellen
- Wandelroutes onderling verbinden

Ecologie

- Bepalen benodigde/mogelijke maatregelen voor de verbinding van riviernatuur - berkel/vestingnatuur - stadsnatuur
- Beleving riviernatuur optimaliseren (bereikbaarheid i.r.t. kwetsbaarheid)

Klimaat

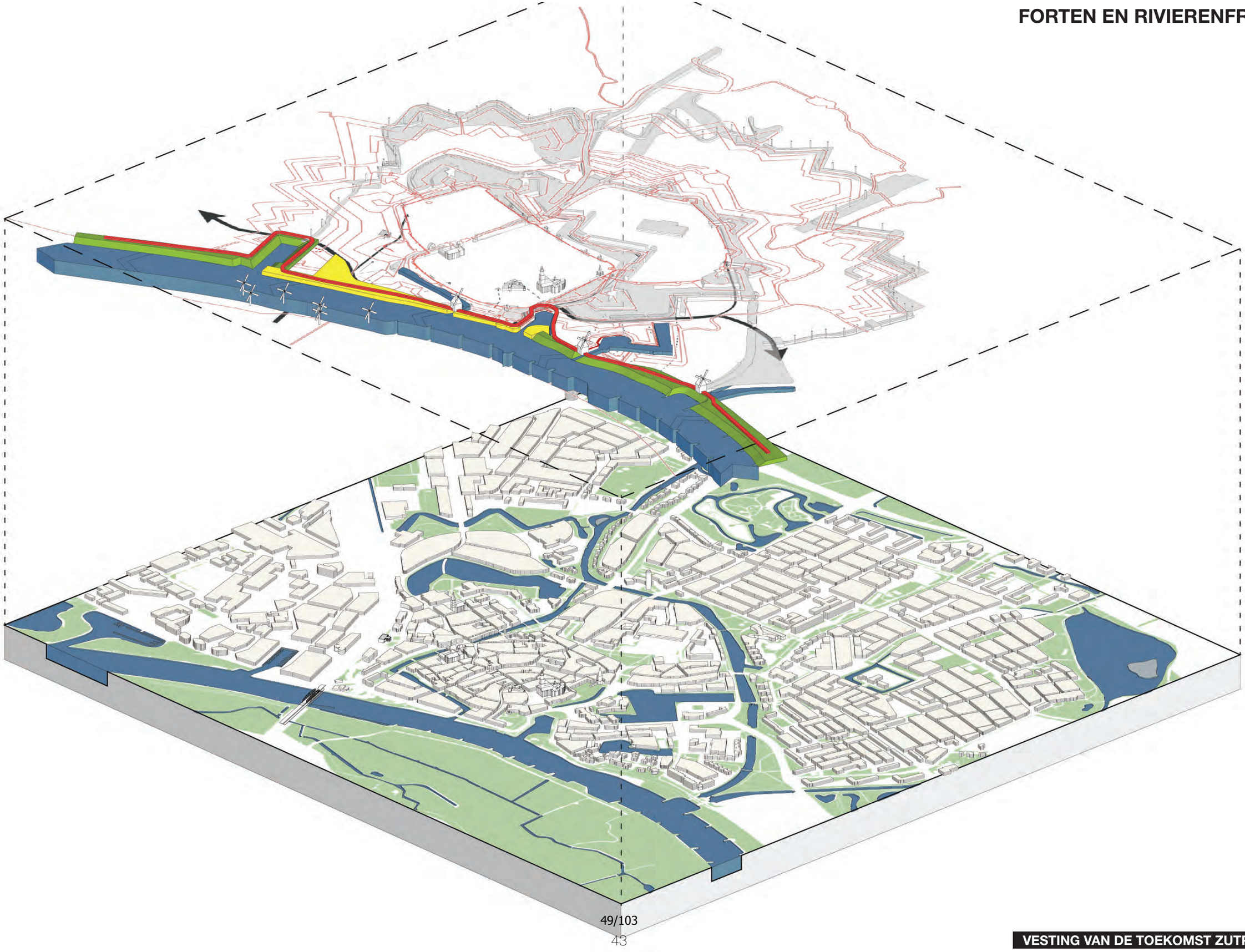
- Maximaal bereikbaar maken van de verkoeling door de IJssel voor de stedeling
- Daarbij zorgen voor verblijfsplekken
- Verder uitdragen en in het ontwerp van de openbare ruimte leesbaar laten zijn van de betekenis van de kering voor de rivierveiligheid en daarmee voor de riviergerelateerde klimaatopgaven
- Vesting hiermee ook leesbaar 'bescherming tegen klimaatexcessen' laten zijn

---

Dynamiek

- Cabinetgracht en Vispoortgracht meer betekenis laten hebben voor stedelijke dynamiek
- Herontwikkeling werf Cabinetgracht biedt kansen voor omgeving Veerstraat in de geest van herontwikkeling 'Hoornwerk'. Idem, Houtwal i.r.t. Vispoortgracht
- Eenduidige vormgeving/objectkeuze voor zonne-opwek: straatmeubilair, kunst, wandelpaden
- Energie-opwek in verschillende orden van grootte (rivierkracht, TEO, zonneopwek in straatopbjecten) verder uitdenken

STRUCTUURKAART

STADSMUUR

HISTORISCH RONDJE
INGETOGENHEID
GROENE LONG

- vesting uit 1800
- vesting nu
- autowegen
- de Berkel aftrappend richting de IJssel
- nieuwe en bestaande hofjes
- herstel Binnengracht
- belangrijke stedelijke ruimtes
- (regen)water geleiding
- herstel bebouwde randen
- poort en verblijfsruimtes
- herstel bomenstructuur
- (iconische) watermolen

BASTIONS EN GRACHTEN

BLAUWE EN GROENE KETTING
ROBUUSTHEID
PUBLIEKE TREKKER

- ravelijn
- bastion met strakke groene taluds
- autowegen
- ecologische eilandzone
- opstappunt fluisterboot
- bijzondere (ongebouwde) functie
- herstel bebouwde randen
- watermolen
- warmteoverdrachtstations
- vlonderstructuur
- Ecologische Verbinding Zone

LINIES

NIEUWE GROENE WANDELING
SOCIALE COHESIE
INNOVATIE-RING

- park- en wandelstructuur - *bestaand*
- park- en wandelstructuur - *nieuw*
- bestand water
- autowegen
- langzaamverkeersverbinding
- poort inrichting

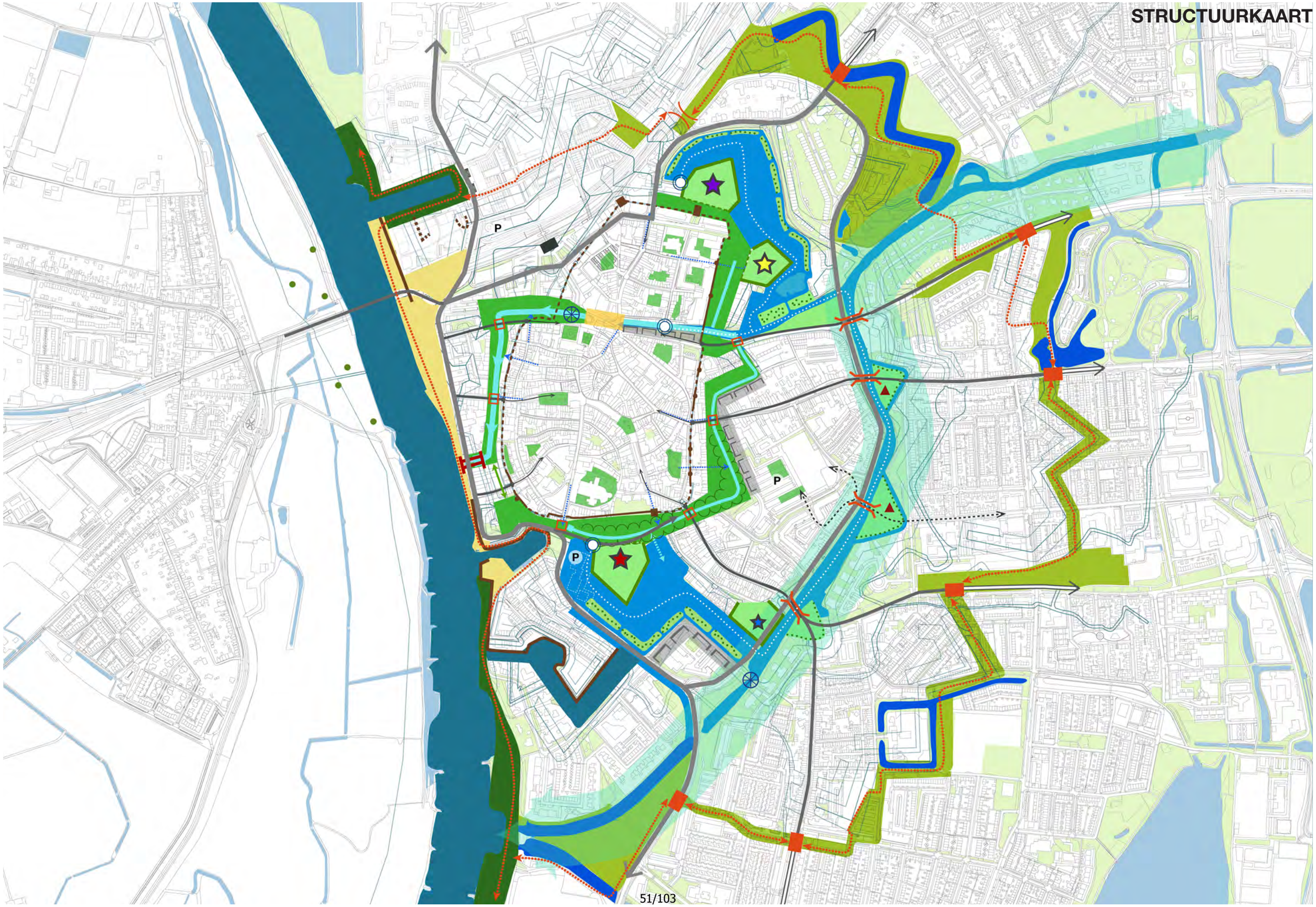

FORTEN EN RIVIERENFRONT

STENIGE VESTING
GROTE SCHAAL
RIVIERENDYNAMIEK

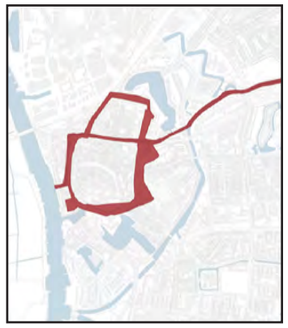
- haven
- voetgangerszone - *verhard*
- wandelgebied - *groen*
- waterstructuur
- groene oevers aan de buitenzijde
- stenige randen van de vesting
- autowegen
- langzaamverkeer verbinding
- water uitlaatpunt
- smalle windturbines als kunstobject

STRUCTUURKAART

C- SAMENVATTING

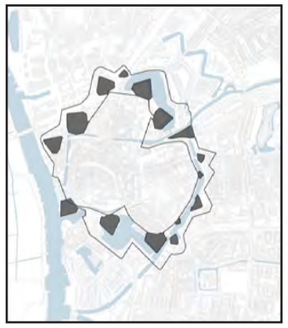
identiteit, doelen, opgaven

STADSMUUR

Wat/waar
- Middeleeuwse gordel met centrum: stadsmuurge-relateerd, 1200-1550
- Natuurlijk reliëf rivierduin
- Nu smalle groene vestingzones, soms met restanten water en stadsmuurresten
- Inclusief Paardenwal en Boompjeswal als hybridevorm tussen “Stadsmuur” en “Bastions”
- Uniek: groen lint in de binnenstad, hofjes, pleinen

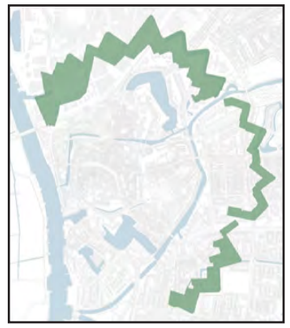
Hoofddoelstelling
- Zonering muur - groen - gracht – vestingwal als leidend principe hanteren
- Klimaattuinlint: verkoeling in de ‘warme’ stad en opvang regenwater bij hevige buien
- Toevoegen kleinschalige groene en blauwe oases
- Toevoegen (speel-)water
- Regenwater optimaal benutten voor de grachten

BASTIONS EN GRACHTEN

Wat/waar
- Vesting in Oud Nederlands Stelsel uit 1591-1625: bastions, ravelijnen, brede grachten zoals Vispoort- en Grote Gracht
- Nu veel water en parken

Hoofddoelstelling
- Water gebruiken als leidende structuur, groen inzetten om de zone robuust te versterken tot stelsel van klimaatparken
- Water en vestingwerken beleven vanaf oevers, vlonders en vaarroutes
- Betekenis geven aan de afzonderlijke bastions
- Nieuwe verhouding zoeken tussen infra (stadsring) en functionele betekenis en de beleving van de vesting
- “Stuwmeer” functie vesting inzetten voor energie-opwek
- Ecologische verbindingszone-functie Berkel/ Hoofdgracht realiseren

LINIES

Wat/waar
- Gordel van de Linies: Nieuw Nederlands Stelsel uit 1700-1800
- Nu versnipperde relicten in buitenwijken, soms groen, soms blauw, soms rood; alleen Linie van Coehoorn heeft herkenbare kwaliteit

Hoofddoelstelling
- Linie als object en als thema weer in de wijken herkenbaar en beleefbaar maken
- Delen fysiek verbinden en waar mogelijk water terugbrengen
- Inzetten als continue wandel-/sportstructuur
- Inzetten voor woonkwaliteit en identiteit: vesting als klimaatzone tussen samenhangende buurten

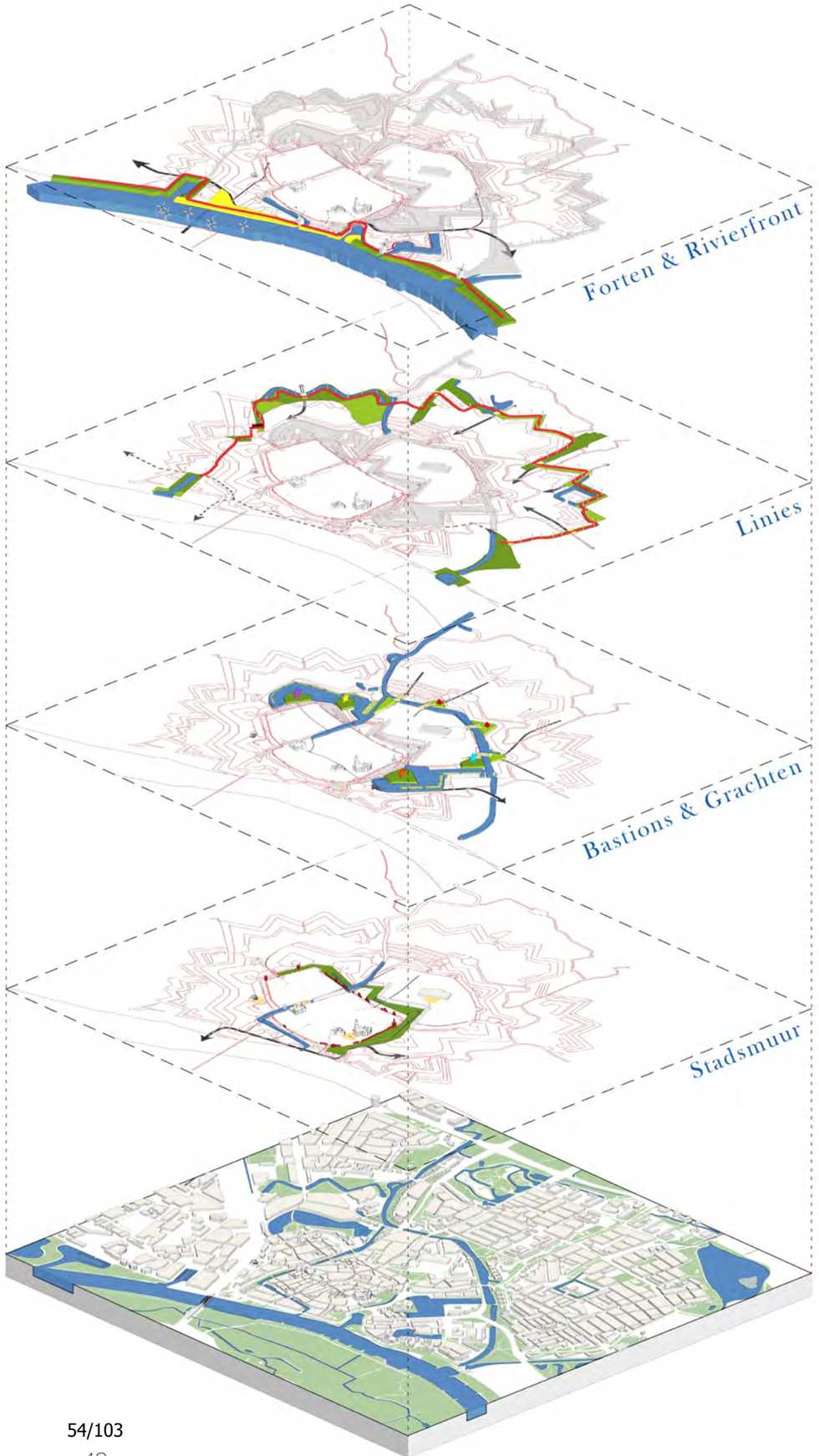

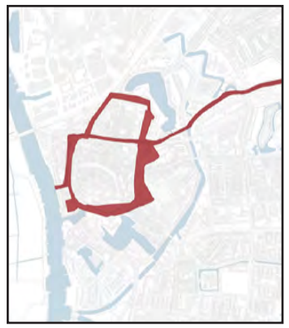
RIVIERENFRONT

Wat/waar
- Stapeling van vesting in Oud en Nieuw Nederlands Stelsel uit 1591-1800: rivier-gerelateerd
- Cabinetgracht

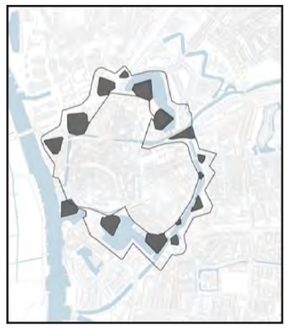
Hoofddoelstelling
- Stenen riviervesting met IJsselfort(en) als continu verdedigingswerk beleefbaar maken
- Continue groen-blauwe klimaatpromenade over de historische stenen vesting
- Riviervesting als hoogwaterbescherming én verkoelende uitloop voor de stad
- Hoornwerk als ‘IJsselfort’ weer beleefbaar/herkenbaar (aanhaken op beleving IJsselkade)

OPGAVEN

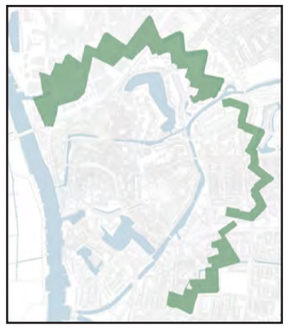

STADSMUUR

BASTIONS EN GRACHTEN

LINIES

RIVIERENFRONT

HISTORIE

- Muurelementen herstellen, stadsmuur zichtbaar maken
- Stadsmuur optimaal toegankelijk maken
- Historisch water herstellen: Binnengracht bij Boompjeswal/Paardenwal, Isendoornstraat, Spaanse poort
- Groene binnenstadslint herstellen
- Functie poorten beter beleefbaar maken, verblijfskwaliteit vergroten
- Onderzoeken: terugbrengen of visueel maken watermolen als icoon op de overwelving

- Beleving en herkenbaarheid van de bastions versterken
- Vorm van de strakke taluds van de bastions herstellen
- Natuurlijke oevers aan de buitenzijde van de vesting maken
- Waar mogelijk ravelijnen in de Hoofdgracht herstellen
- Bastions en ravelijnen herkenbaar maken als verdedigingswerk door plaatsen van kanonnen
- Grachtwater optimaal in oppervlakte herstellen
- Overgang buiten-binnengebied beter zichtbaar maken

- Vestingthema leidend maken bij ruimtelijke ingrepen in deze gordel
- 19e-eeuwse Buitensociëteit in samenhang met groene/blauwe vestingomgeving respecteren en herpositioneren met de 19e-eeuwse kwaliteit van de openbare ruimte als leidend thema

- Herinrichtingen eenduidig materialiseren met de IJsselkade als richtsnoer
- Voormalige scheepswerf Cabinetgracht weer betekenis geven door vestingwater weer in visueel contact te brengen met de IJssel
- Vispoortgracht en Cabinetgracht weer met elkaar verbinden – visueel en/of waterstaatkundig. Dit versterkt de beleving van het Hoornwerk als fort

- Herontwikkelen Binnengracht: verbinding en samenhang van het vestingwater en -groen en van de nu losliggende stadsdelen in de binnenstad (Spittaalstraat, Polsbroek, Laarstraat)
- Doorlopende wandelstructuur aanleggen door tuinlint
- Bruggen over de watergangen realiseren
- Fietsstallingen realiseren op strategische plekken

- Centrumring Oost herinrichten om meer ruimte voor de vesting en het langzaamverkeer te creëren
- Aanbrengen van een continue verbindingen tussen bastions (water, (vlonder-)paden)
- Vaarverbinding tussen de Grote Gracht en de Berkel en tussen de Vispoortgracht en de Hoofdgracht verbeteren
- Vaarroutes uitbreiden

- Structuurherstel realiseren door de vesting als inspiratie te gebruiken bij het ontwerpen en ingrijpen in de openbare ruimte en in het stedelijke weefsel
- Zone daarnaast consequent benaderen vanuit de functies wandelen/sporten, waterberging, klimaat (verkoeling), natuur

- Onderzoeken herinrichting openbare ruimte om de IJsselkade en het rivierfort één samenhangende zone te laten zijn
- Verbinding tussen de Cabinetgracht en de Vispoortgracht herstellen
- Wandelroutes onderling verbinden

STRUCTUUR

ECOLOGIE

- Water en groen toevoegen in overwegend stenen gebied, meer gradiënten en leefgebieden voor stadsflora en -fauna
- Tuinlint inrichten als gecultiveerde natuur: bomengaard, bloementuin, moestuin
- Waterkwaliteit van de Binnengracht verbeteren
- Bij vervangen bomen op de Boompjeswal/Martinetsingel rekening houden met terugbrengen vestingstructuur en vestingwater

- Ingrepen aan de vesting steeds aangrijpen om ecologisch areaal toe te voegen aan de 'landzijde' – bijvoorbeeld door eilanden langs de oevers
- Stepping stones realiseren aan de buitenrand van de Hoofdgracht door herstel van ravelijnen langs de Hoofdgracht
- Sortimentkeuze beredeneren vanuit beleving, verkoeling, doelsoorten en beheer en onderhoud

- Versterken ecologische waarden bestaande groene linie met onderscheid stad- en landzijde
- Onderzoeken van gewenste doelsoorten bij ingrepen in verdicht stedelijk gebied, geredeneerd vanuit de potenties van beperkte ruimte en vanuit beheer en onderhoud (liefst vanuit de buurt zelf)

- Bepalen benodigde/mogelijke maatregelen voor de verbinding van riviernatuur - berkel/vestingnatuur - stadsnatuur
- Beleving riviernatuur optimaliseren (bereikbaarheid i.r.t. kwetsbaarheid)

KLIMAAT

- Binnenstad/AH-terrein afkoppelen en vesting voeden met molgoten
- Klimaatlong toevoegen aan de middeleeuwse binnenstad doorherontwikkeling binnengracht
- Klimaatveranderingen in de openbare ruimte zichtbaar
- Berkel tussen IJssel-Overwelving op verschillende niveaus brengen
- Afkoppelen en regenwater via molgoten naar het stadswater voeren

- Inrichten als (doorlopend) stelsel van verkoelende klimaatparken met water en groen als gelijkwaardige aanvulling op de vestinginrichting
- Onderzoeken meer debiet en doorstroming grachten voor versnelde afvoer warmte - en dit relateren aan de potenties voor TEO
- Water optimaal bereikbaar en bruikbaar maken
- Waar mogelijk vestingwater inzetten als opvang van af te koppelen water omringende stadsdelen

- Consequent inzetten van de vestingzone voor afkoppeling e.d.
- Consequent zoeken naar toevoeging van verkoeling met groen en water
- Klimaatmaatregelen zichtbaar maken en communiceren
- Betrekken bewoners bij afkoppeling, ontstening etc.
- Met bewoners ontwerpen van de herinrichting van de directe woonomgeving vanuit vesting, klimaat, ontmoeten, recreëren en spelen

- Maximaal bereikbaar maken van de verkoeling door de IJssel voor de stedeling
- Daarbij zorgen voor verblijfsplekken
- Verder uitdragen en in het ontwerp van de openbare ruimte leesbaar laten zijn van de betekenis van de kering voor de rivierveiligheid en daarmee voor de rivierge-relateerde klimaatopgaven
- Vesting hiermee ook leesbaar 'bescherming tegen klimaatexcessen' laten zijn

DYNAMIEK

- Herontwikkeling Binnengracht gebruiken als vliegwiel voor herontwikkeling AH-terrein en de overgangen van de aanloopstraten naar de binnenstad
- Klein Vaticaan herontwikkelen
- Park toevoegen aan de binnenstad door het zoveel mogelijk publiek maken van het parklint
- Zonne-opwek verwerken in eenduidig herkenbare objecten zoals oplaadbaar straatmeubilair of kunstobjecten
- Onderzoeken TEO uit vestingwater

- Onderzoeken welke bijzondere functies de bastions kunnen versterken
- Onderzoeken toevoegen van evenementen en festivals
- Samenhangend vestinglint voor wandel- en vaarroutes
- Eenduidig uitwerken en realiseren: zonnepanelen op de grachten, op taluds van bastions, op wandelpaden
- Mogelijk houden van warmteoverdrachtstations op ravelijnen
- Stuwmeerfunctie vesting inzetten voor energie-opwek
- Onderzoeken TEO uit vestingwater

- Consequent toevoegen van mogelijkheden voor ontmoeting, ontspanning, recreëren, natuurlijk spelen
- Sociale cohesie verhogen door identiteit van het gebied weer leesbaar te maken, door samen te ontwerpen aan klimaatmaatregelen
- Zone inzetten als route voor wandelen/sporten
- Eenduidige vormgeving/objectkeuze voor zonne-opwek: straatmeubilair, kunst, wandelpaden
- Onderzoeken mogelijkheden kleine windturbines langs de wandelpaden en op particuliere daken

- Cabinetgracht en Vispoortgracht meer betekenis laten hebben voor stedelijke dynamiek
- Herontwikkeling werf Cabinetgracht biedt kansen voor omgeving Veerstraat in de geest van herontwikkeling 'Hoornwerk'. Idem, Houtwal i.r.t. Vispoortgracht
- Eenduidige vormgeving/objectkeuze voor zonne-opwek: straatmeubilair, kunst, wandelpaden
- Energie-opwek in verschillende orden van grootte (rivierkracht, TEO, zonneopwek in straatopbjecten) verder uitdenken

VESTING VAN DE TOEKOMST

ruimtelijke visie voor de vestingwerken van Zutphen

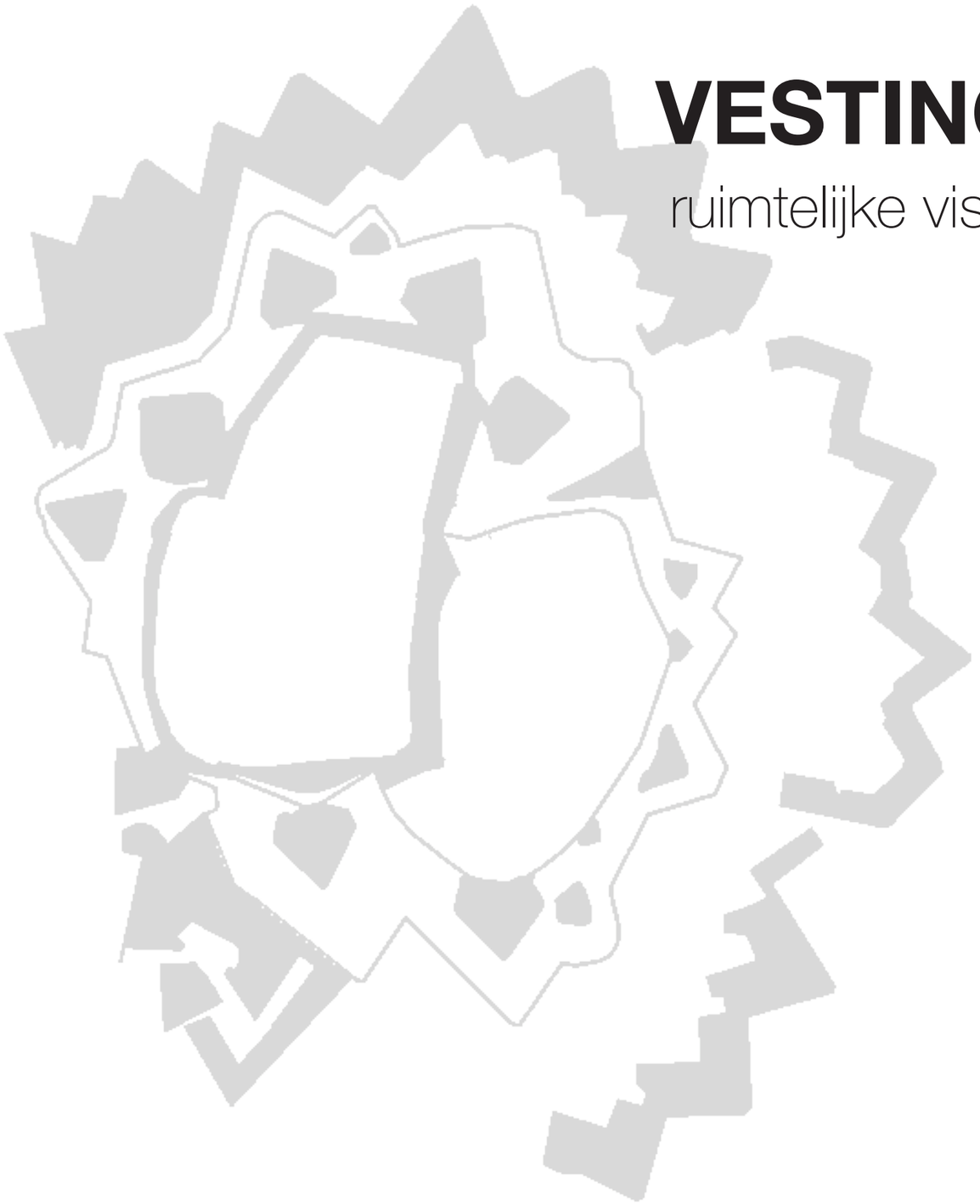
ANALYSEDOCUMENT

inventarisatie & eerste aanbevelingen

MAART 2019 - **BDP.**

VESTING VAN DE TOEKOMST

ruimtelijke visie voor de vestingwerken van Zutphen

Leeswijzer

Gemeente Zutphen heeft opdracht gegeven aan BDP om in de periode van november 2018 tot maart 2019 een analysedocument voor de vestingwerken van Zutphen op te stellen. Het doel achter de analyse is op termijn een visie op het herstel en de beleving van de vestingwerken te formuleren, dit in het kader van:

- Speerpunt Binnenstad. De vestingwerken zijn versterkt als herkenbare begrenzing van de binnenstad. De poorten van de stad vormen de verbinding tussen de binnenstad met de wijken en de regio. De aantrekkingskracht van de poorten wordt vergroot met aandacht voor herkenbaarheid, behoud van functies en duurzaamheid.
- Zutphen, een prettig klimaat. Het project is gericht op de klimaatadaptatie opgave. De beleving van de vestingwerken wordt verbeterd. De historische watergangen en het watererfgoed zijn in gebruik geoptimaliseerd en als waterreservoir van dienst.

Deze opdracht is ook opgenomen in het Interreg project Waterrobuuste Steden waarin de gemeente Zutphen o.a. samenwerkt met waterschap Rijn en IJssel en de stad Munster.

De doelen van een visie op de vestingwerken zijn:

- ***Vanuit Historie:*** de vesting vormt een historische en natuurlijke grens tussen binnenstad en woongebied. Dat biedt kansen voor versterking van de identiteit van de plek;
- ***Vanuit Sociaal:*** de vesting is een aanknopingspunt voor het verhaal van de geschiedenis van de stad. Dat kan een bron zijn voor verbinding en cohesie in buurten en wijken;
- ***Vanuit Water:*** de uitgangspunten voor waterbeheer definiëren. Waterkwaliteit en kwantiteit te bewaken door waterschap.
- ***Vanuit Groenbeheer en Onderhoud:*** verbinden van ambities tot herinrichting aan beheer en onderhoud zoals bijvoorbeeld inspelen op het vervangen van de bomenstructuur langs de vesting om het straks beschikbare budget efficiënt te benutten;
- ***Vanuit Klimaatadaptatie:*** groen met schaduw en water voorraad bieden kansen voor het bestrijden van hittestress in verstedelijkt gebied. Groen en water bieden kansen om samen met inwoner te werken aan een aantrekkelijke leefomgeving;
- ***Vanuit de vele (particuliere en gemeentelijke) initiatieven/plannen:*** ruimtelijke kaders voor de vesting en zijn directe omgeving bepalen om samenhang te behouden of te creëren.

ANALYSEDOCUMENT

A- INVENTARISATIE

1. historische ontwikkeling 4
2. huidige situatie 22

B- EERSTE AANBEVELINGEN

1. ruimtelijke indeling 32
2. ambitieladder 36

CONCLUSIE

ordeningprincipes 44

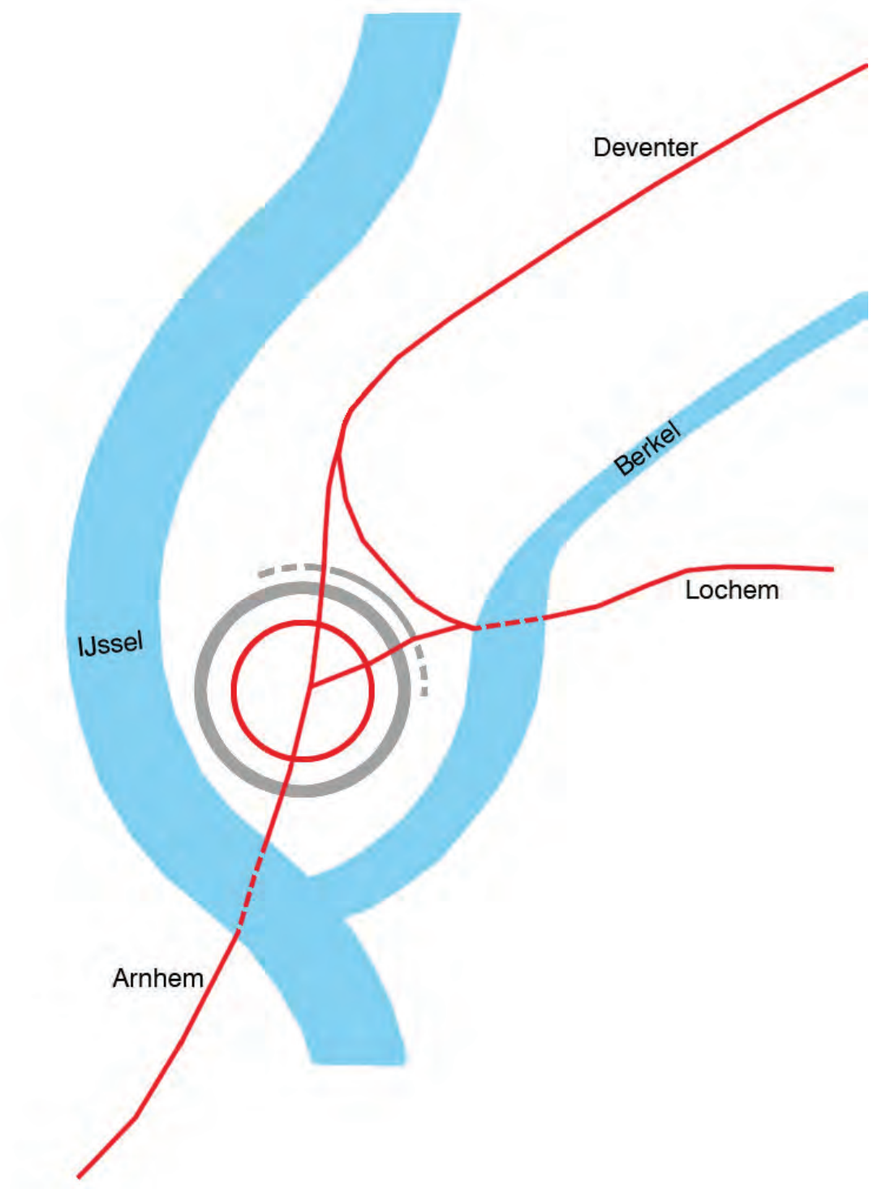
A- INVENTARISATIE

1. historische ontwikkeling

HISTORISCHE ONTWIKKELING

4E EEUW

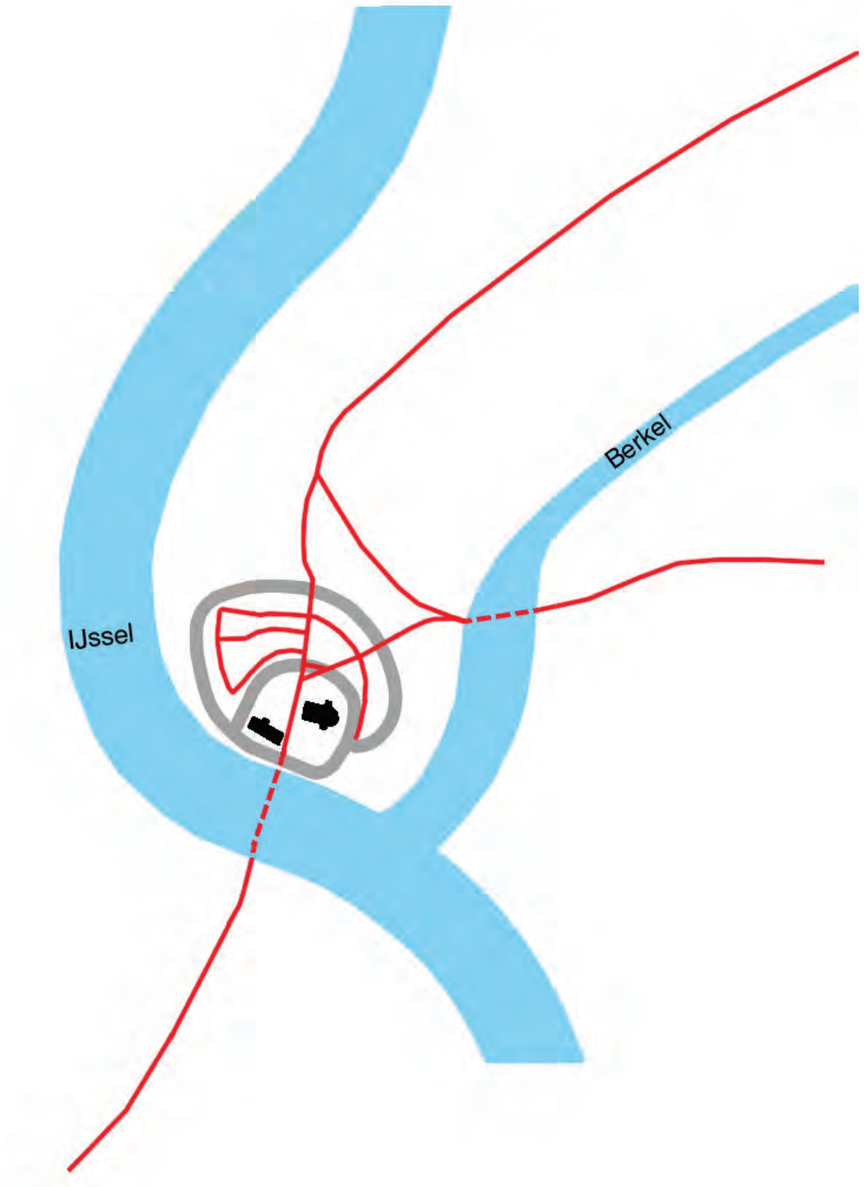
Romeinse nederzetting

9E EEUW

Ringwalburg

- Zutphen is ontstaan op een **hoge zandrug** waar de Berkel in de IJssel uitmondt.
- Zutphen is van oudsher voorzien van een ruim opgezette versterking, bestaande uit een dubbele droge gracht met bijbehorende wallen.
- Na de **verwoesting van de stad in 882 door Vikingen**, is de Ringwalburg aangelegd. De wal en gracht aan de noord- en oostzijde tekenen zich af in het verloop van de huidige Groen-, Hout- en Zaadmarkt.
- Binnen de burg lag het grafelijk hof, een kleine parochiekerk (de voorganger van de latere Walburgiskerk), boerderijen en woningen.

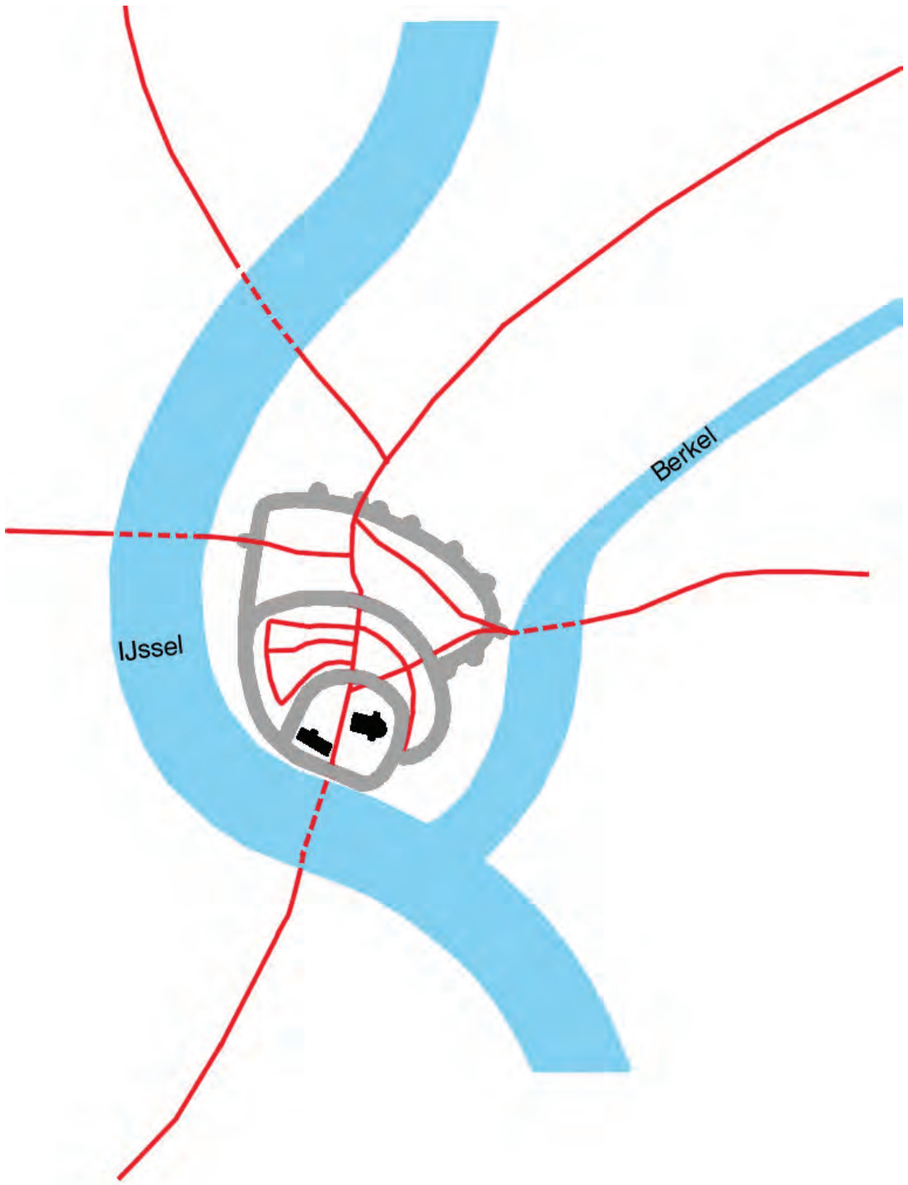

HISTORISCHE ONTWIKKELING

11E EEUW

Koninklijke Paltsresidentie

- De gracht uit de 9e eeuw is verder uitgediept en verbreed.
- Begin 11e eeuw is een **tufstenen paleis** (palts) gebouwd. Het imposante gebouw was 54 meter lang en 12,5 meter breed. Daarnaast is een grote Romaanse kapittelkerk gesticht.
- Na een groot machtsconflict is er direct om de palts en de kerk een 16 meter brede en 3 meter diepe gracht aangelegd met een tufstenen poort, die toegang gaf tot het bestuurlijke centrum van de stad.

HISTORISCHE ONTWIKKELING

12E EEUW

Grafelijke stad

- **Ten noorden van de oude ringwalburg kwam een nieuwe nederzetting** met daaromheen een eigen omwalling met een brede gracht: de (Oude) Wand. In de omwalling waren elke ca. 65 meter turfstenen poorten en torens opgenomen. Sommige straten en stegen die naar de torens leidden zijn er nog steeds (Vaaltstraat, Beukerstraat, Agnietensteeg en Lombardsteeg).

- De handel kreeg een belangrijke rol.

- Langs de IJsseloever werden houten kades aangelegd.

HISTORISCHE ONTWIKKELING

BEGIN 13E EEUW

Oude Stad

- De oude versterkingen werden geslecht en gedempt. Er werd een **bakstenen stadsmuur** gebouwd.
- **De Berkel werd omgeleid naar zijn huidige loop**.
- In het noorden kwam een watermolen.
- Om de stad werden natte grachten gegraven en lage terreinen, zodat een **gecontroleerde waterhuishouding** ontstond.
- In tegenstelling tot de stadsmuur aan de landzijde had de stadsmuur aan de IJsseloever geen waltorens. De muur had tevens een **waterkerende functie**.

HISTORISCHE ONTWIKKELING

BEGIN 13E EEUW - LAAT

Nieuwstad

- Omstreeks 1250 werd aan de noordkant van de Berkel de Nieuwstad gesticht. De opzet van de Nieuwstad was **planmatig** met haaks kruisende straten.

- De Nieuwstad had een eigen parochiekerk: de O.L. Vrouwekerk of Nieuwstadskerk (nu Sint Jan).

- De Nieuwstad kwam onder **één bestuur** met Zutphen. De steden werden met elkaar verbonden door waterpoorten over de Berkel, waarvan de oostelijke poort nog steeds bestaat.

- Het eerste zuiver gotische bouwwerk, Broederenkerk, werd gebouwd. Snel volgden huizen in deze stijl. De gevels van tientallen woningen zijn nog bewaard.

HISTORISCHE ONTWIKKELING

BEGIN 14E EEUW

Polsbroek

- De stad is op het hoogtepunt van **economische bloei**.
- Na een reeks van stadsbranden worden huizen niet meer van hout maar van **baksteen** gebouwd.
- Met het oog op de verwachte bevolkingsgroei, werd er een nieuw stadsdeel, aangelegd; Polsbroek (later de Spittaalstad). De **groei stagneert, waardoor alleen de hoofdstraten werden bebouwd.**
- Aan de **zuidzijde is de stadsmuur in de IJssel verdwenen en er is een nieuwe stadsmuur** gebouwd. Dit deel van de stadsmuur bestaat nog steeds.
- De Nieuwstadskerk en de Walburgiskerk werden vergroot en de kerktorens werden verhoogd.
- **De Berkel voerd alle grachten**.

HISTORISCHE ONTWIKKELING

BEGIN 15E & 16E EEUW

Modernisatie van de stadsmuren

- Door de opkomst van het **vuurgeschut** is er veel **gemoderniseerd** aan de stadsmuren. Het grachtenstelsel werd verder **uitgebreid** tot twee of drie parallelle grachten met aarden-tussenwallen om de schootsafstand van de vijand te vergroten.

- Er werden verschillende rondelen, geschutstorens (onder andere de Bourgonjetoren) en bolwerken gebouwd om de stad beter verdedigbaar te maken.

- Er werd een dwangburcht gebouwd. De kanonnen werden gericht naar de stad zelf, om de gehoorzaamheid van de stad af te dwingen.

HISTORISCHE ONTWIKKELING

16E EEUW

- Dit is de **oudste plattegrond** van Zutphen die bewaard is gebleven.

HISTORISCHE ONTWIKKELING

17E EEUW

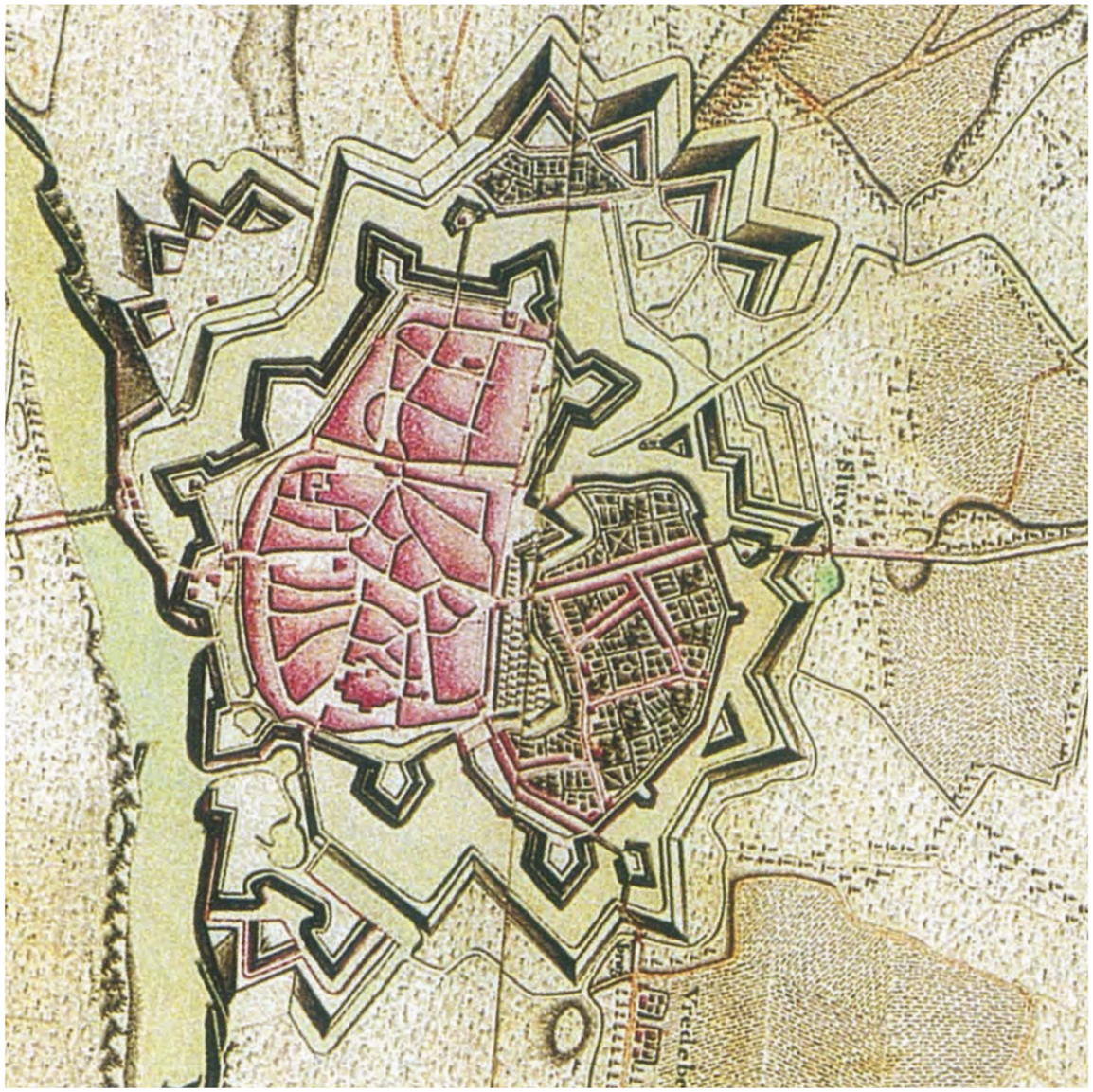
Vernieuwde vestingwerken na de bezittingen

- **Na de bezettingen begint de wederopbouw** van Zutphen.

- De **vestingwerken worden vernieuwd in verband met het grotere bereik van kanonnen**. Door de bouw van deze werken **veranderde het stadsplan**, met grote gevolgen. Bepaalde straten werden doorsneden of opgeheven. Bebouwing werd gesloopt en sommige hofjes en tuinen werden verplaatst.

- Diverse woonhuizen hadden schade of waren verwoest door de oorlog.

- Zutphen heeft een **regionale handels- en marktfunctie**.

HISTORISCHE ONTWIKKELING

18E EEUW

Modernisatie van de vestingwerken en begin van de linies

- De werken aan de **Linie van Coehoorn** (in het noordoosten) zijn voltooid. Het **hoornwerk ten zuidwesten van de stad** is aangepast en voorzien van een ravelijn. De hoornwerken aan de noordzijde maken plaats voor reeksen lunetten.

- De **Boompjeswal wordt opgeheven als verdedigingswerk**. Deze wordt 100 jaar later ingericht als park.

- Volledige nieuwbouw is een grote uitzondering. In plaats daarvan werden gevels vernieuwd.

- Aan het einde van de 18e eeuw zijn de vestingwerken **gemoderniseerd** en **batterijen** toegevoegd.

- Met de aanleg van de linies worden de vijanden op **nog grotere afstand** van de stad gehouden.

HISTORISCHE ONTWIKKELING

BEGIN 19E EEUW

Maximale omvang van de vesting

- In het begin van de 19de eeuw is er niet veel veranderd. Enkele poorten en bolwerken zijn gesloopt, de **binnengracht is versmald en de Boompjeswal is ingericht als wandelgebied**.

- Er kwam een **nieuwe IJsselkade** en in het oosten werden de eerste **herenhuizen** gebouwd.

- De bevolking verdubbelde. Er ontstond hierdoor **woningnood**, wat de bouw van sloppen tot gevolg had.

- In 1823 kwam de eerste kadastrale kaart.

HISTORISCHE ONTWIKKELING

EIND 19E EEUW

Spoor aanleg en ontmanteling van de vesting

- Rond 1865 kwam er een **spoorverbinding tussen Arnhem en Deventer**. De spoorweg en het station diende binnen de grenzen van het vestingwerk te blijven.

- Er kwamen **twee nieuwe bastions ten noorden van het station** om de stationomgeving te beschermen.

- Deze nieuwe **buitengracht is enige jaren later vergraven tot de Noorderhaven** en vormde het begin van Zutphen's grootste industriegebied; de Mars.

- **Na de opheffing van Zutphen als vestingstad in 1874** werden er ambitieuze uitbreidingsplannen gemaakt en begon de **ontmanteling van de gehele vesting**.

- In het noordoosten en in het noorden werden woningen en villa's gepland voor de gegoede burgerij. Er werden ook enkele complexen voor arbeiders gebouwd.

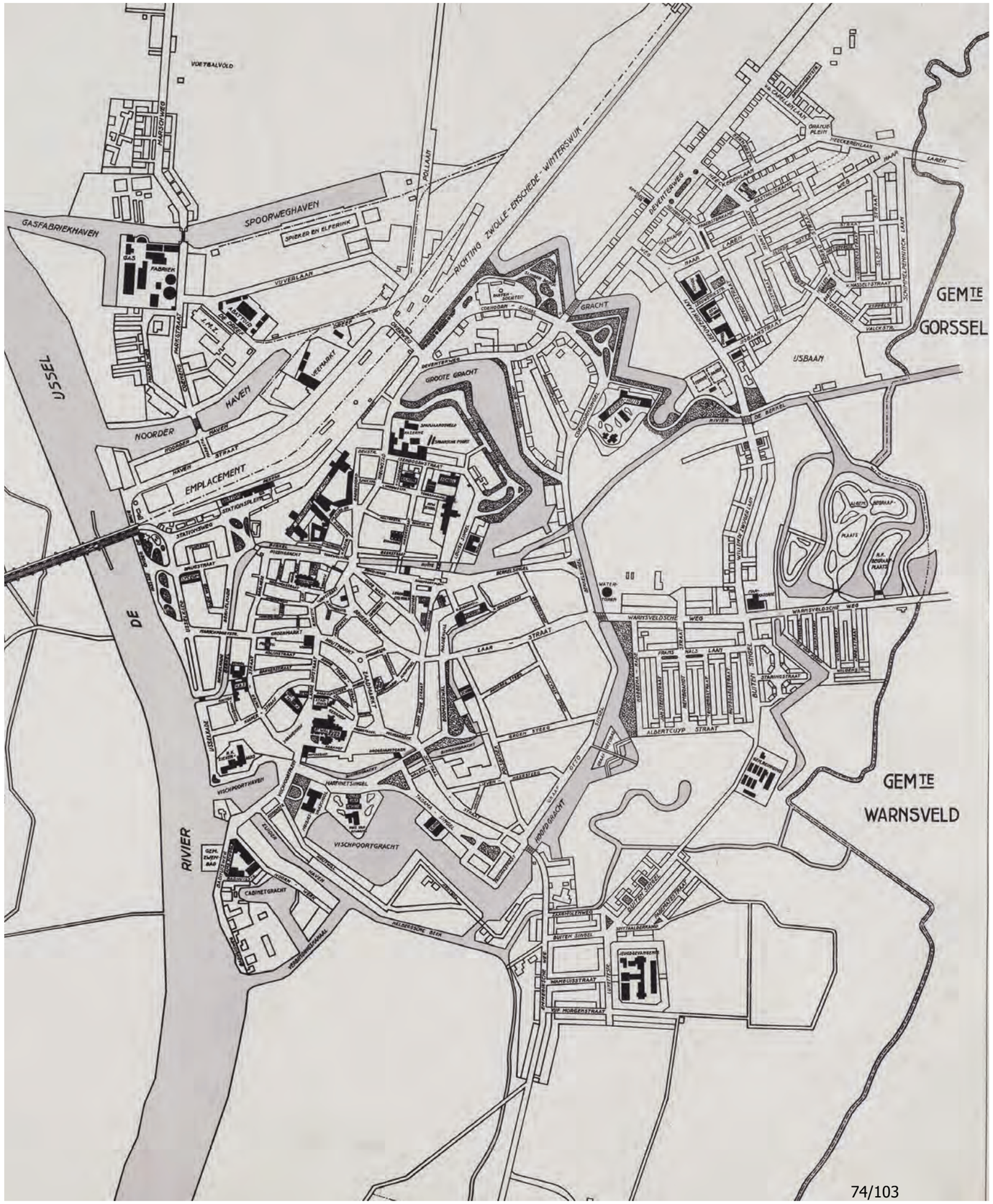
73/103

HISTORISCHE ONTWIKKELING

BEGIN 20E EEUW

Uitbreiding buiten de stad

- Zutphen maakt gebruik van de nieuwe **uitbreidingsmogelijkheden rondom de bestaande stad**.
- Aan de noordzijde werd het industriegebied **De Mars verder bebouwd**, waarbij het park uiteindelijk definitief werd bebouwd.
- Ook in het noordoosten werden nieuwe buurten gebouwd.
- De **oostelijke vrijgekomen Linie werd ingevuld met nieuwbouw**.
- Ter voorbereiding op de oorlog werden er diverse betonnen kazematten en geschutskoepels gebouwd. Een voorbeeld hiervan is de kazemat Zutphen-Zuid, die nu nog steeds bestaat.

74/103

HISTORISCHE ONTWIKKELING

20E EEUW - 1941

- Op deze kaart uit 1941 is de structuur in de binnenstad nog nagenoeg hetzelfde als in 1901.

- In het najaar van **1944 wordt Zutphen zwaar getroffen** door bombardementen. Grote delen van de noordwestelijke binnenstad en het stationsgebied werden verwoest of zwaar beschadigd. Het gebied rond Barlheze en de Groenmarkt raken zwaar beschadigd. Zutphen is één van de zwaarst getroffen steden in Nederland.

75/103

HISTORISCHE ONTWIKKELING

20E EEUW - 1965

Wederopbouw

- In de **wederopbouwplannen was weinig ruimte voor oude sentimenten**. Vooruitgang was het credo. Bestaande bebouwing die hersteld had kunnen worden, werd gesloopt en in plaats daarvan werd een nieuw stratenplan uitgelegd. Hierdoor zijn verschillende restanten stadsmuur en een klooster gesloopt.

- Er kwam een **nieuw station** en voor een snelle afwikkeling van het verkeer kwam er een **nieuwe doorgaande route**, waarvoor een groot noordelijk deel van de stad gesloopt moest worden.

- De **Baakse Overlaat werd gedicht**, waardoor Zutphen verlost was van periodieke overstromingen van de IJssel en de Berkel. Er kon nu **gebouwd worden op lager gelegen land**.

HISTORISCHE ONTWIKKELING

BEGIN 21STE EEUW

- Verschillende havens, kanalen en beken zijn gedempt en bebouwd, zoals de Zuiderhaven, Verbindingskanaal en Helbergse Beek. Ook de laatste ravelijn in het oosten is gesloopt.

- In de zuidoostelijke punt is de stedelijke structuur iets veranderd door de verlenging van de Martinetsingel en de verandering van de Polsbroek.

- Het park bij de Boompjeswal is uitgebreid.

OVERZICHT HISTORIE

Elke groei van de stad gaat gepaard met aanpassing van de vesting:

EIND 13E EEUW

stadsmuur

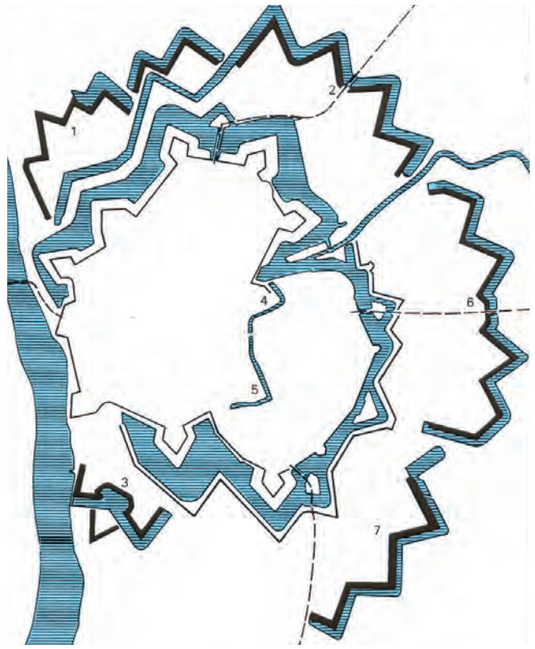
BEGIN 17E EEUW

bastions en grachten

EIND 18E EEUW

linies

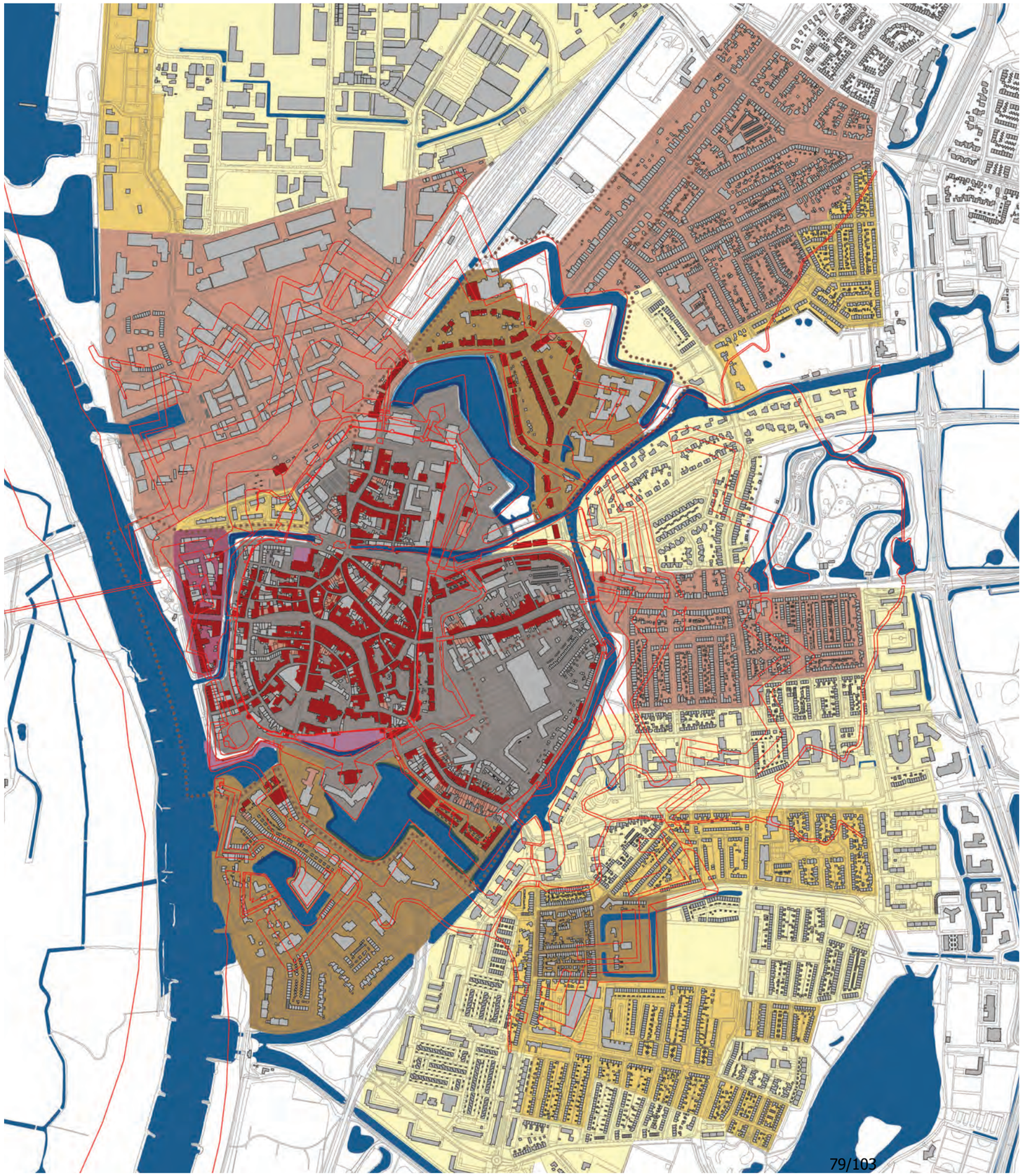
BEGIN 21STE EEUW

restanten

A- INVENTARISATIE

2. huidige situatie

HUIDIGE SITUATIE

BEBOUWING

Kwaliteit van de bebouwing

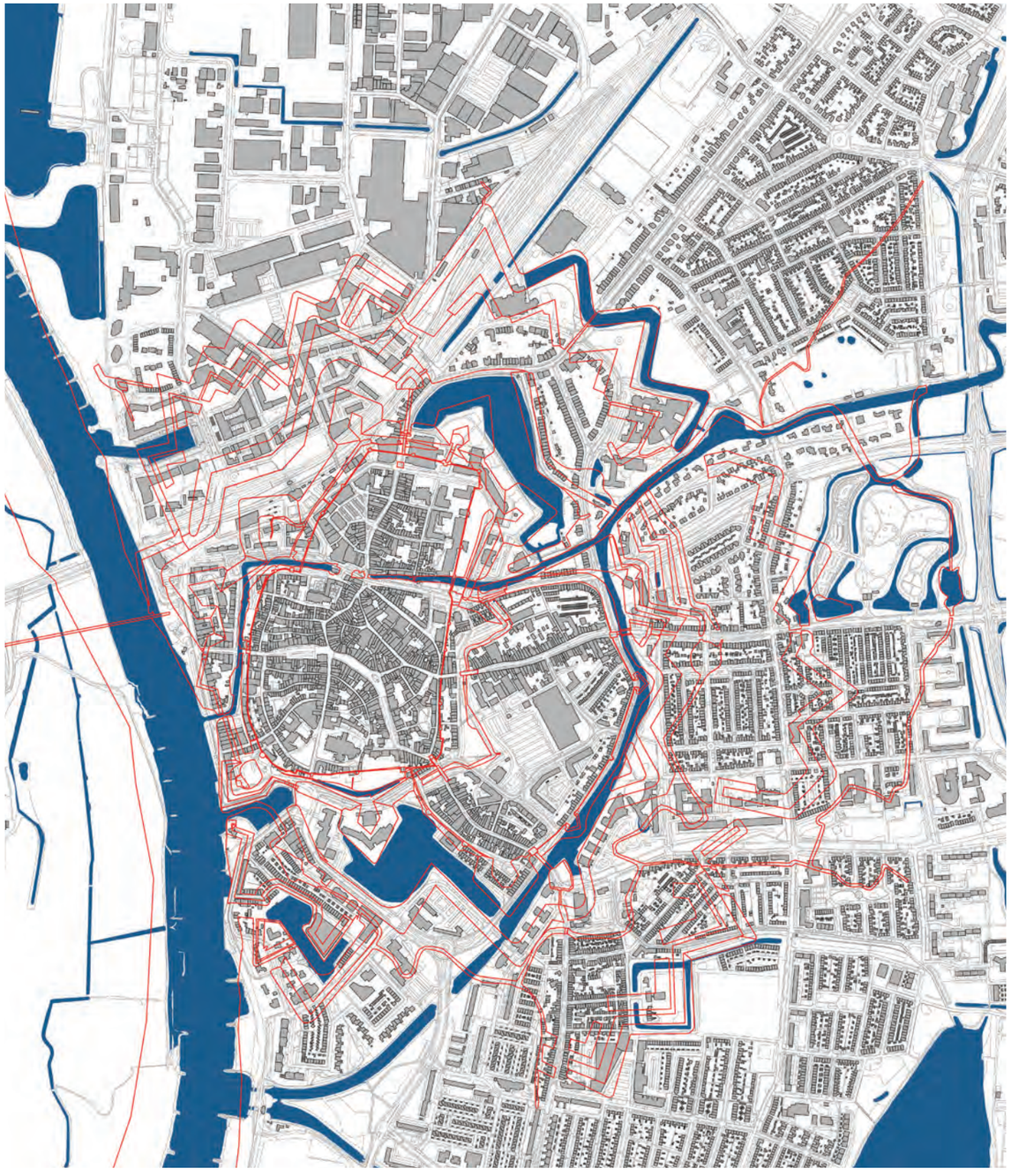
- De Mars: bedrijventerrein, lage kwaliteit van de bebouwing
- Noorderhaven: nieuw te ontwikkelen/ontwikkeld woongebied. Hoge kwaliteit, veel nieuwbouw.
- Noordveen: sportvelden, fraaie 19e-eeuwse artdeco/jugendstil-bebouwing, grootschalige zorg-nieuwbouw, nog te ontwikkelen bouwlocaties
  > m.a.w.: forse mix van functies en bouwjaren.
- Waterkwartier: woongebieden uit jaren 30/40/50/60. Deels fraaie woonbuurten, deels buurten met lagere kwaliteit.

WATER

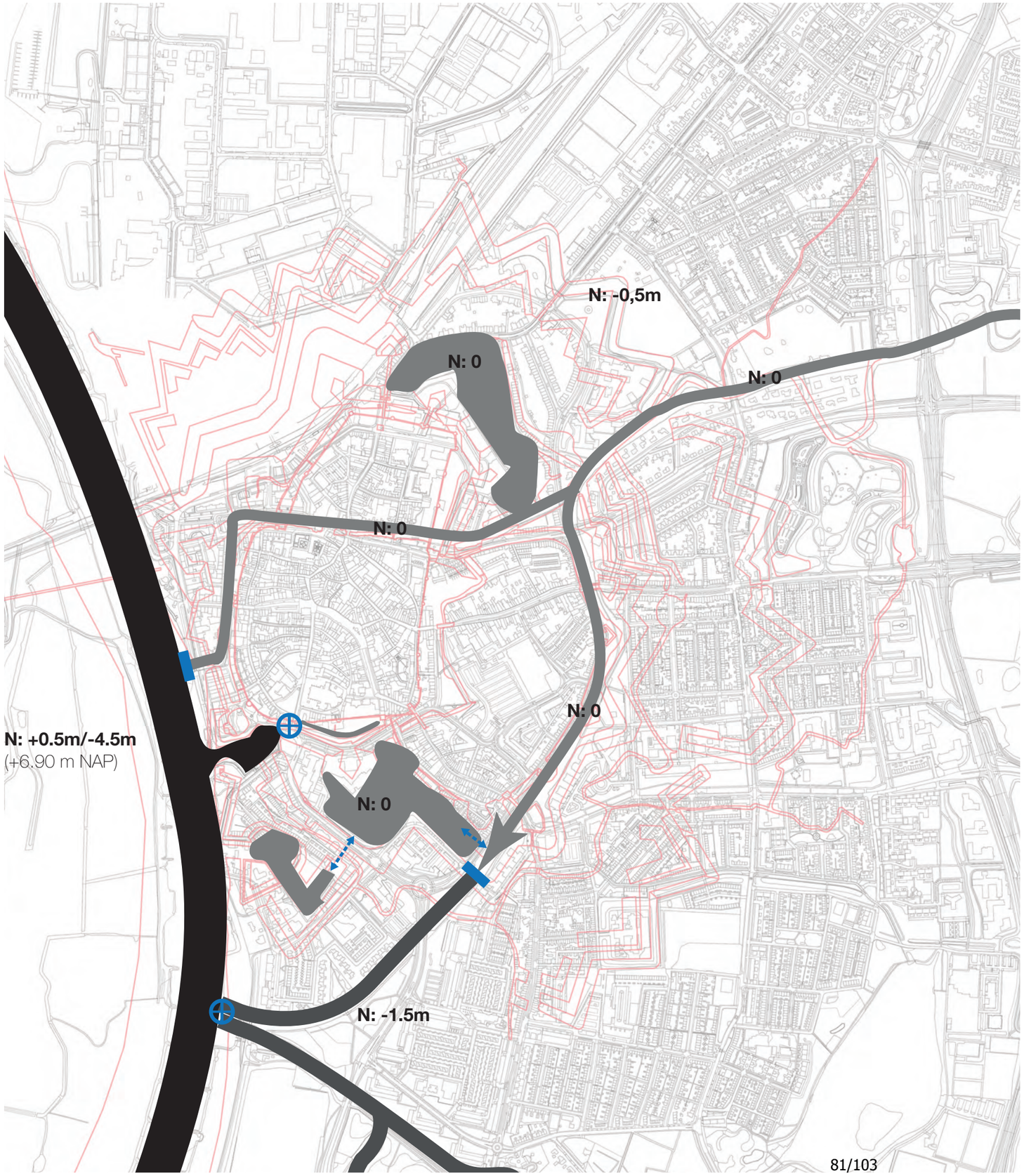
Anno 1823 op huidige situatie geprojecteerd

- Maximale omvang van de vesting om de vijand op maximale afstand van de stad te houden
- De Berkel voerd alle grachten

Anno 2019

- 1874: opheffing van Zutphen als vestingstad
- Watergangen werden gedempt om ruimte te geven aan de groei van de stad
- De peil van de Berkel is nu + 6.90 m NAP (80 cm hoger dan vroeger)

HUIDIGE SITUATIE

WATER

Conclusies

Huidige situatie:

- Veel watergangen waarover beschikbaar water moet verdeeld
- Afnemende doorstroming door plantengroei
- Voldoende waterkwaliteit op dit moment maar op enkele plaatsen niet
- Weinig wateraanvoer bij droogte: te lage wateraanvoer vanuit Twentekanaal, weinig tot geen wateraanvoer vanuit overige watergangen, laag waterpeil in de Berkel, beperkte doorstroming Onderlaatse Laak door overtollig slib
- Korte verblijftijd bij droogte (minder dan 10 dagen): consequenties voor de historische bebouwing en bruggen langs de overs van de Berkel richting de IJssel

Toekomstige situatie iv.vm. klimaatverandering:

- Heftige regenval: meer oppervlaktewater naar grondwater infiltreren
- Lange droge periodes: kans op uitzakken, mogelijk tot aan droogval
- Zonder maatregelen wordt waterkwaliteit verder verslechterd

Aanbevelingen

Korte termijn:

- Beschikbaar/meer water directer naar de stad sturen: stuwen plaatsen in aanvoeringssysteem vanaf Warken
- Waterkwaliteiten verbeteren: (zuurstof en ammonium) monitoring en doorstroming
- Verwijderen overtollig slib: vanaf Warken naar Warnsveld en Leesten
- Ecologisch inrichten waterpartijen en oevers met helofyten

(Middel)lange termijn:

- Ecologisch inrichten waterpartijen en oevers met helofyten
- Maatregelenpakket voor de komende 10/15 jaar uitwerken
- Wensen van Waterschap, gemeente en burgers meenemen

Anno 1823 op huidige situatie geprojecteerd

- Maximale omvang van de vesting om de vijand op maximale afstand van de stad te houden
- Groenstructuur en vesting zijn gekoppeld

Anno 2019

- 1874: opheffing van Zutphen als vestingstad
- Vestingwerken werden gesloopt om ruimte te geven aan de groei van de stad
- Paardenwal-Boompjeswal als park ingericht
- Andere toegevoegde groene zones zijn langs de nieuwe infrastructuur gesitueerd (uitz: begraafplaats)

HUIDIGE SITUATIE

VESTING NU

Toen de verdedigingsfunctie niet meer van belang was (opheffing van Zutphen als vestingstad in 1874), werd er weinig waarde meer gehecht aan de vestingwerken. De vestingwerken werden voor een groot deel gesloopt en watergangen werden gedempt om ruimte te geven aan de groei van de stad. De bestaande groenstructuur bestaat grotendeels uit de gebieden die wel bewaard zijn gebleven.

Berkel
- Als element volledig bewaard
- Nog altijd één continue waterloop

Stadsmuur
- Boomgaard ten noorden van de Martinetsingel
- Groenstrook ten westen van de Isendoornstraat

Bastions en grachten
- Bult van Ketjen
- Cabinetsgracht
- Vispoortgracht
- Binnengracht ten noorden van Martinetsingel
- Boompjeswal
- Paardenwal
- Grote Gracht

Buitenlinie
- Coehoornsingel

Vestingwallen 1823

Huidige vestingwallen

In de stedelijke structuur herkenbare delen van de vestingwerken

HUIDIGE SITUATIE
GEMOTORISEERD VERKEER & PARKEREN

Doelstellingen *uit "Mobiliteit in de binnenstad 2018"*

Auto

- autoverkeer rond de binnenstad wikkelt zich primair af via de centrumring: geen sluiproutes door verblijfsgebieden
- centrumring is herkenbaar t.o.v. de wijkverzamelstraten en de verblijfsgebieden
- 30km/uur zones waar de centrumring en verblijfsgebieden samen komen (Langehofstraat-Houtwal-Martinetsingel, stationsgebied, IJsselkade-Marspoortstraat)
- *centrumring tot stadsring uitbreiden?*

Parkeren

- parkeervoorzieningen voor de oude binnenstad naar de rand verplaatsen
- voldoende en adequate parkeerplaatsen (en directe looproutes) in de nabijheid voor bewoners en bedrijven
- uitwijkgedrag en parkeeroverlast vanuit de parkeerreguleringsgebieden naar de omliggende gebieden wordt tegengegaan door gebruik van moderne technieken
- voldoende en adequate parkeergelegenheid voor touringcars
- bezoekers informeren over beschikbare en meest gewenste parkeervoorziening
- innovatieve technieken om het parkeren beter te reguleren en zoekverkeer te voorkomen
- gebruik van duurzame vervoersmiddelen faciliteren door goede parkeerfaciliteiten
- parkeervoorzieningen inrichten voor elektrisch rijden (10 % in 2025)

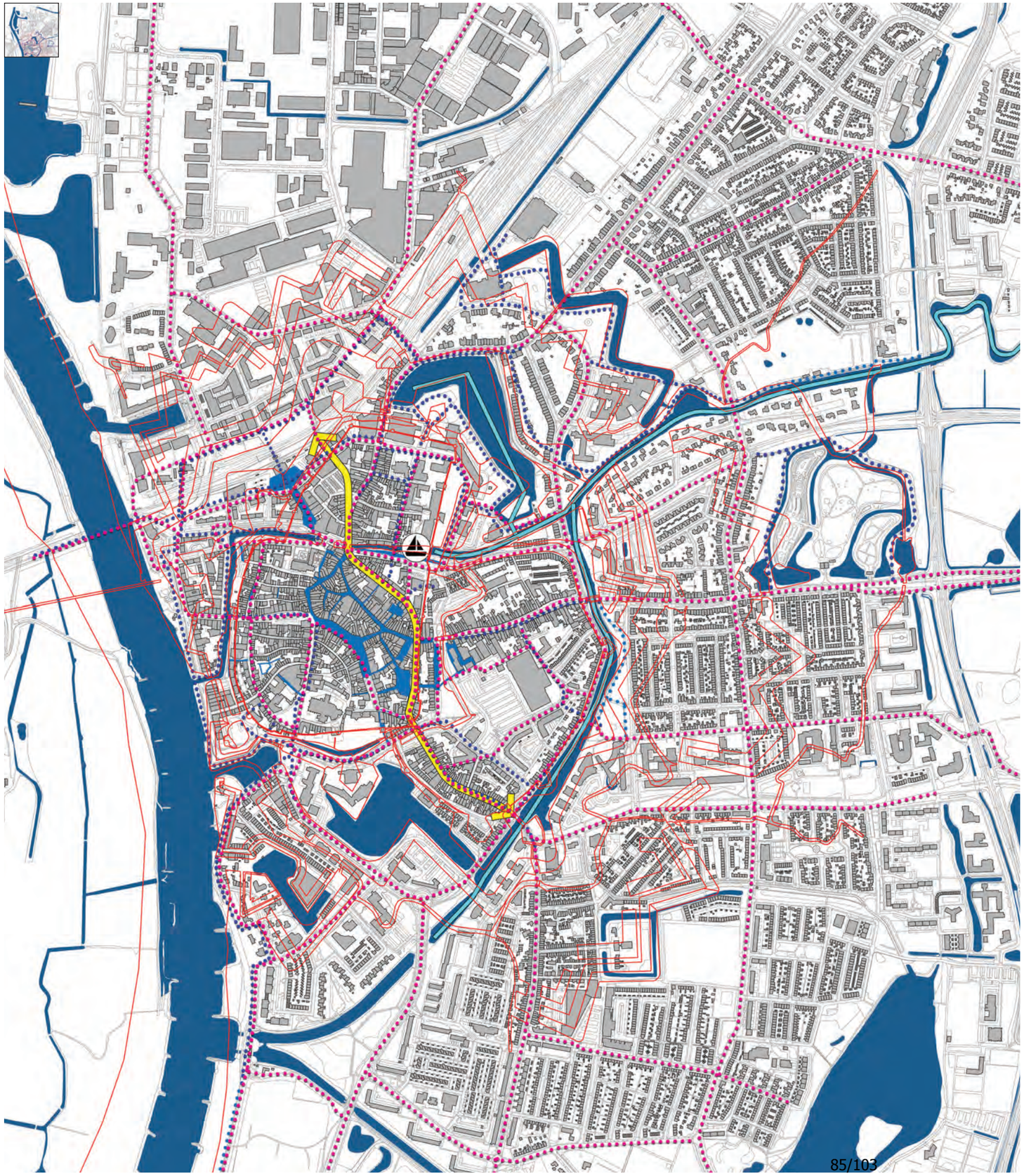
Bevoorrading centrum

- balans tussen de leefbaarheid/gastvrijheid en de bereikbaarheid van de winkeliers
- pakketbezorging in de binnenstad: impact op de omgeving minimaliseren

Openbaar vervoer

- bus/trein/regiotaxi als goed alternatief voor de auto, ook voor bezoekers
- moderne technologieën, innovaties en de parkeer- en fietsvoorzieningen zijn er op gericht om het gebruik van het openbaar vervoer te vergroten
- op zoek naar innovatieve vervoersconcepten waarbij de klassieke lijndienstconcep-

Hoofdontsluiting autoverkeer
Parkeren
Treinstation (NS)
Busstation
Bushalte
Buslijn

HUIDIGE SITUATIE

LANGZAAMVERKEER

Doelstellingen *uit "Mobiliteit in de binnenstad 2018"*

Voetganger

- in de binnenstad als de belangrijkste gebruiker van de openbare ruimte
- voetgangersverbindingen: directheid, comfort, beleving en veiligheid (binnenstad-station, parkeervoorzieningen buiten de oude binnenstad-binnenstad, parkeervoorzieningen-winkelgebied)
- meer aandacht voor ouderen en mindervaliden bij inrichting van wegen en openbare ruimte

Fietser

- kwaliteit van de fietsvoorzieningen op peil houden
- voldoende/aantrekkelijke stallingsgelegenheid, in de binnenstad en het station
- fietsstraten in de oude binnenstad realiseren, zoals Fietsdiagonaal
- fiets/schoolroutes door het kernwinkelgebied voorkomen
- wachttijd voor fietsers bij verkeerslichten beperken
- fietsnetwerk aansuiten op het Snelfietsnetwerk buiten de bebouwde kom
- prominente plek in het ontwerpproces bij groot onderhoud, herinrichtingen en nieuwbouw
- 2025: Zutphen Fietsstad van het jaar?

Doelstellingen *buiten "Mobiliteit in de binnenstad 2018"*

Vaarroutes

- kwaliteit van de vaarvoorzieningen op peil houden
- netwerk uitbreiding: meer afstappunten en routes
- beleving van de historie vanaf het water vergroten
- ecologische waarden niet belemmeren

Hoofd-fietsroutes

Fietsdiagonaal

Hoofd-looproutes

Vaarroutes en afstappunt

CONCLUSIES HUIDIGE SITUATIE
KNELPUNTEN EN POTENTIES

HISTORIE: Anonimiteit <---> Identificatie

De stadsopbouw van Zutphen is complex. De binnenstad bestaat uit drie ongeveer even grote stadsdelen, de “Oude Stad”, de “Nieuwstad” en de “Spittaalstad” die omringd waren door een vestingwerk. Met de uitbreiding van de binnenstad werden telkens de vestingwerken aangepast. Tegenwoordig zijn daar grote delen van verloren gegaan. De rijke geschiedenis van de stad is op een aantal locaties niet te zien, waardoor deze locaties niet bijzonder worden ervaren en zelf een rommelig beeld geven. Het herstel van de overgebleven historische restanten van de vestingwerken zal de ruimtelijke kwaliteit van Zutphen verbeteren. Zodoende kan men het unieke karakter van de binnenstad beter beleven en daar beter aan gehecht worden.

STRUCTUUR: Versnippering <---> Samenhang

Wat vroeger één samenhangend grachtenstelsel en aardewerk was, is door de stedelijke ontwikkeling veranderd in een aantal afzonderlijke structuurelementen. Met de aanleg van het spoor is een groot deel van de Nieuwstad en van de vestingwerken verloren gegaan. De restanten van de vestingwerken liggen nu veelal als losse gebieden in de stad. Doordat de drager van deze gebieden, het vestingwerk, verdwenen is, ontbreekt een herkenbare samenhang.
Naast het afzonderlijk beter zichtbaar maken van de verschillende structuurelementen, liggen er grote kansen om de vesting weer tot één ruimtelijke structuur terug te brengen.

FUNCTIE: Verlies <---> Toevoeging

De vestingwerken zijn ooit voor verdediging gebouwd. Ze liggen nu als overgangzones tussen de verschillende stadsdelen in, soms als park, soms als parkeerterrein. De inrichting en functionele invulling ervan op het gebied van recreatie, ecologie, verkeer vragen om een kwalitatieve slag om huidige vraagstukken zoals klimaatadaptatie, energietransitie en duurzaamheid te beantwoorden.
Daarnaast blijken de vestingwerken de zone te markeren waarin de publieke - stedelijke functies van de binnenstad soms moeizaam worden gecombineerd met de geborgen woon- en verblijfskwaliteit ervan. Per deelgebied (want overal is een ander cocktail van tijdlagen en functies) vraagt dit om beter doordachte gebiedsprofielen.

B- EERSTE AANBEVELINGEN

1. ruimtelijke indeling

RUIMTELIJKE INDELING

	Kwaliteiten om te koesteren	*Aandachtspunten voor verbetering*
1. de Berkel	Berkel als drager van de stad Afleesbaarheid historische groei Berkel als waterloop (bijna) volledig bewaard Berkel als verbindend element	Geparkeerde auto's hinderen zicht op water Geen doorgaande padenstructuur Weinig direct contact met het water Weinig samenhang in inrichting
2. Historische gordel	Prominente ligging in de dichtbebouwde binnenstad Cultuurhistorische elementen Verscheidenheid Groene invulling	Duidelijke samenhang ontbreekt Niet genoeg uitnodigend tot verblijf Andere functies dan parkeren op de Paardenwal Betere vormgeving en inrichting
3. Park gordel	Structurerende werking in de stad Doorgaande waterlijn Parkachtige inrichting Bebouwing en groen ondersteunen elkaar Goede beleefbaarheid vanwege ligging aan hoofdontsluiting	Niet altijd zicht op water Geen doorgaande padenstructuur over de gehele lengte van de Parkgordel Belangrijke kruisingen zijn niet altijd ruimtelijk ondersteund Vormgeving van de bruggen is erg verschillend De punten waar de deelelementen bij elkaar komen verdienen extra aandacht
4. Blauwe parels	Aanwezigheid van water en groen Grote mate van openheid Grote Gracht vormt een goed voorbeeld	Schakelfunctie tussen Historische gordel en Parkgordel versterken Bebouwing niet overal op het water georiënteerd Beeldkwaliteit niet altijd hoogwaardig Door parkeren aan het water wordt de aanwezige kwaliteit niet benut

OVERZICHT HISTORIE

Elke groei van de stad gaat gepaard met aanpassing van de vesting:

EIND 13E EEUW

stadsmuur

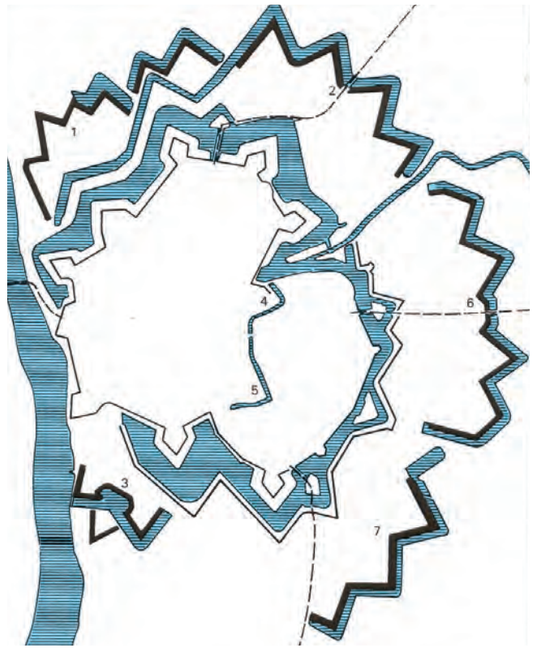
BEGIN 17E EEUW

bastions en grachten

EIND 18E EEUW

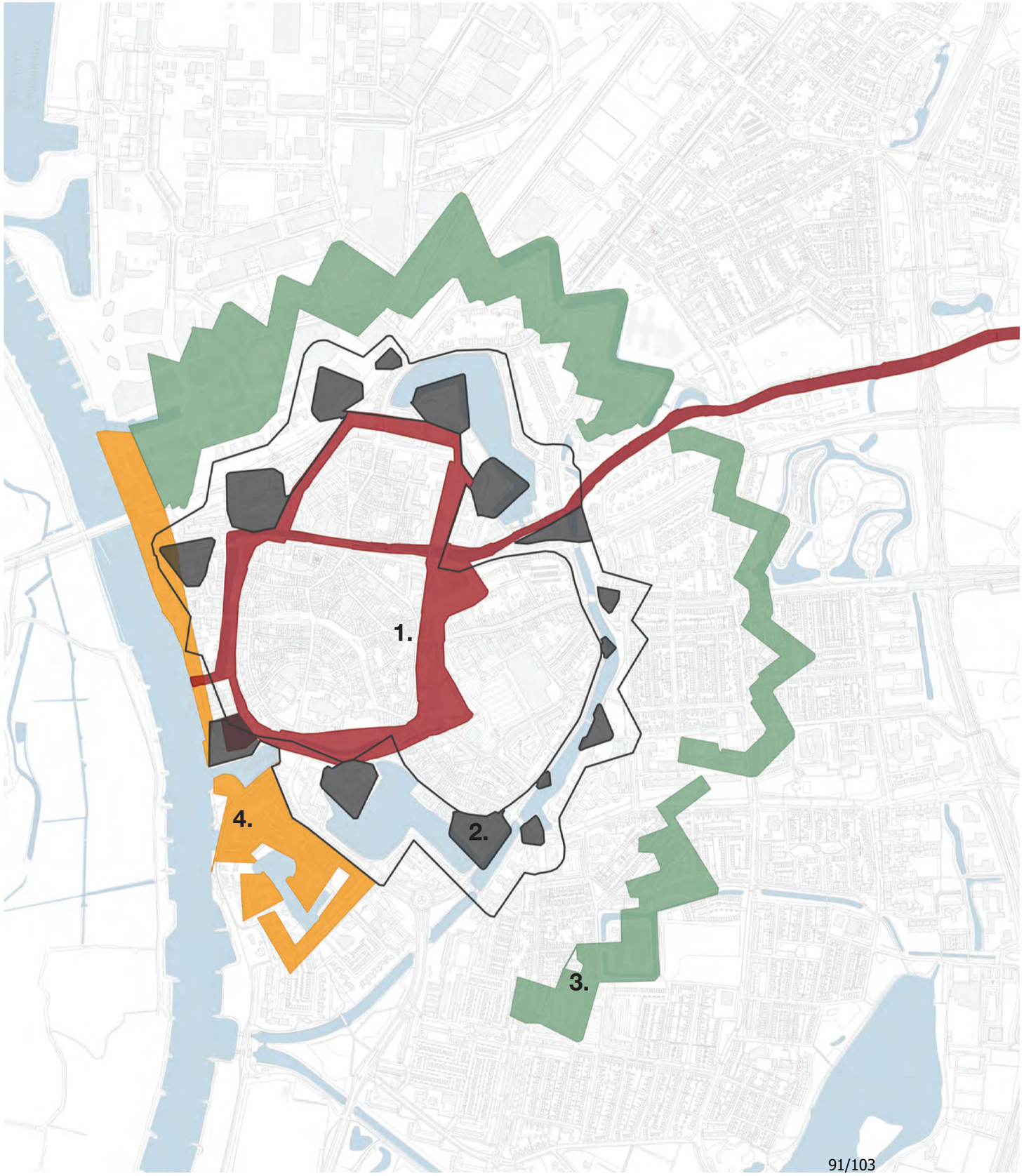
linies

BEGIN 21STE EEUW

restanten

RUIMTELIJKE INDELING

1. Stadsmuur

- middeleeuwse gordel: stadsmuur-gerelateerd
- 1200-1550
- nu smalle groene zones, soms met restantwater en stadsmuurresten
- inclusief Paardenwal en Boompjeswal als hybridevorm tussen “Stadsmuur” en “Bastions”

2. Bastions en grachten

- vesting in Oud Nederlands Stelsel: bastions, ravelijnen, brede grachten zoals Vispoort- en Grote Gracht
- 1591-1625
- nu veel water en parken

3. Linies

- gordel van de Linies: Nieuw Nederlands Stelsel
- 1700-1800
- nu versnipperde relicten in buitenwijken, soms groen, soms blauw soms rood, alleen Linie van Coehoorn heeft herkenbare kwaliteit

4. Forten en rivierenfront

- stapeling van vesting in Oud en Nieuw Nederlands Stelsel: rivier-gerelateerd
- 1591-1800
- Cabinetsgracht

B- EERSTE AANBEVELINGEN

2. ambitieladder

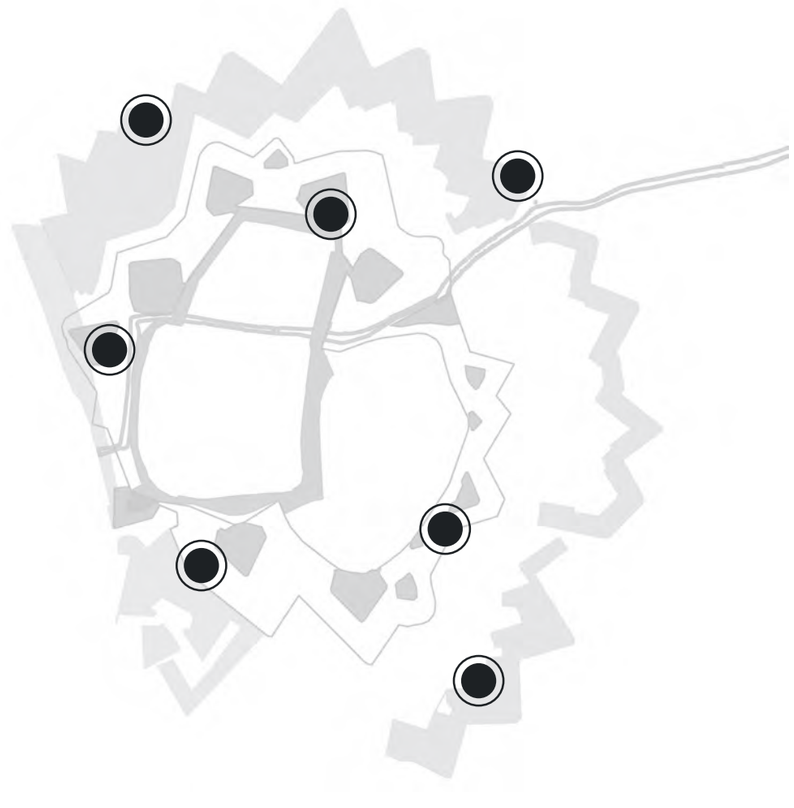

grachthuis voor dat de Binnengracht gedempt werd bij de Paardenwal

AMBITIELADDER

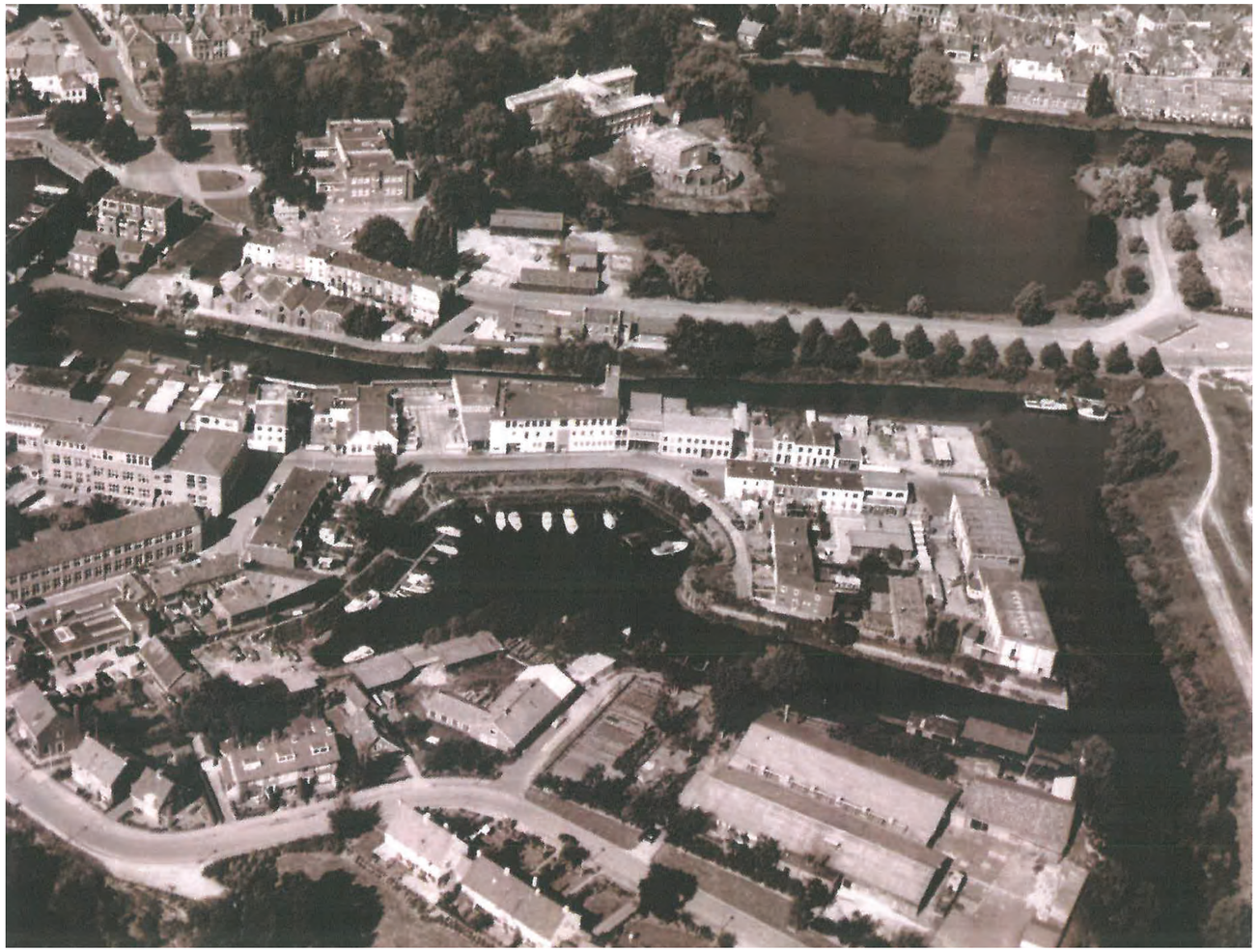
1. Historische restanten beter zichtbaar maken
identiteit, identificatie, herkenbaarheid, orientatie, betrokkenheid

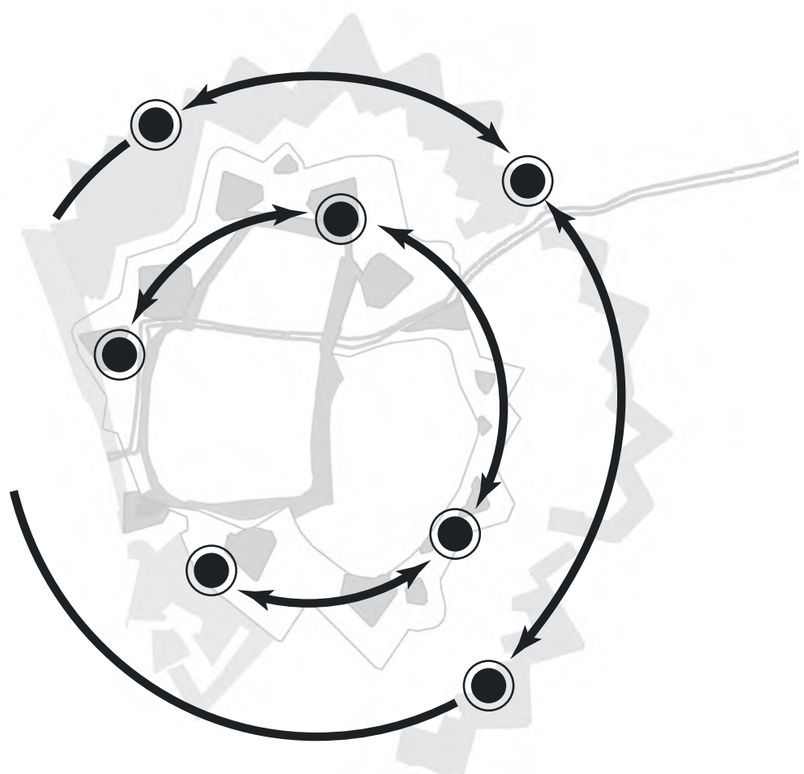

AMBITIELADDER

+ Ruimtelijke structuren herstellen
wandelen/fietsen/varen, ontmoeten, verbinden, verblijven

luchtfoto uit 1967, met centraal het Hoornwerk, enkele jaren voor demping van de Zuiderhaven en het Verbindingskanaal rechts

AMBITIELADDER

+ Ecologie verbeteren
natuurontwikkeling, gezond leefmilieu

links zijn de schoorstenen van de Zutphensche brandewijnstokerij van Mispelblom; de Binnengracht ziet er schoon uit

AMBITIELADDER

+ Klimaat adaptatief maken
omgaan met klimaatveranderingen, water ontvangen/bergen/afvoeren, verkoeling

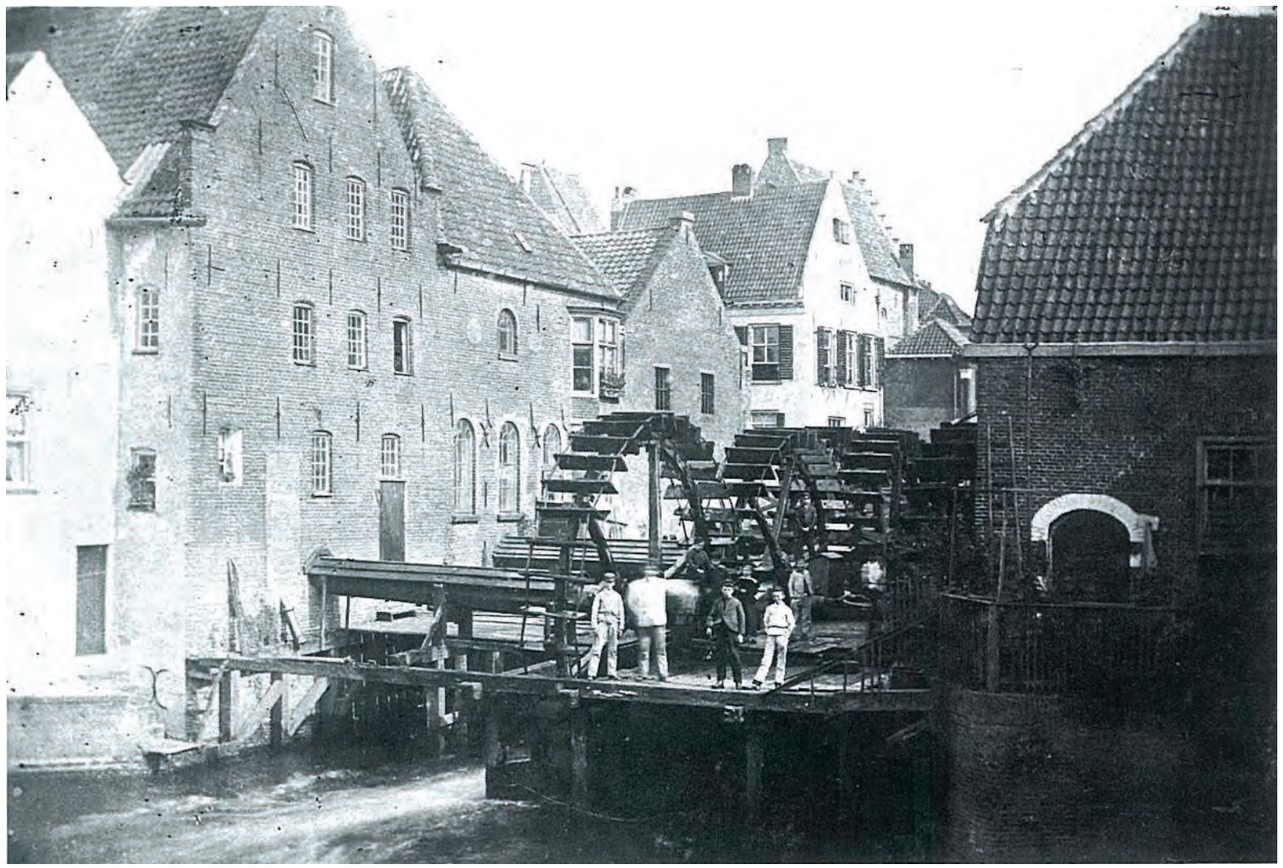

AMBITIELADDER

+ Economische waarde toevoegen
stedelijke dynamiek (bedrijvigheid, toerisme)
energietransitie (opwekken, opslaan, verdelen)
innovatie

Van inventarisatie tot kaders

De vijf genoemde ambities zijn afkomstig uit de conclusies uit de inventarisatie.

- De ambitie “Historie” is de belangrijkste ambitie en moet als eerst in de toekomstige plannen waar gemaakt worden.
- De ambities “Structuur”, “Ecologie”en “Klimaat” kunnen samen gevoegd worden als één ambitie, “Ruimtelijke structuur”.
- De ambitie “Dynamiek” is gerelateerd aan de functies die aan de vesting gekoppeld worden.

Prioriteitsstelling

Het is belangrijk dat “Historie” als uitgangspunt voor elke interventie wordt gehanteerd. Daarna is de volgorde tussen de andere ambities niet bepaald. Zodoende ontstaat een piramidale opbouw met bovenop de ambitie “Historie”.

Toekomstbestendigheid

Toekomstige plannen zullen pas toekomstbestendig worden wanneer er rekening met alle vijf ambities gehouden wordt. Het kan zijn dat in de toekomst meer (of nieuwe) thema’s als ambities toegevoegd zullen worden.

CONCLUSIES UIT INVENTARISATIE

HISTORIE: Anonimiteit <---> Identificatie

De stadsopbouw van Zutphen is complex. De binnenstad bestaat uit drie ongeveer even grote stadsdelen, de “Oude Stad”, de “Nieuwstad” en de “Spittaalstad” die omringd waren door een vestingwerk. Met de uitbreiding van de binnenstad werden telkens de vestingwerken aangepast. Tegenwoordig zijn daar grote delen van verloren gegaan. De rijke geschiedenis van de stad is op een aantal locaties niet te zien, waardoor deze locaties niet bijzonder worden ervaren en zelf een rommelig beeld geven. Het herstel van de overgebleven historische restanten van de vestingwerken zal de ruimtelijke kwaliteit van Zutphen verbeteren. Zodoende kan men het unieke karakter van de binnenstad beter beleven en daar beter aan gehecht worden.

STRUCTUUR: Versnippering <---> Samenhang

Wat vroeger één samenhangend grachtenstelsel en aardewerk was, is door de stedelijke ontwikkeling veranderd in een aantal afzonderlijke structuurelementen. Met de aanleg van het spoor is een groot deel van de Nieuwstad en van de vestingwerken verloren gegaan. De restanten van de vestingwerken liggen nu veelal als losse gebieden in de stad. Doordat de drager van deze gebieden, het vestingwerk, verdwenen is, ontbreekt een herkenbare samenhang.
Naast het afzonderlijk beter zichtbaar maken van de verschillende structuurelementen, liggen er grote kansen om de vesting weer tot één ruimtelijke structuur terug te brengen.

FUNCTIE: Verlies <---> Toevoeging

De vestingwerken zijn ooit voor verdediging gebouwd. Ze liggen nu als overgangzones tussen de verschillende stadsdelen in, soms als park, soms als parkeerterrein. De inrichting en functionele invulling ervan op het gebied van recreatie, ecologie, verkeer vragen om een kwalitatieve slag om huidige vraagstukken zoals klimaatadaptatie, energietransitie en duurzaamheid te beantwoorden.
Daarnaast blijken de vestingwerken de zone te markeren waarin de publieke - stedelijke functies van de binnenstad soms moeizaam worden gecombineerd met de geborgen woon- en verblijfskwaliteit ervan. Per deelgebied (want overal is een ander cocktail van tijdlagen en functies) vraagt dit om beter doordachte gebiedsprofielen.

AMBITIELADDER

1
HISTORIE

1. Historische restanten beter zichtbaar maken
identiteit, identificatie, herkenbaarheid, orientatie, betrokkenheid

\+
STRUCTUUR

Structuren herstellen
wandelen/fietsen/varen
ontmoeten
verbinden
verblijven

\+
ECOLOGIE

Ecologie verbeteren
natuurontwikkeling
gezond leefmilieu

\+
KLIMAAT

Klimaat adaptatief maken
omgaan met klimaatveranderingen
water ontvangen/bergen/afvoeren
verkoeling

\+
DYNAMIEK

Economische waarde toevoegen
stedelijke dynamiek (bedrijvigheid, toerisme)
energietransitie (opwekken, opslaan, verdelen)
innovatie

TOEKOMSTBESTENDIGHEID

CONCLUSIE
ordeningsprincipes

In het tabel hiernaast zijn de **3 ordeningsprincipes** naast elkaar gelegd:

- 4 vestingszones: Stadsmuur, Bastions & Grachten, Linies, Forten & Rivierenfront,
- 5 ambities: Historie, Structuur, Ecologie, Klimaat, Dynamiek,
- 3 tijdsopnamen: korte termijn, middenlange termijn, lange termijn.

Welke acties zijn in elke zone, voor elke ambitie, op de korte, middellange, en lange termijnen uitvoerbaar?

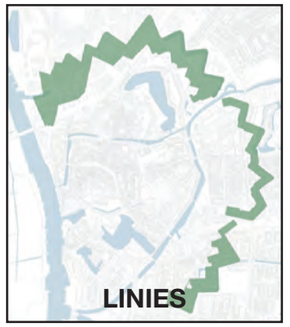
De matrix die daar het resultaat van is, dient als tool om vanaf nu en in de volgende fases van de visievorming met de verschillende betrokken partijen ingevuld te worden.

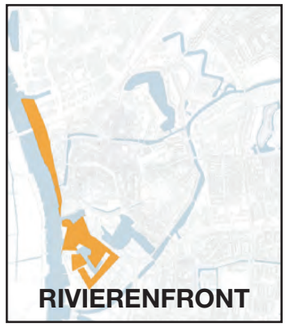
ORDENINGSPRINCIPES

1

HISTORIE	korte termijn			
	middenlange termijn			
	lange termijn			
STRUCTUUR				
ECOLOGIE				
KLIMAAT				
DYNAMIEK				